

จบปริญญาตรี คณะรัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี พ.ศ. ๒๕๔๓

นางสาวซาริפהห์ สารง อายุ ๒๕ ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ สาขาวิชา
การศึกษาปฐมวัย จากสถาบันราชภัฏยะลา ปัจจุบันประกอบอาชีพครูอัตราจ้างในโรงเรียนชุมชนบ้านปาตา
หมู่ ๑ ตำบลตะโละกาโปร์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

ความรู้สึกในการทำงานวิจัยของ สกว. ครั้งนี้ “รู้สึกยินดี และคิดว่าการวิจัยครั้งนี้มีประโยชน์ต่อ
ตัวเองมาก และมีประโยชน์ต่อคนในหมู่บ้านมากเช่นกัน โดยเฉพาะกลุ่มชนรุ่นหลังที่ยังไม่รู้ประวัติความ
เป็นมาของหมู่บ้านตนเอง การศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นอย่างไร วิถีชีวิตดั้งเดิมซึ่งบางครั้งสามารถ
ประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ในปัจจุบันได้”

ประวัติผู้วิจัยหมู่บ้านภูมิ

อาจารย์มุหัมมัด อาดำ อาจารย์หะยีมุหัมมัด อาดำ (โต๊ะครูคนปัจจุบัน) เป็นบุตรชายของโต๊ะครู
คนที่สอง (หะยีอับดุลเราะห์มาน เบน ฮัจยีนูรุดดีน อาดำ) เกิดเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๖

การศึกษา จบมัธยมต้นจากโรงเรียนศาสนูปถัมภ์ สำเร็จการศึกษาระดับชานาวิ จาก มะฮัลด
ดารุลมะอาเรฟ จังหวัดปัตตานี และระดับปริญญาตรี สาขาอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยคิง
ซาอูด เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นโต๊ะครูปอเนาะปริมังคนปัจจุบัน

หน้าที่

- เป็นเจ้าของและผู้จัดการ โรงเรียนนุรุลอิสลามภูมิวิทยา
- เป็นอาจารย์พิเศษ โรงเรียนมะฮัลดดารุลมะอาเรฟ จังหวัดปัตตานี
- เป็นอาจารย์พิเศษ ประจำโรงเรียนอิสลามนิติวิทย อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

ซาริฟ บุญพิศ เกิดเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๒๒

การศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพัฒนาวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประกาศนียบัตรวิชาชีพช่างเทคนิคสถาปัตยกรรม วิทยาลัยเทคนิคยะลา

ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ช่างเทคนิคสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขต
นนทบุรี

ปริญญาตรีช่างอุตสาหกรรมสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม สถาบันราชภัฏพระนคร
ปัจจุบันกำลังศึกษาโรงเรียนนุรุลอิสลามภูมิวิทยา (ปอเนาะภูมิ)

รอกัยยะห์ อาดำ เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๒๕

การศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนศาสนูปถัมภ์ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพัฒนาวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาเทคโนโลยีการศึกษา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้ดูแลโครงการ

แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง พนักงานในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี พระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
กรณีศึกษา บ้านดาโต๊ะและบ้านภูมิ
อำเภอชะหรีง จังหวัดปัตตานี

ผู้วิจัยหมู่บ้านดาโต๊ะ

นายคอเลาะ เจ๊ะแต อายุ ๔๒ ปี เกิดวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๐๕ บิดาชื่อนายมามะ เจ๊ะแต มารดาชื่อนางเจ๊ะลือแม เจ๊ะแต เสียชีวิตแล้วทั้งสองท่าน มีพี่น้องทั้งหมด ๗ คน หญิง ๓ คน ชาย ๔ คน

การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ ที่โรงเรียนบ้านดาโต๊ะ เรียนต่อที่โรงเรียน ปอเนาะภูมิ (โรงเรียนนุรุลอิสลามภูมิวิทยา) ประมาณ ๔ ปี

ความรู้สึกในการทำงานวิจัยของ สกว. ครั้งนี้ "รู้สึกภูมิใจและดีใจ เป็นครั้งแรกในชีวิตของคนที่ไม่มีการศึกษา จบแค่ ป.๔ อย่างผม ได้ทำงานวิจัย"

นายมะรอนิง สาและ อายุ ๓๗ ปี เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตาวันเปี้ยตุลวาตัน มีอลาญบางกอก อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดยะลา แต่งงานกับชาวดาโต๊ะชื่อ ฟาริดะห์ เซ็นอาลามีน ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ภรรยาขายข้าวแกงในหมู่บ้าน ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นคอบเต็บ มัสยิดดาโต๊ะ และเป็นครูใหญ่โรงเรียนดาตีกาบ้านดาโต๊ะ

ความรู้สึกในการทำงานวิจัยของ สกว. ครั้งนี้ "นับเป็นความท้าทายที่ชาวบ้านที่ไม่มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมของหมู่บ้านมาก่อน และไม่ได้เรียนด้านนี้ ถึงแม้ว่าผลงานที่ออกมาไม่ได้ดีในมุมมองของคนอื่น แต่เราภูมิใจที่คณะอาจารย์ที่ปรึกษาพยายามสอนให้เรารู้จักใช้ความคิด ใช้ประสบการณ์ ใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้าน และรู้จักตั้งคำถาม ผมคิดว่าเป็นประสบการณ์ที่ล้ำค่าที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทำวิจัย ซึ่งทำให้ผมได้เรียนรู้ด้วยตัวเองหลายๆ ครั้ง"

นายกอแข็ง ลาเตะ อายุ ๒๗ ปี เป็นบุตรคนที่ ๔ มีพี่น้องทั้งหมด ๗ คน ชาย ๔ คน หญิง ๓ คน บิดาชื่อนายบราเฮง ลาเตะ มารดาชื่อนางมะเซง สาและ หลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านดาโต๊ะ ได้เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนอาสาศุดดินวิทยา (ปอเนาะมลายูบางกอก) จังหวัดยะลา เป็นเวลา ๔ ปี แล้วจึงกลับมาช่วย พ่อแม่ทำงานที่บ้าน อายุ ๒๖ ปี แต่งงานกับนางสาวมารีเย คอเลาะ มีบุตร ๑ คน

เนื่องจากสนใจในงานศิลปะและชอบการเขียนลายเรือมากจึงได้ไปฝึกฝนการวาดลายเรือกับช่างวาดลายเรือในหมู่บ้าน จนกระทั่งอายุ ๒๐ ปี จึงได้เริ่มประกอบอาชีพวาดลายเรือกอลและ

ความรู้สึกในการทำงานวิจัยของ สกว. ครั้งนี้ "มีความรู้สึกดีใจมาก เพราะเป็นงานวิจัยครั้งแรกที่ได้ทำ เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่อย่างพวกเรา ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนของชาวบ้านได้รู้ ได้เสนอแนะความคิดเห็นต่างๆ เพื่ออนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน บางครั้งอาจเหนื่อยและท้อบ้าง แต่พยายามสู้ต่อไป ถึงแม้ผลงานจะออกมาไม่ดีนัก แต่เราก็ภูมิใจ ข้อเสนอแนะของอาจารย์ทำให้เราได้ความรู้หลายๆ อย่าง ถือเป็นประสบการณ์ที่ล้ำค่ามาก"

นายอับดุลเลาะ เดือระห์ เกิดเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๒๐

การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านดาโต๊ะ ปี พ.ศ. ๒๕๓๓

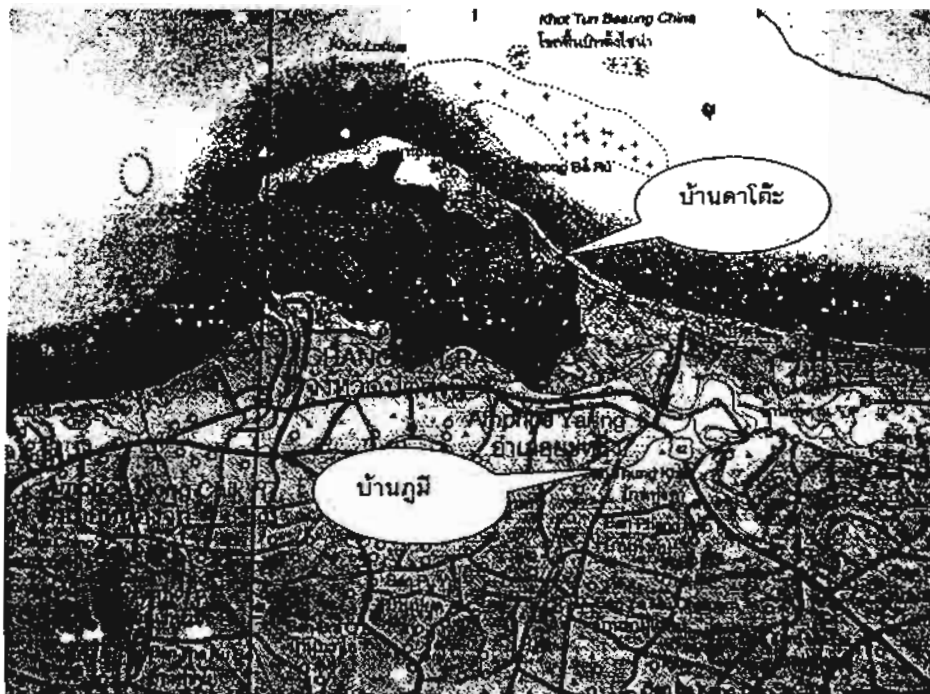
จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนศาสนุดดินวิทยา จังหวัดยะลา ปี พ.ศ. ๒๕๓๖

จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนศาสนูปถัมภ์ จังหวัดปัตตานี ปี พ.ศ. ๒๕๓๙

ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของหมู่บ้านดาโตะและภูมิ

สภาพภูมิศาสตร์และลักษณะโดยทั่วไปของบ้านดาโตะ

หมู่บ้านดาโตะอยู่ในพื้นที่หมู่ ๔ ของตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นพื้นที่ของหมู่บ้านดาโตะแต่เดิม หมู่บ้านดาโตะตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามของเมืองปัตตานีไปทางทิศเหนือ สภาพพื้นที่เป็นสันทรายที่ราบริมอ่าว พื้นดินเป็นทรายล้วนและเป็นแหลมยื่นไปในทะเล หมู่บ้านจึงติดทะเลสองฝั่งคือ ฝั่งอ่าวปัตตานี และฝั่งอ่าวไทย ล้อมรอบไปด้วยป่าชายเลนและหาดทรายขาว พื้นที่ของแหลมแต่เดิมมีความกว้างของพื้นที่ประมาณ ๑ กิโลเมตร แหลมงอกแห่งนี้ชื่อว่า ฮูยงตันหยง (Hujungtanjong) ชาวบ้านนิยมเรียกสั้นๆ ว่ายูตันหยง (Jutanjong) แปลว่าปลายแหลม แต่กระแสน้ำและน้ำได้พัดพาทรายมาทับถมทำให้แหลมงอกออกไปทางทิศตะวันตกเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันแหลมดังกล่าวได้งอกไปจากเดิมกว่า ๑๐ กิโลเมตร จนกลายเป็นแหลมตาชีในปัจจุบัน

แผนที่ปัตตานี แสดงที่ตั้งหมู่บ้านดาโตะและภูมิ

ทิศเหนือและทิศตะวันออก เป็นหาดทรายขาวตลอดแนว ติดต่อกับเขตหมู่บ้านตะโละกาโปร้ โดยริมหาดทรายขาวเป็นเส้นทางคมนาคมทางบกสายหลักของชุมชน ๓ แห่งในบริเวณนี้ คือ บ้านนุติ ตะโละสมิแล ดาโตะ ใช้สำหรับติดต่อกับชุมชนภายนอก ในบริเวณหาดทรายนี้เป็นที่ทำประมงของชาวบ้านบางส่วน ซึ่งปัจจุบันน้ำทะเลได้กัดเซาะหาดทรายจนกระทั่งเกือบถึงถนน เนื่องจากระดับน้ำทะเลที่สูง กระแสน้ำและภาวะมรสุมของฤดูฝน ทั้งนี้ทางราชการได้เข้ามาช่วยเหลือโดยการถมดินเป็นสันเขื่อนข้างหาดทำให้ปัญหาน้ำทะเลกัดเซาะถนนลดลง

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
กรณีศึกษา บ้านดาโต๊ะและบ้านภูมิ
อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

บ้านดาโต๊ะและบ้านภูมิเป็นชุมชนหมู่บ้านในอำเภอยะหริ่งจังหวัดปัตตานี บ้านดาโต๊ะเป็นชุมชนชาวมุสลิมตั้งอยู่ที่ปลายแหลมอำเภูปัตตานี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง มีวิถีชีวิตที่พึงพิงกับธรรมชาติค่อนข้างมาก จากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าบ้านดาโต๊ะเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีผู้คนอาศัยมานานหลายชั่วอายุคน

บ้านภูมิตั้งอยู่ลึกเข้ามาในแผ่นดินใหญ่ ห่างจากหมู่บ้านดาโต๊ะประมาณ ๑๐ กิโลเมตรเป็นหมู่บ้านก่อกำเนิดมาจากการก่อตั้งปอเนาะภูมิ จนกระทั่งกลายมาเป็นหมู่บ้านภูมิที่มีชาวมุสลิมกับชาวพุทธอาศัยอยู่ร่วมกันในปัจจุบัน ชาวบ้านภูมิประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำสวนทำไร่

ถึงแม้ว่าทั้งสองหมู่บ้านจะตั้งอยู่ห่างกัน แต่หมู่บ้านทั้งสองมีปฏิสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนทรัพยากร มีความผูกพันด้วยศาสนกิจของศาสนาอิสลาม ตลอดจนมีความสัมพันธ์ทางการแต่งงาน ผู้คนจากหมู่บ้านทั้งสองจึงเดินทางไปมาหาสู่กันคล้ายลุ่มน้ำเสมอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บ้านดาโต๊ะและภูมิได้รับอิทธิพลจากภายนอกประกอบกับปัจจัยจากภายในทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นทั้งในระดับชุมชนและท้องถิ่น ด้วยความแตกต่างในนิเวศกายภาพ และความเป็นมาของหมู่บ้าน ทำให้สองหมู่บ้านได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไป บ้านดาโต๊ะได้รับผลกระทบจากการที่สภาพแวดล้อมถูกทำลายโดยนายทุนใหญ่จากภายนอก ทำให้ชาวดาโต๊ะต้องเปลี่ยนแปลงวิถีการทำมาหากินอาชีพ ส่งผลกระทบต่อประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

ปอเนาะภูมิในฐานะเป็นสถาบันสอนศาสนาอิสลามที่พยายามอบรม สั่งสอน และเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาเพื่อธำรงความเป็นมุสลิมไว้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลกระทบต่อสถาบันการศึกษาทางศาสนา ทั้งในด้านบทบาท สถานภาพ และภาพลักษณ์ของสถาบัน ตลอดจนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในวัยที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้นมา ปอเนาะภูมิแสดงบทบาทในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรวดเร็วและตลอดเวลาโดยใช้ศาสนาอิสลามเป็นหลักในการปรับตัวดังกล่าว

ถึงแม้ทั้งสองหมู่บ้านต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน หากแต่แนวทางในการแก้ปัญหาหรือปรับตัวไม่ได้แตกต่างมากนัก เนื่องด้วยทั้งสองหมู่บ้านใช้หลักศาสนาอิสลามเป็นแกนในการปรับตัว แสดงให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของศาสนาต่อสังคม

ความสัมพันธ์ของทั้งสองหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การไปมาหาสู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ประกอบกับพันธกิจทางศาสนาในด้านต่าง ๆ ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง หากแต่เป็นภาพของท้องถิ่นที่สามารถรวมชุมชนหลายชุมชนมาร่วมกันปรับตัวให้ทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์

ทิศตะวันตก เป็นส่วนของพื้นที่ที่เพิ่งอกใหม่ ในอดีตนั้นหมู่บ้านดาโตะเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว สุดปลายแหลม แต่ในปัจจุบันบนแผ่นดินที่อกใหม่ไปกว่า ๑๐ กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านตะโละสมิแล และบ้านบุตจนกระทั่งไปสิ้นสุดที่แหลมตาชีที่ยื่นลงไปในอ่าวไทย

ทิศใต้ มีอาณาบริเวณติดต่อกับอ่าวปัตตานี สภาพพื้นที่ทางด้านนี้เป็นป่าชายเลน ตรงข้ามกับบ้านบางปู ต้นหยงลูโละ กรือเซะ บานา ปาเระ บ้านดี และบ้านอื่นๆ ถ้านากยีนอยู่ริมฝั่งทะเลในหมู่บ้านจะสามารถมองเห็นหมู่บ้านฝั่งตรงข้ามได้ ในอดีตทะเลฝั่งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับชาวบ้านดาโตะจะใช้ทะเลฝั่งนี้เป็นเส้นทางสัญจรติดต่อกับชุมชนอื่นๆ และด้วยบ้านดาโตะเป็นหมู่บ้านที่ผู้คนจากชุมชนอื่นนิยมมาฝังศพ ด้วยความเชื่อว่าการฝังศพในบริเวณเดียวกับสุสานดาโตะป็นยังจะเป็นสิริมงคล ประกอบกับสภาพของพื้นที่เหมาะแก่การฝังศพ คือเป็นดินทรายลึ้น ไม่มีดินเหนียวปะปน เส้นทางสัญจรทางน้ำจึงมีความสำคัญมากกับชาวบ้านแถบนี้ ในอดีตมีคลองหลายสาย เช่น คลองวอ เป็นคลองที่นิยมนำศพเข้ามาฝังสุสาน เนื่องจากเป็นคลองที่ใกล้กับสุสานมากที่สุด คลองยี่ คลองบาลี คลองปาเสแนแด คลองปาเสยาโยะ คลองมูละลูวะ คลองปาปีมีอเมาะ คลองปาเระ ที่เป็นเส้นทางลัดเลาะไปสู่ะหรีง และชุมชนอื่นๆภายในแผ่นดิน รวมถึงชุมชนฝั่งตรงข้ามดาโตะด้วย แต่ในปัจจุบันคลองเล็กๆบางคลองไม่สามารถเดินเรือผ่านได้ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนทำให้ต้นไม้งอกออกมาปิดเส้นทางคมนาคมสายเล็กๆ เหล่านี้

สำหรับพ่อค้าที่เดินเรือเข้ามาค้าขายยังปัตตานีในอดีต ชายทะเลฝั่งทางอ่าวด้านในของบ้านดาโตะจะเป็นที่จอดเรือของพ่อค้าชาวต่างชาติในเวลาที่มียาญ นอกจากนี้บ้านดาโตะยังมีความสำคัญจากการเป็นแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่สำหรับชาวเรือทั้งหลาย ชาวเรือจะนำเรือเข้าทางคลองปาเระเพื่อบรรทุกน้ำใส่เรือออกไป นอกจากนี้หมู่บ้านแห่งนี้ยังเป็นที่จอดพักของเรือที่ชำรุด ซึ่งคนเฒ่าคนแก่เล่าว่าสมัยก่อนมีเรือลำใหญ่มาจอดเกยฝั่งประมาณ ๔-๕ ลำ

ปัจจุบันทะเลฝั่งนี้เป็นที่ประกอบอาชีพหลักของคนในชุมชน คือทำประมงพื้นบ้าน และเป็นที่ตั้งบ้านเรือนริมฝั่งทะเล ซึ่งบ้านเรือนฝั่งนี้ได้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งกระจุกตัวกันอยู่ในบริเวณแคบๆ ริมชายฝั่ง สภาพพื้นดินบริเวณนี้จะเป็นดินปนทรายเหมาะแก่การเพาะปลูกต้นไม้ เช่น ทุเรียน มะละกอ ขนุน ชมพู และมะม่วง

พื้นที่โดยรอบของหมู่บ้านดาโตะเป็นป่าชายเลน โดยมีพื้นที่ทั้งหมด ๓๗๕ ไร่ มีพรรณไม้ต่างๆ เช่น โกงกางใบเล็ก แสมขาว แสมดำ แสมทะเล ลำพูทะเล เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากป่าชายเลนเป็นกลุ่มของสังคมพืช ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพวกไม้ไม่ผลัดใบที่มีลักษณะทางสรีรวิทยาและการปรับตัวทางโครงสร้างที่คล้ายคลึงกัน และการขึ้นของพันธุ์ไม้จะขึ้นเป็นอาณาเขต ต่างจากป่าบก ด้วยหมู่บ้านแห่งนี้มีดินดีและน้ำท่วมถึงตลอดเวลา จึงทำให้ป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์มาก

ปัจจุบันในส่วนของป่าชายเลนได้สูญเสียพื้นที่ไปกว่า ๑๐๐ ไร่ เพื่อสร้างสถาบันเพาะพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งทะเลของทางราชการ แต่ถึงกระนั้นสภาพพื้นที่ป่าชายเลนก็ยังคงสมบูรณ์ เพราะกรมป่าไม้โดยสำนักงานป่าไม้เขตปัตตานี ได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าชายเลน จึงได้ร่วมกับชาวบ้านดาโตะ ข้าราชการนิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๖ ช่วยกันปลูกป่าชายเลนในรูปแบบของป่าชุมชนขึ้นในบริเวณหมู่บ้านดาโตะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและเป็นแนวกำบังคลื่นลมในฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงที่คลื่นลมแรง บริเวณพื้นที่ป่าชายเลนดังกล่าวอยู่ระหว่างหมู่ ๔ บ้านดาโตะกับหมู่ ๒ บ้าน

ตะโละสมิแล เนื้อที่ประมาณ ๓๗๕ ไร่ เป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงการ
ใช้ประโยชน์ป่าไม้แบบยั่งยืนของชุมชนทั้งสองหมู่บ้านนี้ และทางราชการได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติป่า
ชายหาดยะหริ่งแปลง ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ ปัจจุบันบ้านดาโต๊ะและบ้านตะโละสมิแลเป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงถึง
การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนสอดคล้องกับอาชีพหลักของชุมชน ซึ่งทำการประมงขนาดเล็ก
ต้องการชายหาดเป็นแหล่งสืบพันธุ์และขยายพันธุ์สัตว์น้ำ รักษาสมดุลธรรมชาติสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเล

ภาพแผนผังลายเส้นหมู่บ้านดาโต๊ะในอดีต ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๔

บ้านดาโต๊ะไม่สามารถทำนาหรือปลูกผลไม้บางชนิดได้เพราะพื้นที่เป็นดินปนทราย พืชสำคัญที่พบเห็น
ได้โดยทั่วไปคือ มะพร้าว ต้นสน พืชประเภทผักหรือสมุนไพรสามารถปลูกได้ในพื้นที่บางส่วนในชุมชน เช่น ดอก
รัก บวบบาเกาะ (แพงพวย) แก่นต้นแสมขาว เป็นต้น สมุนไพรเหล่านี้มีความสำคัญมากในอดีต เนื่องจากการ
ติดต่อกับชุมชนภายนอกมีความยากลำบากมาก ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยชาวดาโต๊ะจึงต้องรักษาตนเองด้วย
สมุนไพรพื้นบ้านที่มีอยู่

บ้านเรือนของชาวบ้านดาโต๊ะจะกระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นบริเวณริมอ่าวด้านในฝั่งทิศใต้ บ้านเรือน
ส่วนมากเป็นเรือนไม้แบบยกพื้น เพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝน การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยส่วนหนึ่งจะสร้าง
ด้วยวัสดุในท้องถิ่น บ้านคนที่มีฐานะจะสร้างด้วยไม้ตะเคียน ไม้หลังคาด้วยกระเบื้อง และฉลุไม้ที่ขายคา ส่วน
คนที่ฐานะปานกลางหรือฐานะไม่ดีจะใช้ไม้โก่งกาง ลำพูน หรือรำแพนซึ่งหาได้ในท้องถิ่น หลังคามุงจาก ใน
ปัจจุบันจะสร้างแบบสมัยนิยมคือเป็นบ้านตึก ไม้ยกพื้นสูง หลังคามุงด้วยกระเบื้อง บางบ้านปูพื้นด้วยกระเบื้อง
และอาจกันรั้วแบ่งขอบเขต บ้านเรือนมีขนาดเล็ก เพราะครอบครัวเป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวที่แยกออกไปจาก
ครอบครัวเดิม ไม่นิยมอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ การสร้างบ้านเรือนจะอยู่ในพื้นที่ขุดติดกันโดยเว้นที่
ว่างระหว่างบ้านแต่ละหลังน้อยมาก ทำให้มีความแออัด

บริเวณที่เป็นศูนย์กลางหมู่บ้านคือมัสยิดดารุลนาอิม ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบศาสนากิจของคนในหมู่บ้าน จากลักษณะของมัสยิด มัสยิดแห่งนี้น่าจะสร้างขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกับมัสยิดกรือเซะ นายช่างผู้ก่อสร้างน่าจะเป็นคนเดียวกับช่างผู้สร้างมัสยิดกรือเซะ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับมัสยิดว่า ในอดีตมีต้นมะขามปลูกอยู่ภายในบริเวณมัสยิด ต้นมะขามต้นนี้มีความแปลก คือฝักมะขามที่ออกจากกิ่งที่ยื่นไปทางทิศเหนือ (ทางกูโบร์) จะมีรสเปรี้ยว ส่วนฝักมะขามที่ออกจากกิ่งทางทิศใต้ (ทางมัสยิด) จะมีรสหวาน มัสยิดแห่งนี้เป็นศูนย์รวมขอคนในหมู่บ้านเพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา เช่นละหมาด ๕ เวลาในทุกวัน และละหมาดวันศุกร์ (ญะ-มาอะห์) ซึ่งผู้ชายในหมู่บ้านจะต้องมาละหมาดรวมกัน มัสยิดยังเป็นสถานที่ประชุมเรื่องการบริหารงานและการเมืองภายในหมู่บ้าน เป็นที่ประชาสัมพันธ์ข่าวต่างๆ ของชุมชนด้วย

นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือกูโบร์ดาโต๊ะปาญญ (ดาโต๊ะบันยัง) ซึ่งเป็นสถานที่ฝังศพดาโต๊ะปาญญ บุคคลซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน บริเวณรอบๆ กูโบร์ (สุสาน) ของโต๊ะปาญญเป็นกูโบร์ของชาวมลายูมุสลิม ทั้งที่เป็นคนในหมู่บ้านและคนจากหมู่บ้านอื่นโดยรอบ มีพื้นที่ประมาณ ๑๔ ไร่ คาดว่าเป็นกูโบร์ที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เหนือหลุมฝังศพจะมีหินปักเพื่อแสดงจุดศีรษะของศพซึ่งจะอยู่ทางทิศเหนือ และปลายเท้าจะอยู่ทางทิศใต้ หินที่พบเห็นนอกจากจะเป็นหินสีขาวหลายรูปแบบเช่น หินกลมเกลี้ยงจากน้ำตก หินกลมปลายมนเหมือนรูปโดม หินรูปปลายโดมตัด ซึ่งหินสองแบบหลังนี้ชาวบ้านนิยมเรียกบาตูลาเซซ เนื่องจากเป็นหินที่มาจากเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย นอกจากหินแล้วอาจจะใช้วัสดุอย่างอื่นเป็นเครื่องแสดงจุดของหลุมศพ เช่น ไม้ บางครั้งมีรูปคล้ายใบเสมา บางครั้งเป็นรูปสี่เหลี่ยม บางหลุมศพจะหล่อปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเท่าศพ (คล้ายโลงศพปูนแต่ไม่มีฝาปิด) บางศพจะใช้วิธีการโบกปูนเหนือหลุมฝังศพ ปัจจุบันยังคงมีการฝังศพที่นี้ทั้งคนในชุมชนเองและคนจากที่อื่น

เนื่องจากบ้านดาโต๊ะตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล ในรอบ ๑ ปี บ้านดาโต๊ะจึงได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตลอดทั้งปี

ลมตะวันออกเฉียง (मारो) จะพัดผ่านช่วงเดือนมกราคม-ต้นเดือนมีนาคม อิทธิพลของลมตะวันออกเฉียง (मारो) จะทำให้คลื่นลมแรง มีฝนตกในบางครั้ง เวื่อนขนาดเล็กจะงัดออกหาสัตว์น้ำฝั่งอ่าวไทย ส่วนอ่าวปัตตานีจะมีคลื่นเล็กน้อยถึงปานกลาง ซึ่งไม่เป็นอุปสรรคมากนักกับชาวประมงบ้านดาโต๊ะ รวมถึงชาวประมงที่อาศัยอยู่รอบๆ อ่าวปัตตานี ในช่วงนี้จะหาสัตว์น้ำได้ค่อนข้างดี การจับสัตว์น้ำของชาวประมงในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา ดักปู เป็นต้น ถึงแม้จะมีฝนตกในบางครั้ง แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคกับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าว เกรียบและอาชีพอื่นๆ มากนัก

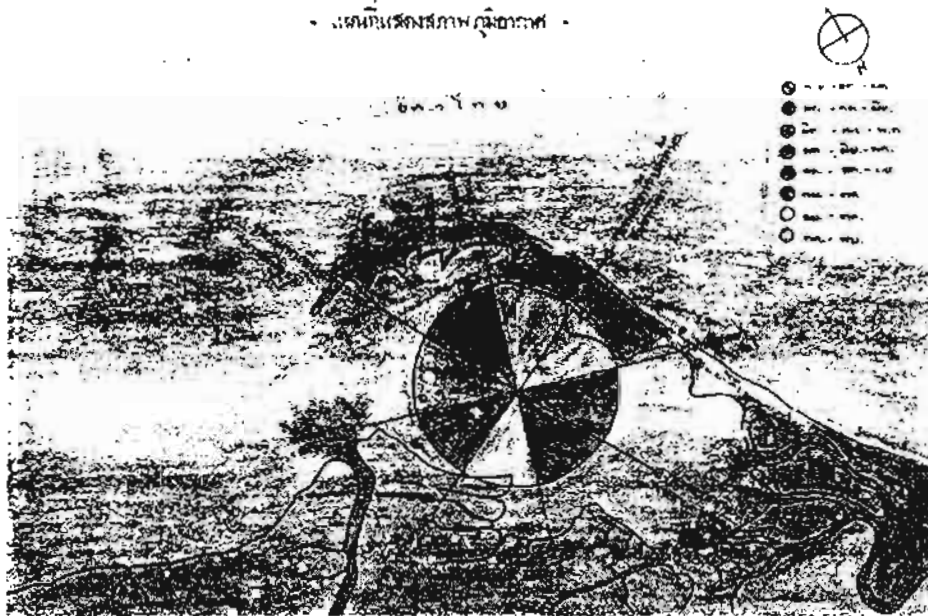
ลมตะวันออกเฉียงใต้ (สลาแตमारอ) จะพัดผ่านช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคม อิทธิพลของลมตะวันออกเฉียงใต้ (สลาแตमारอ) จะทำให้ทะเลฝั่งอ่าวไทยมีคลื่นลมแรงถึงปานกลาง อ่าวปัตตานีจะมีคลื่นเล็กน้อย ทำให้มีฝนตกหนักในบางครั้ง แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคกับชาวประมงมากนัก การจับสัตว์น้ำในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา ดักปู ลมมรสุมช่วงนี้จะเป็นอุปสรรคกับชาวบ้านที่ทำข้าวเกรียบเพราะเป็นช่วงฤดูฝน

ลมทิศใต้ (สลาแต) จะพัดผ่านช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม อิทธิพลของลมทิศใต้จะทำให้ทะเลฝั่งอ่าวไทยและอ่าวปัตตานีมีคลื่นเล็กน้อยถึงปานกลาง และมีฝนตกในบางครั้ง ในช่วงนี้ชาวประมงจะจับสัตว์น้ำ

ได้ค่อนข้างดี ซึ่งจะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา ดักปู เป็นส่วนใหญ่ และจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบบ้างในบางครั้ง

ลมตะวันออกเฉียงใต้ (บาระดาเยอ) จะพัดผ่านช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ทำให้มีคลื่นเล็กน้อย อากาศจะหนาวบ้างในช่วงเวลากลางคืนถึงตอนเช้า ช่วงนี้ชาวประมงจะสะดวกในการออกหาสัตว์น้ำในอ่าวปัตตานีรวมถึงทะเลฝั่งอ่าวไทย สัตว์น้ำในทะเลจะสมบูรณ์และมีจำนวนมาก การจับสัตว์น้ำของชาวประมงในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา ดักปู ดักหอยแครง เป็นต้น และ ไม่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบและอาชีพอื่นๆ เพราะฝนไม่ค่อยตก

- แผนที่แสดงสภาพภูมิอากาศ -

ภาพลายเส้นแสดงภูมิอากาศบ้านดาโต๊ะ

ลมตะวันตก (บาระ) จะพัดผ่านเป็นช่วงๆ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน-สิงหาคม อิทธิพลของลมตะวันตก (บาระ) ทำให้เกิดพายุคลื่นลมแรง และฝนตกในช่วงตอนบ่ายและกลางคืน ชาวบ้านและชาวประมงต้องคอยระมัดระวังอยู่เสมอ ในช่วงนี้ชาวประมงจะจับสัตว์น้ำได้ค่อนข้างดี การจับสัตว์น้ำในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง การดักปลา เบ็ดราว เป็นต้น และฝนอาจจะตกบ้างเป็นบางครั้ง แต่ไม่ส่งผลกระทบมากนักสำหรับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบและอาชีพอื่นๆ

ลมตะวันตกเฉียงเหนือ (บาระลาโอะ) จะพัดผ่านช่วงเดือนสิงหาคม-พฤศจิกายน อิทธิพลของลมมรสุมทำให้ฝนตกหนัก ชาวบ้านได้รับความเสียหายในบางครั้ง ชาวบ้านและชาวประมงต้องคอยระมัดระวังอยู่เสมอ การจับสัตว์น้ำของชาวประมงในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา เป็นต้น ส่วนชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบจะได้รับผลกระทบบ้างในช่วงฝนตก

ลมทิศเหนือ (ดาร์อ) จะพัดผ่านช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน อิทธิพลของลมทิศเหนือ (ดาร์อ) จะทำให้ทะเลมีคลื่นเล็กน้อยทั้งฝั่งอ่าวไทยและอ่าวปัตตานี น้ำในทะเลจะใส ในช่วงนี้ชาวประมงจะหาปลาได้

ค่อนข้างน้อย การจับสัตว์ในช่วงนี้จะเป็นการดักปลา ดักกุ้ง จะไม่เป็นผลกระทบกับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบและอาชีพอื่นๆ

ลมตะวันออกเฉียงเหนือ (ดีมอลาโอะ) จะพัดผ่านช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม อิทธิพลของลมตะวันออกเฉียงเหนือ (ดีมอลาโอะ) จะทำให้คลื่นลมแรงและมีฝนตกหนัก เรือขนาดเล็กจะงดหาสัตว์น้ำฝั่งอ่าวไทย ส่วนอ่าวปัตตานีจะมีคลื่นเล็กน้อยถึงปานกลาง ช่วงนี้ชาวประมงจะไม่ค่อยสะดวกในการจับสัตว์น้ำมากนัก เพราะเป็นช่วงฤดูฝน แต่พอจะหาปลาได้บ้าง การจับสัตว์น้ำของชาวประมงในช่วงนี้จะเป็นการดักปลา ดักกุ้งเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านจะหยุดทำข้าวเกรียบชั่วคราว

บ้านดาโต๊ะมีจำนวนประชากร ตามการสำรวจสำมะโนครัวปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ทั้งหมด ๒,๐๕๔ คน เป็นชาย ๑,๐๒๔ คน เป็นหญิง ๑,๐๓๐ คน แต่ในผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (จปฐ. ๒) ของพัฒนาชุมชนในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ตามจำนวนคนที่อยู่จริงในหมู่บ้าน โดยไม่นับรวมคนที่ออกไปทำงานหรือแต่งงานออกไปภายนอกหมู่บ้าน จำนวนประชากรบ้านดาโต๊ะคือ ๑,๓๑๒ คน นับเป็น ๒๘.๙ ครัวเรือน

โรงเรียนบ้านดาโต๊ะ เริ่มเปิดการสอนเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๘ บุคคลที่เป็นประธาน และผู้มาสมทบในการเปิดโรงเรียนครั้งนี้มี นายสง่า ร่างน้อย นายอำเภอยะหริ่ง ชุนศิริ อับดุลบุตร กรรมการอำเภอยะหริ่ง

ก่อนที่จะมีโรงเรียนประถมบ้านดาโต๊ะ ชาวบ้านเรียนหนังสือที่บาลาเซาะ (ลูเหระ) ที่ใช้ในการละหมาดและทำพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ พร้อมกับสอนหนังสือไปด้วย โดยมีครูชื่อนายเจ็งอิน จลองวงศ์ และนายมนูม นิล วิสุทธิ์ สาเหตุที่ชาวบ้านละหมาดที่ลูเหระเพราะมัสยิดยังไม่ได้รับการบูรณะ มัสยิดจึงเต็มไปด้วยต้นไม้ที่ฝาผนังและหลังคา

เด็กๆ ที่เติบโตในชุมชนจะเข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านดาโต๊ะแห่งนี้จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แล้วจึงไปศึกษาต่อในระดับชั้นสูงขึ้นไปต่อที่อำเภอหรือจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งศึกษาต่อทางด้านศาสนา โดยเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะเป็นการเรียนควบคู่กันไประหว่างศาสนาและสามัญ การศึกษาเฉพาะในสายสามัญไม่เป็นที่นิยมมากนัก ชาวบ้านดาโต๊ะส่วนใหญ่จะจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น

นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมี โรงเรียนตาดีกา หรือศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิดดาโต๊ะ คือโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามสำหรับเด็ก ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ โดยคนหนุ่มสาวหรือผู้มีความรู้ทางศาสนาในหมู่บ้านจะเป็นผู้มาช่วยสอน ทำการสอนทุกวันเสาร์และอาทิตย์ ส่วนในตอนกลางวันของทุกวันจะสอนการอ่านพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานตามแนวการเรียนการสอนกีรออาตี (คือการสอนที่ได้รับจากประเทศทางตะวันออกเฉียงกลาง ช่วยให้เด็กอ่านอัล-กุรอานได้ง่ายขึ้น) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ กลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้เข้ามาช่วยในการพัฒนาการสอนให้เป็นระบบมากขึ้น การสอนในโรงเรียนตาดีกาจะเน้นเรื่องของจริยธรรมและหลักคำสอนของท่านศาสดาในศาสนาอิสลาม โดยสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงชั้นปีที่ ๔ (เด็กอนุบาลของโรงเรียนตาดีกาคือเด็กที่เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ของโรงเรียนสายสามัญ) นอกจากนี้โรงเรียนตาดีกายังเป็นแหล่งความรู้ เป็นศูนย์รวมในการศึกษาศาสนาของคนในชุมชนอีกด้วย ในทุกเดือนจะมีการเชิญผู้รู้ทางศาสนาจากหมู่บ้านอื่นมาบรรยายให้แก่ชาวบ้านดาโต๊ะอีกด้วย

การคมนาคม เนื่องจากหมู่บ้านดาโต๊ะตั้งอยู่บนแหลมที่ยื่นออกไปในทะเล เดิมทีชาวบ้านดาโต๊ะจะใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำ ชาวบ้านจะใช้เรือใบเป็นพาหนะ การเดินทางที่ยากลำบากในอดีตเป็นอุปสรรคในการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก การเดินทางออกไปนอกชุมชนแต่ละครั้งต้องใช้เวลาอันยาวนาน บางครั้งต้องเสี่ยงภัยกับคลื่นลมแรง

ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าขึ้น ชาวบ้านได้นำรถยนต์เข้ามาใช้ ทำให้การเดินทางรวดเร็วขึ้น ภายหลังเมื่อมีการสร้างสะพานข้ามคลองยาบู ซึ่งเรียกสะพานแห่งนี้ว่าสะพานยาบูเชื่อมต่อกับหมู่บ้านที่อยู่ชายฝั่งทะเลกับอำเภอยะหริ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้มีการตัดถนนเรียบชายหาดจากบ้านตะโละอาโหมมาถึงบ้านดาโต๊ะ ชาวบ้านจึงได้เปลี่ยนเส้นทางคมนาคมทางน้ำมาใช้เส้นทางคมนาคมทางบกแทน

การติดต่อกับภายนอก การติดต่อกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงหรือฝั่งตรงข้ามโดยส่วนใหญ่ ในอดีตเป็นการติดต่อเพื่อการค้าหรือแลกเปลี่ยนสินค้า การเดินทางไปติดต่อจะใช้เรือ ซึ่งส่วนใหญ่แต่ละครอบครัวจะมีเรือของตนเอง โดยชาวบ้านจะพายเรือไปทางอ่าวปัตตานีและป่าชายเลนเข้าสู่คลองยาบู เมื่อถึงยะหริ่งบางคนยังคงพายเรือต่อไป บางคนขึ้นจากเรือเพื่อเดินเท้าไปถึงตลาดนัดม่วงหวานในอำเภอ มายอ ระยะทางประมาณ ๑๔ กิโลเมตร นำปลาไปแลกเปลี่ยนกับข้าวและมะนาวที่บ้านลาชะ อำเภอมายอ บ้านมะนังหยง อำเภอยะหริ่ง เป็นต้น

จุเตห์เล่าว่า เวลาพายเรือไปแลกเปลี่ยนของจะแวะหมู่บ้านที่อยู่ริมคลอง เช่น บ้านมะนังหยงแล้วแจกจ่ายน้ำบูดู ปลาแห้งไปเรื่อย ๆ จนถึงบ้านลาชะ หากกลับพายเรือมาแวะเอาสิ่งของแลกเปลี่ยนคือข้าวเปลือกตามบ้านที่แจกจ่ายน้ำบูดูและปลาแห้งไป โดยไม่มีการจำกัดมาตราวัดว่าจะต้องคืนกลับมาเท่าไร ข้าวเปลือกที่ได้มาจะต้องนำกลับมาตำเองที่บ้าน

การไปแลกเปลี่ยนสินค้าจะไปกันทั้งครอบครัว หรือไปกับญาติและเพื่อน เรือแต่ละลำจะมีผู้โดยสารประมาณ ๒-๔ คน การพายเรือจากบ้านดาโต๊ะถึงตลาดนัดม่วงหวานใช้เวลา ๒-๓ วัน ในการเดินทางจึงต้องนำเอาเตาไฟ หม้อข้าวหม้อแกงไปด้วยสำหรับทำอาหาร การพักผ่อนใหญ่จะพักบนเรือ หากมีคนชวนไปนอนที่บ้านก็จะไป ส่วนการเดินทางจากบ้านดาโต๊ะถึงยะหริ่งจะใช้เวลาเดิน ๑-๒ ชั่วโมง ไปกันทั้งครอบครัวเช่นกัน การเดินจะเสียเวลาเนื่องจากต้องแบกสิ่งของสัมภาระ เมื่อเจอบ้านคนจะแวะให้สิ่งของแล้วเดินต่อไป จนถึงตลาดนัดม่วงหวาน ใช้เวลา ๒-๓ วัน หากชาวบ้านบ้านใดเชิญให้กินข้าวและพักที่บ้าน จะตอบตกลงทันที เพราะชาวบ้านที่เดินเท้าจะไม่เตรียมเตาไฟ หม้อข้าวในการหุงต้ม จุเตห์เล่าว่าคนสมัยก่อนใจดี มีน้ำใจ เวลาที่ชาวบ้านดาโต๊ะจะกลับบ้าน ชาวบ้านที่ไปแลกเปลี่ยนของกันจะช่วยแบกของสิ่งของ เช่น มะนาว ข้าวเปลือก มาส่งให้ที่เรือที่คลองยาบู

เมื่อ ๓๐ ปีก่อนเรือใบมีความสำคัญมาก นอกจากนี้ยังมีเรือรับจ้าง ๒ ลำที่แล่นรับส่งผู้โดยสาร สินค้าที่ชาวบ้านนิยมนำมาแลกเปลี่ยนคืออาหารทะเล ซึ่งนำมาแลกข้าว เกือบ และผลไม้ การแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างชุมชนทำให้ชาวบ้านดาโต๊ะมีโอกาสได้รู้จักกับคนในชุมชนอื่นๆ จนกระทั่งเป็นเพื่อนหรือนับเป็นเครือญาติกัน

เรือรับจ้างนี้จะสัญจรข้ามฟากจากบ้านดาโต๊ะถึงปาโลบาตซ์ (PALOBATAS) ตำบลบางปู ในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์นายบราเฮง มะลี เล่าว่าเรือรับจ้างในสมัยก่อนเป็นของนายจูเตร์ นายบราเฮง มะลี นายคอเหะ มะลี (ปัจจุบันอายุ ๕๙ ปี) นายอาแซ สามี นายมะ สะแม เป็นเจ้าของตามลำดับ สำหรับเรือนายมะ

สาว! มีนายดอกเลาะ เจ๊ะแต เป็นผู้ขับเรือ ค่าเรือ ๓ บาทต่อคน นายบราเฮง มะลี เล่าเสริมว่าเมื่อถนนเข้ามาแล้ว การสัญจรทางเรือได้หยุดกิจการไป เนื่องจากชาวบ้านนิยมใช้รถรับจ้างแทน ในช่วงแรกรถรับจ้างมีเพียงไม่กี่คัน เช่นรถของนายมะแซ สาวแม นายอาลี คาโอ๊ะ คัรตจากคาโอ๊ะไปปัตตานีคนละ ๕ บาท ปัจจุบันคนละ ๒๐ บาท

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการแต่งงาน ชาวบ้านคาโอ๊ะแรกเริ่มเป็นชาวบ้านจากบางปูที่เดินทางมาทำมาหากินที่บ้านคาโอ๊ะ แล้วจึงชักชวนญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ต่อมามีคนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้น ปัจจุบันตระกูลที่สำคัญในหมู่บ้านคาโอ๊ะคือตระกูล สาวแม มามะ ตือเระ ลาเต๊ะ ตระกูลเหล่านี้บางตระกูลมีบรรพบุรุษร่วมกัน และมีการแต่งงานกันระหว่างกลุ่มตระกูล ทำให้ชาวบ้านคาโอ๊ะส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน

หลายตระกูลมักจะมีบรรพบุรุษร่วมกันและเป็นคนเชื้อสายมลายู สามารถตรวจสอบร่องรอยได้จากการใช้ภาษามลายูท้องถิ่น รูปร่างลักษณะภายนอกก็มีผิวคล้ำ ตาโต สูงพอประมาณ อาจมีบางคนในหมู่บ้านคาโอ๊ะที่ผิวค่อนข้างขาว แต่เมื่อสอบถามถึงบรรพบุรุษไม่พบว่ามีเชื้อสายจีน ทั้งนี้ไม่ใช่ที่แน่ชัดว่าชาวบ้านบางส่วนมีเชื้อสายอื่นอีกหรือไม่ เพราะบ้านคาโอ๊ะในอดีตเป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านต่างเมืองมาค้าขายกัน เช่น ชาวอินโดนีเซีย ตรังกานู มาเลเซีย และแม้แต่ชาวเวียดนามที่มาจากอดีตเย็บเรือที่หมู่บ้านแห่งนี้เมื่อตอนหนีภัยสงคราม

ชาวบ้านคาโอ๊ะจะแต่งงานกับคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่พ่อแม่จะเป็นผู้เลือกคู่ครองให้กับหนุ่มสาว และจะดูแลเรื่องสินสอด รวมถึงเศรษฐกิจของครอบครัวภายหลังจากแต่งงาน ถึงแม้ว่าบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามจะไม่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวมุสลิมได้พบปะพูดคุยหรือลองคบหากันในฐานะคู่รักก่อนแต่งงาน แต่เนื่องจากการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ทำให้ได้รู้จักนิสัยใจคอกันตั้งแต่ยังเด็กทำให้ภายหลังจากแต่งงานไม่มีปัญหาการหย่าร้างมากนัก หนุ่มสาวส่วนใหญ่ไม่ขัดข้องในการที่ผู้ใหญ่เลือกคู่ครองให้ ด้วยเหตุผลว่าถ้าพ่อแม่เลือกคู่ครองให้ หากมีปัญหาทางเศรษฐกิจจะต้องพึ่งพาพ่อแม่ พ่อแม่จะยินดีช่วยเหลือมากกว่า

การทำพิธีแต่งงานนอกจากจะมีการจัดงานเลี้ยงฉลองแล้ว คู่แต่งงานจะไปลงทะเบียนที่มัสยิดว่าทั้งสองคนได้แต่งงานกันแล้ว ส่วนใหญ่แล้วคู่แต่งงานจะไม่ไปจดทะเบียนสมรสที่ว่าการอำเภอ ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจึงไม่ได้เปลี่ยนนามสกุลตามสามี แต่ยังคงใช้นามสกุลเดิมอยู่ และหากไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปจดทะเบียนสมรสเพื่อกระทำการทางกฎหมายใดๆ ชาวบ้านคาโอ๊ะจะไม่ไปจดทะเบียนสมรสที่ว่าการอำเภอ ภายหลังจากการแต่งงานแล้วส่วนใหญ่ฝ่ายชายจะย้ายเข้าไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง เป็นแรงงานในการหาเลี้ยงครอบครัวของฝ่ายหญิงต่อไป

การปกครองและการรวมกลุ่ม ในอดีตก่อนที่จะมีการจัดการปกครองแบบองค์การบริหารตำบล ผู้นำของหมู่บ้านมุสลิมจะเป็น โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม หรือผู้ใหญ่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้านจะมีกฎหมายเป็นของตัวเอง เรียกว่า ฮุกุมปังกับ (Hukum pangkep) ซึ่งผู้รู้ทางศาสนาในหมู่บ้าน ผู้อาวุโส โต๊ะอิหม่าม ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านจะร่วมกันกำหนดกฎหมายดังกล่าวขึ้น

ดังนั้นผู้ที่มิชอบบทมากในชุมชนชาวมุสลิมคือผู้รู้ศาสนา ซึ่งมักทำงานเสียสละเพื่อสังคมโดยไม่ได้รับสิ่งใดตอบแทน ชาวบ้านจึงให้ความเคารพนับถือแก่บุคคลเหล่านี้มาก หากมีงานบุญใด ชาวบ้านจะนึกถึงกลุ่มผู้รู้ศาสนาในหมู่บ้านเหล่านี้เป็นอันดับแรก จะต้องไปเชิญมาร่วมงาน แบ่งอาหารไปให้ ภายหลังจากรัฐบาลกระจาย

อำนาจสู่ท้องถิ่น ทำให้มีการจัดองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ขึ้น ได้มีการให้เงินเดือนคณะกรรมการมัสยิด ซึ่งประกอบไปด้วย โต๊ะอิหม่าม คอเต็บบิหลัน เดือนละ ๕๐๐ บาท รวมทั้งผู้ใหญ่บ้านจะดำรงตำแหน่งวาระละ ๔ ปี ทำให้การปกครองตนเองของหมู่บ้านเริ่มเลือนหายไป

ผู้คนในหมู่บ้านดาโต๊ะจะมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น การแบ่งกลุ่มตามกิจกรรมงานประเพณี สำคัญๆ เช่น งานเมาลิด (งานวันเกิดของท่านศาสดา (ซ.ล.)) หรืองานบุญทางศาสนาอิสลาม กลุ่มผู้ใหญ่ของชุมชนจะมีบทบาทอย่างมาก ชาวบ้านที่มีหน้าที่ในหมู่บ้าน เช่น โต๊ะอิหม่าม คอเต็บ บิหลัน คณะกรรมการมัสยิดจะมีบทบาทเป็นทั้งผู้จัดงานและเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน ในเรื่องของการเงินหรือเป็นที่ปรึกษายามเกิดปัญหา โต๊ะอิหม่ามจะเป็นผู้บริหารทุกส่วนโดยจะแบ่งหน้าที่บางส่วนให้กับกลุ่มคณะกรรมการมัสยิด ส่วนผู้นำที่สงวนวัยจะมีความเชี่ยวชาญในการทำอาหารมักจะเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในครัว โดยมีกลุ่มภรรยาของคณะกรรมการมัสยิดบางส่วนเป็นผู้ช่วยหรือชาวบ้านมารวมกลุ่มกันช่วย กลุ่มสาวๆ ในหมู่บ้านอาจมาช่วยบ้างเช่นกัน การทำงานแบ่งกลุ่มระหว่างชายหญิงนี้จะเห็นว่าการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน

ส่วนการรวมกลุ่มระหว่างเครือญาติที่สนิทและไว้วางใจในการทำมาหากิน เครือญาติในชุมชนส่วนใหญ่จะรวมกลุ่มกันในเรื่องทำมาหากิน โดยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การจับปลาดุกขาย จะมีการขอแรงญาติที่น้องมาช่วยจับ การช่วยเหลือในเรื่องการทำมาหากิน เช่น การให้ยืมเงิน การรับข้าวเกรียบไปขาย มักจะช่วยกันในกลุ่มที่มีหุ้นส่วนหรือที่เป็นญาติสนิทกันจริงๆ แต่บางครั้งแม้จะเป็นญาติแต่ก็มีการแข่งขันตัดราคากันบ้าง

ปัจจุบันเครือญาติมีการแข่งขันกันเองในเรื่องของการเมืองท้องถิ่น เช่น การลงสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือเป็นตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งสองฝ่ายนี้แม้จะเป็นญาติกัน แต่มีการแบ่งพรรคพวกของกลุ่มตัวแทนเป็นฝ่ายๆ และเข้าแข่งขันกันอย่างจริงจังจนกระทั่งเคืองใจกันอยู่จนปัจจุบัน กลุ่มนี้มักจะเป็นคนรุ่นหนุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและพยายามสร้างฐานะทางการเมือง ด้วยการรู้จักคนให้กว้างขวางทั้งในและนอกชุมชนเพื่อให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น

ในอดีตนั้นการเมืองในชุมชนไม่มีความสลับซับซ้อนโดยในหมู่บ้านจะมีผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านเพียงหนึ่งคน และผู้นำจะมีหน้าที่ปกครองในทุกๆ ส่วนของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครองหมู่บ้าน ด้านศาสนา ด้านสาธารณสุข เป็นต้น ทั้งนี้ชาวบ้านได้ยอมรับในกฎของหมู่บ้านที่เปรียบเสมือนกฎหมายที่ชาวบ้านร่วมกันตัดสินหากเกิดคดีความขึ้น เป็นมติประชาธิปไตยโดยการตัดสินร่วมกันโดยผู้นำจะตกลงเป็นสัญญาณ ทั้งนี้จึงหวั่นเกรงการตีสามารถบอกได้ว่าเป็นเรื่องลักษณะใด เช่น ถ้าตีด้วยมือซ้ายๆ แสดงว่าเป็นเรื่องที่ไม่งุนแรง อาจจะเรียกประชุมหมู่บ้าน หากตีด้วยสองมือจะหวั่นเกรง แสดงว่ามีเรื่องรุนแรง เช่น จับขโมยเข้าหมู่บ้าน

บทลงโทษในสมัยนั้นผู้นำจะพาผู้ทำผิดไปพบเจ้าเมืองหรือในเวลาที่เจ้าเมืองเสด็จมาที่หมู่บ้าน แล้วให้เจ้าเมืองเป็นผู้ลงโทษโดยใช้ไม้เท้าตี โดยส่วนใหญ่แล้วเจ้าเมืองจะไม่ค่อยตี เพราะเป็นเรื่องไม่งุนแรงมากนัก จะปล่อยไว้บิ๊วรา ลูกขุน ผู้อารักขาเป็นผู้ลงโทษ ทั้งนี้สำหรับชาวบ้าน ดาโต๊ะ โดยพื้นฐานจะชอบอยู่อย่างสงบ ฉะนั้นเรื่องรุนแรงจะไม่มีให้เห็น

ปัจจุบันการรวมกลุ่มที่เป็นทางการของชาวบ้านดาโต๊ะนั้น จัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของผู้นำชาวบ้าน การผลักดันจากหน่วยงานราชการ กลุ่มเหล่านี้มีฐานจากการเป็นผู้นำชุมชน เช่น ผู้นำกองทุนหมู่บ้านหรือความสนิทสนมเป็นส่วนตัว ซึ่งมักเป็นกลุ่มที่เป็นญาติหรือมีบุญคุณต่อกันจนทำให้เกิดความเกรงใจกัน สามารถพูดคุยกันโดยไม่ขัดแย้ง คือ “กลุ่มคณะกรรมการมัสยิด” ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ในชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้าน เป็นผู้ที่ชาวบ้านนับถือ จะรวมกลุ่มทำงานเมื่อมีการจัดพิธีกรรมต่างๆ ในทุกๆ ปี และกระจายงานออกไปตามพรรคพวกญาติพี่น้องนับเป็นกลุ่มเฉพาะกิจ

อาหารการกินของชาวบ้านขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยจะอาศัยทรัพยากรจากทะเล เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา สาหร่าย หรือผลผลิตจากป่ายาเลน เช่น ลูกบือรุ พืชทะเล นำมาประกอบอาหาร ส่วนอาหารประเภทอื่นจะได้มาจากการแลกเปลี่ยนซื้อขาย เช่น ผัก ผลไม้ เกลือ น้ำตาล ข้าวสาร ในอดีตจะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนจากชุมชนในแผ่นดินใหญ่ที่สามารถผลิตสิ่งเหล่านี้ได้ ต่อมาจะใช้วิธีการซื้อขายในตลาดนัดตามชุมชนใหญ่ โดยเดินทางด้วยเรือออกไปยังตลาดนัดที่ใกล้เคียง เช่น ตลาดนัดบาลาดูวา ตลาดนัดยามู

แหล่งน้ำ โดยทั่วไปแล้วชุมชนประมงที่อยู่ชายฝั่งทะเลจะมีปัญหาในเรื่องของแหล่งน้ำจืด แต่บ้านดาโต๊ะไม่มีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำจืดหรือปัญหาภาวะน้ำกร่อย เนื่องจากบ้านดาโต๊ะมีแหล่งน้ำจืดภายในหมู่บ้าน ในอดีตหมู่บ้านแห่งนี้มีแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่สำหรับเรือที่เดินทางเข้ามาค้าขายในตลาดนัด เรือเหล่านี้จะเข้ามาจอดดาโต๊ะทางคลองวอเพื่อเอาน้ำจากบ่อน้ำ ๒ บ่อใกล้สุสานของดาโต๊ะปาแญ บ่อน้ำทั้งสองแห่งนี้ยังคงเป็นบ่อน้ำที่คนในชุมชนมาดื่มและใช้จนกระทั่งปัจจุบัน

ตลาดนัด ที่มีความสำคัญของชุมชนในอดีตคือ ตลาดนัดบาลาดูวา (पालาบาเตะ Palabatas) ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามหมู่บ้าน (ปัจจุบันคือหมู่บ้านบางปู) ตลาดนัดแห่งนี้จะซื้อขายกันอย่างคึกคัก คนจากหมู่บ้านใกล้เคียงเช่นบ้านบางปู โตะโลม ตะโลคาโปร ตะโลอาโหร ตาเก๊ะ ตลาดนัดบาลาดูวาแห่งนี้ยังเป็นที่จอดเรือเพื่อเดินทางไปหมู่บ้านอื่นอีกด้วย ปัจจุบันตลาดนัดแห่งนี้ได้ยกเลิกไปแล้ว ชาวบ้านจะเดินทางไปตลาดนัดทุกวันศุกร์ที่บ้านยามู เชิงสะพานยามู (เกือโตะยามู) ส่วนวันอื่นๆ ชาวบ้านจะซื้อหาสินค้าจากร้านค้าในหมู่บ้าน หรือที่ตลาดนัดในหมู่บ้านวันจันทร์และวันพุธของทุกสัปดาห์

ร้านค้า ในหมู่บ้านมีหลายร้านด้วยกัน คือร้านรับซื้อสัตว์น้ำเพื่อส่งขายในเมือง ร้านขายข้าว ร้านขายกาแฟ ร้านขายของชำ ส่วนในวันจันทร์และวันพุธ ชาวบ้านสามารถหาซื้อของใช้ได้จากร้านค้าที่จะมาตั้งขายตรงลานกว้างหน้าโรงเรียนตาดีกา ลานกว้างแห่งนี้ยังเป็นสนามฟุตบอลสำหรับวัยรุ่นในหมู่บ้าน เป็นที่พักผ่อนนั่งเล่นของคนในหมู่บ้านอีกด้วย

กิจกรรมของมัสยิด ในสังคมมุสลิมโดยทั่วไป มัสยิดนับเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านหรือชุมชน นอกจากมัสยิดจะเป็นศาสนสถานปฏิบัติศาสนกิจของชาวมุสลิมประจำวันแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมในการประกาศข่าวสาร และทำกิจกรรมต่างๆ ด้วย ในหมู่บ้านดาโต๊ะเช่นเดียวกัน มัสยิดของหมู่บ้านนอกจากจะเป็นศาสนสถานแล้ว ยังเป็นสถาบันที่เป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน กิจกรรมหลายอย่างที่มัสยิดจัดขึ้นล้วนแล้วแต่เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในท้องถิ่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กิจกรรมกองทุนแพะ เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ ๒๐ ปีก่อน โดยนายมามะ เจ๊ะแต ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการมัสยิดในสมัยนั้นให้ดูแลแพะของมัสยิด แต่เมื่อนายมามะอายุมากขึ้น ไม่สามารถดูแลแพะได้ แพะถูกปล่อยปละละเลย ไม่มีใครดูแล ทำให้ไม่สามารถแยกแพะของมัสยิดจากแพะหลงของชาวบ้านได้

คณะกรรมการมัสยิดจึงได้จัดประชุมโดยมีโต๊ะอิหม่าม์ ชื่อว่านายอาเซ็ง กาเดร์ เป็นประธานที่ประชุม สรุปได้ว่าเนื่องจากผู้คนที่ต้องการมาทำบุญ บางคนไม่สามารถทำบุญด้วยแพะตามความประสงค์ได้ เพราะแพะมีราคาแพง ปัจจุบันตัวละประมาณ ๑,๕๐๐-๓,๕๐๐ บาท (ขึ้นอยู่กับขนาดและอายุ) กรรมการมัสยิดจึงจะจัดเตรียมแพะส่วนหนึ่งเพื่อรองรับผู้ที่จะมาทำบุญ ได้ซื้อในราคาที่สามารถจ่ายได้ ในกรณีนี้คณะกรรมการมัสยิดได้แต่งตั้งนายมะรอนิง สาและ เป็นผู้รับผิดชอบในการขายแพะ เงินที่ได้จากการขายเข้าเป็นกองทุนแพะแก่มัสยิดเพื่อไว้ใช้ประโยชน์ในกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนต่อไป และได้กำหนดราคาเป็นตัวละ ๓๐๐ บาท ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

หลักเกณฑ์ของกองทุนแพะ คือผู้ที่มาซื้อแพะของมัสยิดจะต้องซื้อเพื่อทำการปล่อย ไม่ใช่เพื่อครอบครองเป็นเจ้าของ หากจะซื้อเพื่อครอบครองทางมัสยิดจะขายในราคาทั่วไป คือขายกิโลกรัมละ ๑๑๐ บาท แพะของมัสยิดจะมีเครื่องหมายที่ใบหูทุกตัว

ปัจจุบันแพะของมัสยิดมีประมาณ ๑๐๐ ตัว ด้วยเพราะยังมีคนมุสลิมบางกลุ่มและศาสนิกชนอื่นๆ ที่มีความเชื่อในกุโบร์มาทำบุญในโอกาสพิเศษ เช่น ทำบุญให้บรรพบุรุษที่เสียชีวิตแล้ว สะเดาะเคราะห์ การบิหนิให้นายจากอาการป่วยไข้ การขอให้ได้โชคลาภในกิจกรรมงานต่างๆ เป็นต้น คนที่มาทำบุญไม่เพียงแต่เป็นคนในพื้นที่เท่านั้น แต่จะมีคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บางปู บานา อาจมีคนกรุงเทพฯ และนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์และสอบถามผู้มาทำบุญกลุ่มหนึ่งถึงสาเหตุการมาทำบุญ ผู้มาทำบุญกลุ่มนั้นเล่าว่าได้บิหนิให้ลูกชายไม่ติดเกณฑ์ทหารกับกุโบร์ตาโต๊ะปาญแล้ว จะมาทำเชือดแพะที่กุโบร์ อีกกลุ่มหนึ่งมาจากกรุงเทพฯ ได้บิหนิเรื่องขายที่ดิน

พบว่ามีคนมาทำบุญที่กุโบร์ตาโต๊ะปาญประมาณ ๕๐ คนต่อสัปดาห์ ส่วนใหญ่จะมาในวันเสาร์-อาทิตย์ และวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม ผู้ที่มาทำบุญจะมีลักษณะการทำบุญไม่เหมือนกัน เช่นบางกลุ่มเชือดแพะที่บ้านมากินที่กุโบร์ บางกลุ่มซื้อแพะของมัสยิดแล้วปล่อย บางกลุ่มซื้อแพะที่มัสยิดแล้วเชือดที่กุโบร์แล้วแต่ว่าใครจะบิหนิอย่างไร

กิจกรรมกองทุนชะกาตฟิเดเราะฮ์ คือการบริหารจัดการภาคบังคับทางศาสนา ช่วงปลายเดือนรอมฎอนซึ่งเป็นเดือนของการถือศีลอด มุสลิมทุกคนจะต้องจ่ายชะกาตคนละประมาณ ๒๕-๓๕ บาท โดยคิดจากราคาข้าวสาร ๓ ลิตรกับ ๑ กระป๋องนมตรามะลิ การจ่ายชะกาตจะต้องจ่ายให้กับบุคคล ๔ ประเภท คือ

พะกีร คนอนาถาหรือยากจน คือผู้ไม่มีทรัพย์สินและไม่มีผู้รับผิดชอบดูแล หรือแทบไม่มีรายได้ประจำ เช่นต้องใช้จ่ายวันละ ๑๐ บาท แต่มีรายได้วันละ ๒-๓ บาท

มัสกิน (MASKIN) คนขัดสนยากจน คือผู้ไม่มีทรัพย์สินหรือรายได้ประจำบ้าง แต่ไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต เช่นต้องใช้จ่ายวันละ ๑๐ บาทแต่มีรายได้ ๖-๗ บาท กลุ่มนี้จะมีฐานะดีกว่ากลุ่มแรก

มุอัลลัฟ (MUALLAF) คือ ผู้ที่เข้ามาศรัทธาในศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจ หรือเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนอื่นให้เลื่อมใสศรัทธาในศาสนาอิสลาม

บิรฮูตัน (BERHUTAN) ผู้มีหนี้สินจากการใช้จ่ายในการกุศล ไม่ใช่หนี้จากการพนัน

มุซาฟิร (MUSAPIR) ผู้เดินทางไกล รอนแรมมาจากต่างถิ่น และไม่มีเงินกลับบ้านเกิด โดยจะให้เป็นค่าเดินทางและอาหารระหว่างเดินทางเท่านั้น

ฟิซาบิลิลลาห์ (FISABILILAH) บางครั้งหมายถึงทำในหนทางเพื่ออัลเลาะห์ (ซ.บ.) หรือกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา คนกลุ่มนี้จึงหมายถึง ครูผู้สอนศาสนา บางครั้งมีการหมายรวมถึงผู้ที่พลีชีพเพื่อพระเจ้า

อามิร (AMIR) คือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดให้กับชะกาต เช่น โต๊ะอิหม่าม คอเด็บ บินลัน และกรรมการมัสยิด ซึ่งมีหน้าที่บริหารเงินชะกาตฟิตรีเราะฮ์ อามิรจะไม่ได้รับชะกาตโดยตรง แต่จะได้รับเงินตอบแทนในการมีส่วนร่วมในการบริหารเงินชะกาต

ฮัมบา Mukatab (HAMBAMUKATAB) ทาสที่จะเอาทรัพย์สินไปเพื่อไถ่ตัวให้เป็นอิสระซึ่งสมัยนี้ไม่มีแล้ว การบริจาคควรเฉลี่ยให้หลายคนหลายประเภท ไม่ควรให้คนเดียวประเภทเดียว และต้องให้แก่คนที่จัดอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่ง มิฉะนั้นจะถือเป็นโมฆะ

ส่วนผู้ที่ไม่มีสิทธิรับชะกาต คือผู้มีรายได้นอกการดำรงชีพ (ถ้ามีรายได้ไม่พอเพราะใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่สมฐานะ หรือเล่นการพนัน ไม่มีสิทธิรับชะกาต ผู้ที่ได้รับการเลี้ยงดู ผู้ที่เป็นเครือญาติของตระกูลอาซิมและมุตตอลิบ (เครือญาติของท่านนบี (ซ.ล.)) ผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม หากบริจาคให้บุคคลเหล่านั้นนับเป็นโมฆะ

วิธีบริจาค คือให้เริ่มเถียง (ตั้งจิตอธิษฐาน) ว่า “นี่คือชะกาตฟิตรีเราะฮ์ เป็นฟิรดูอินของข้าพเจ้า” หากเป็นการชะกาตของลูกเถียงว่า “นี่คือชะกาตฟิตรีเราะฮ์ เป็นฟิรดูอินของลูกข้าพเจ้า”

คุณสมบัติของผู้บริจาค คือเป็นมุสลิมไม่เป็นทาส และมีชีวิตก่อนพระอาทิตย์ตกในวันสุดท้ายของเดือนรอมฎอน หากตายก่อนพระอาทิตย์ตกในวันสุดท้ายของเดือนรอมฎอนไม่ต้องบริจาค ผู้บริจาคชะกาตจะต้องมีอาหารและเครื่องนุ่งห่มสำหรับตนเอง และผู้ที่อยู่ในปกครองของตนในวันอารีรายอ

กิจกรรมการชะกาตฟิตรีเราะฮ์ที่มัสยิดดาโต๊ะเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ก่อนหน้านั้นการจ่ายชะกาตมักจะจ่ายกันเองตามแต่ใครจะจ่ายให้ผู้ใด ซึ่งบางคนไม่มีความรู้เพียงพอเกี่ยวกับบุคคลที่ควรได้รับชะกาต ทำให้จ่ายไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนของศาสนา เช่น จ่ายชะกาตให้คนที่มึนเมาใช้ด้วยความเกรงใจ ทำให้คนที่ควรได้รับชะกาตในหมู่บ้านไม่ได้รับการดูแล กรรมการมัสยิดได้เล็งเห็นความสำคัญของชะกาต กรรมการมัสยิดในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้ประชุมร่วมกับโต๊ะอิหม่ามเพื่อให้การจ่ายชะกาตเป็นระบบมากขึ้น โดยในปีแรกได้ขอความร่วมมือจากครอบครัวแต่ละครอบครัวให้มาจ่ายชะกาตที่มัสยิด ครอบครัวละ ๑ คน มัสยิดได้รับชะกาตรวมทั้งสิ้น ๔,๐๐๐ บาท กรรมการมัสยิดได้แจกจ่ายให้ผู้มีสิทธิรับชะกาตเกือบ ๕๐ คน ผลจากการให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางในการรับชะกาต ได้สร้างความรู้สึกดีแก่ชาวบ้านอย่างมาก และจำนวนผู้จ่ายชะกาตเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จากปีแรกที่มีผู้มาจ่ายชะกาตที่มัสยิดเพียงเล็กน้อย ปีที่สองมีผู้มาจ่ายชะกาตเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๗๐ ของประชากรทั้งหมด รวมเป็นเงินประมาณ ๒๔,๐๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่ผ่านมามีผู้จ่ายชะกาตเป็นจำนวน ๑๓๐ กัณฑ์ เงิน ๓๙,๐๐๐ บาท และคนที่มีสิทธิรับชะกาตมีจำนวน ๙๙ คน

ร้านน้ำชา: พื้นที่ของผู้ชายในหมู่บ้าน ร้านน้ำชาในหมู่บ้านเป็นสถานที่สาธารณะที่ผู้ชายในหมู่บ้านจะมาพบปะสังสรรค์กันในเวลาว่าง โดยร้านน้ำชาจะเปิดในเวลาประมาณ ๖.๐๐-๒๒.๐๐ น. ร้านน้ำชาเป็นร้านเครื่องดื่มที่พบเห็นได้ง่ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในพื้นที่เมืองและชนบท ร้านน้ำชาในเมืองจะแตกต่างจากร้านน้ำชาในหมู่บ้านในลักษณะทางกายภาพ กล่าวคือร้านน้ำชาในเมืองส่วนใหญ่เป็นรถเข็น ตั้งโต๊ะและเก้าอี้ริมถนนหรือบนทางเท้า ได้ขายคานัน หรืออาจมีบางร้านจะเช่าพื้นที่โล่งทำเพิงมุงหลังคา ไม่มีฝาปิด ถ้าหากเป็นร้านที่มีหลายโต๊ะมักมีโทรทัศน์เพื่อฉายกีฬาและรายการอื่นๆ ผู้คนที่มาร้านน้ำชาส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่น

นักเรียน นักศึกษา และวัยทำงาน ส่วนร้านน้ำชาในหมู่บ้านมักเป็นร้านที่แบ่งพื้นที่บางส่วนของตัวบ้าน ตั้งโต๊ะเก้าอี้ และมีโทรทัศน์ เป็นที่พบปะของผู้ชายในหมู่บ้าน

ถึงแม้ว่าร้านน้ำชาในพื้นที่เมืองและหมู่บ้านจะมีความแตกต่างกันบ้างในลักษณะทางกายภาพ หากบทบาทของร้านน้ำชาของทั้งสองพื้นที่ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก ร้านน้ำชามักเป็นที่พบปะสังสรรค์ของผู้คน ได้มีโอกาสนั่งพูดคุยกันเป็นเวลานาน ชาวคาโตะแสดงความคิดเห็นว่า การที่ร้านน้ำชาเป็นที่พบปะของคนเนื่องจากร้านน้ำชาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ขายน้ำชากาแฟในราคาถูก อีกทั้งยังแถมชาจีนหรือเรียกกันว่า “ชาเฉย” ให้เติมกันตลอด แม้บางร้านจะไม่มีชาเฉยยังให้เติมน้ำร้อนกันอย่างไม่จำกัด ทำให้ลูกค้านั่งได้นานโดยไม่เคอะเขินและไม่เสียสตางค์

เมื่อประมาณ ๓๐ ปีก่อน ในหมู่บ้านคาโตะมีร้านน้ำชา ๔ ร้าน คือ ร้านของนายบราเฮง มะลี ร้านของนายจิโอะ เจ๊ะแด ร้านของนายเจริญ เป็นจวงส์ (อดีตผู้ใหญ่บ้าน) ร้านนายลาบี สาแม (อดีตกำนัน) คนที่ไปร้านน้ำชาจะอยู่ในวัยทำงานอายุประมาณ ๓๐ ปีขึ้นไป ผู้สูงอายุไปนั่งร้านน้ำชาบ้าง เรื่องที่พูดคุยกันเป็นเรื่องงานเท่านั้น

สมัยก่อนร้านน้ำชาเป็นเพียงสถานที่พักผ่อนเมื่อกลับจากการทำงาน และเป็นสถานที่แสดงความคิดเห็น และวางแผนในการทำมาหากิน เช่น พรุ่งนี้จะไปวางอวนที่ไหน บอกกล่าวกันถึงบริเวณที่มีปลาหรือกุ้งชุกชุม แล้วชักชวนไปวางอวนด้วยกัน เพราะสมัยก่อนชาวบ้านจะค้าขายที่จุดวางอวน เช่น ปลายแหลม เป็นต้น ฉะนั้นเวลาจะไปต้องหารือก่อนเพื่อจะได้มีเพื่อนคุยกันในยามค้าขาย

ร้านน้ำชาสมัยก่อนจะไม่มีบทบาททางการเมืองมากนัก เพราะชาวบ้านไม่ค่อยสนใจการเมือง อาจจะเพราะไม่ค่อยมีสื่อต่างๆ มากกระตุ้นให้เกิดความสนใจทางการเมืองมากเช่นปัจจุบัน การเลือกผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นการเลือกแบบใช้วิธียกมือในเวลาที่เราไปรวมตัวกันที่มัสยิด ไม่มีการลงคะแนนแบบปัจจุบัน บางครั้งจะเป็นการแต่งตั้ง

ในปัจจุบันร้านน้ำชานับว่ามีบทบาทมากขึ้น ผู้คนที่มาร้านน้ำชามีวัยต่างๆ กันไปกว่าในอดีต เนื่องจากร้านน้ำชาได้มีการเพิ่มเติมสิ่งทันสมัยมากขึ้น กล่าวคือมีโทรทัศน์ ซึ่งมักถ่ายทอดการแข่งขันกีฬาประเภทต่างๆ โดยเฉพาะฟุตบอล ด้วยร้านน้ำชาได้ปรับเปลี่ยนเป็นที่สังสรรค์ของผู้คนหลากหลายรุ่นมากขึ้น ทำให้ร้านน้ำชามีบทบาทมากขึ้น แบ่งเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านการเมือง ร้านน้ำชาเปรียบเสมือนเป็นเวทีหาเสียง และเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ที่นักการเมืองยุคนี้ต้องไปหาเสียงในทุกสมัยการเลือกตั้ง นักการเมืองคนไหนที่ไม่เข้าร้านน้ำชาชาวบ้านถือว่า “มือไม่ถึง” เข้าไม่ถึงชุมชนและสังคม นอกจากนี้ร้านน้ำชายังเป็นเวทีวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองที่มีผลงานและมีผลงานในแง่ดีและไม่ดี เนื่องจากร้านน้ำชามีบุคคลหลากหลายประเภท ดังนั้นมุมมองและความเห็นต่อการเมืองจึงแตกต่างและหลากหลาย สำหรับวัยรุ่นมักจะเสนอความคิดเห็นเลือกคนที่ให้สตางค์หรือมีฐานะดีมากกว่าคนที่มีผลงานดี วัยกลางคนจะเลือกคนที่เป็นคนรู้จักหรือเพื่อน ส่วนผู้สูงอายุจะดูที่ผลงานและตัวบุคคล

ด้านการงานมีเพียงคน ๒ กลุ่มเท่านั้นที่มักมาคุยกันถึงเรื่องการทำงานในร้านน้ำชา โดยเฉพาะเรื่องประมงพื้นบ้าน คือกลุ่มวัยกลางคน และกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยกลางคนมักจะมาถามเพื่อนบ้านว่าเมื่อวานไปวางอวนที่ไหน ได้ปลาเยอะไหม ถ้าได้มากจะได้ชักชวนกันไปวางอวนด้วย ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังทำงานได้ จะจับกลุ่มคุยเรื่องทำงานของตนเองเช่นกัน

ด้านการศึกษา ร้านน้ำชามีบทบาทในด้านการศึกษา เพราะชาวบ้านมักจะไปเฝ้าดูถึงผลการเรียนของลูก ทำให้คนอื่นอยากให้ลูกๆ เรียนได้ทัดเทียมเด็กที่เรียนเก่ง อีกทั้งร้านน้ำชายังเป็นเวทีในการวิพากษ์วิจารณ์ถึงคุณภาพของโรงเรียนต่าง ๆ ตามที่แต่ละคนได้ประสบพบเห็นมา

ด้านศาสนาก็เช่นกัน เมื่อกลับจากเรียนศาสนาที่มีสยิดกลางปัตตานี ก็จะจับกลุ่มคุยในเรื่องที่เรียนมา เช่น กฎหมายอิสลามและข้อเสนอนะในการบริหารมัสยิดหรือโรงเรียนตาดีกา ส่วนในกลุ่มที่พูดคุยกันในเรื่องนี้จะเป็กลุ่มคนวัยกลางคนหรือผู้สูงอายุ

ด้านสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านดาโต๊ะทำมาหากินอยู่ในอ่าวปัตตานีมาเกือบตลอดชีวิต ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของอ่าวปัตตานีที่กำลังเผชิญกับมลภาวะทางทะเล ซึ่งเกิดจากฝีมือของนายทุนขนาดใหญ่ ดังนั้นร้านน้ำชาจึงเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านจะมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และผ่อนคลายความตึงเครียดจากปัญหาที่เกิดขึ้นในการประกอบอาชีพดั้งเดิมของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำเสีย สัตว์น้ำลดน้อยลง

ด้านบันเทิง ชาวดาโต๊ะเล่าว่าร้านน้ำชาร้านไหนไม่มีเครื่องเล่นวีซีดี ร้านนั้นจะไม่มีคนเข้า ไม่ว่าผู้สูงอายุ วัยรุ่น หรือวัยกลางคน ซึ่งวีซีดีนั้นมีผลกระทบต่อวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา จะเห็นได้จากวัยรุ่นในปัจจุบัน เริ่มที่จะมีแฟนตั้งแต่อายุประมาณ ๑๒-๑๕ ปี รู้จักสถานที่ท่องเที่ยวและสถานบันเทิงต่างๆ ยาเสพติด เด็กจำนวนหนึ่งเมื่อดูโทรทัศน์ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไป เมื่อกลับดึกจะไม่ไปนอนที่บ้าน มักไปนอนตามแคร่หรือกระท่อม แล้วก็ติดยา เด็กเหล่านี้มักไม่ทำงาน ขอเงินพ่อแม่ใช้ ซึ่งร้านน้ำชาที่มียาเสพติดยังไม่มีในหมู่บ้านดาโต๊ะ ร้านน้ำชาในหมู่บ้านดาโต๊ะเป็นเพียงที่ชุมนุมของเด็กวัยรุ่นที่ชักชวนกันไปเที่ยวเตร่และดูหนัง

สถานที่รับแขกผู้มาเยือน หมู่บ้านดาโต๊ะมีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ชาวบ้านมักจะใช้ร้านน้ำชาเป็นสถานที่รับแขกตั้งแต่ปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบัน อาจเรียกได้ว่าเป็นประเพณีของชาวบ้านดาโต๊ะ อาจเป็นเพราะว่าชาวบ้านดาโต๊ะไม่ชอบดื่มน้ำที่บ้าน จะมีเพียงเดือนรอมฎอนเท่านั้นที่จะหุงข้าวและดื่มน้ำที่บ้าน นอกนั้นมักซื้อข้าวมารับประทานที่บ้าน และแม้จะรับประทานแล้วมักจะพาแขก (หากเป็นผู้ชาย) ไปดื่มน้ำชากันต่อที่ร้านน้ำชา ร้านน้ำชาในหมู่บ้านดาโต๊ะจึงมีบทบาทเป็นที่พบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้ชายในหมู่บ้านในทุกๆ เรื่องราวรอบตัว ทั้งที่เกิดขึ้นในอดีตจนมาถึงปัจจุบัน

พื้นที่ของผู้หญิง ผู้หญิงโดยส่วนใหญ่จะพูดคุยกันที่ลานสาธารณะหน้าโรงเรียนตาดีกา เพราะในเวลาเย็นบริเวณดังกล่าวจะมีแม่บ้านชาวดาโต๊ะนำขนมมาขาย และบางวันจะมีตลาดนัด ผู้หญิงที่ออกไปทำงานนอกบ้านเมื่อกลับบ้านในตอนเย็นจะผ่านลานดังกล่าวก่อนเข้าไปในหมู่บ้าน และจะแวะพบปะสังสรรค์กับเพื่อน ซึ่งการจับกลุ่มคุยกันของผู้หญิงในหมู่บ้านจะแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มผู้ใหญ่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มเด็ก กลุ่มผู้ใหญ่ส่วนใหญ่แล้วจะคุยกันเรื่องการทำงาน เรื่องครอบครัว หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เช่น เรื่องการจัดงานพิธีกรรมต่างๆ บางครั้งก็นำเหตุการณ์สำคัญในโทรทัศน์ เช่น ข่าว มาเล่าสู่กันฟัง ส่วนกลุ่มวัยรุ่นจะคุยกันเรื่องเที่ยว เรื่องแต่งตัว การเรียน และการทำงานหารายได้พิเศษ เช่น การรับจ้างแกะเนื้อปู หักหัวปลา เป็นต้น สำหรับเด็กๆ โดยส่วนใหญ่จะออกมาเล่นเป็นกลุ่มบ้าง เช่น เล่นหมากเก็บ ขายของ บทบาทสมมุติ

ในชุมชนทั่วไปพื้นที่ส่วนตัวสำหรับผู้หญิงในชุมชนจะมาพบปะสังสรรค์อีกพื้นที่หนึ่งคือร้านทำผม แต่ด้วยวัฒนธรรมอิสลามที่มีข้อกำหนดว่าผู้หญิงจะต้องปิดบังผมของตนเองจากสายตาของผู้ชายที่ไม่ใช่พ่อสามี

และพี่น้องชาย ทำให้ความต้องการในการเข้าร้านเสริมสวยมีน้อยกว่าสังคมที่ไม่ใช่มุสลิม ดังนั้นในหมู่บ้านดาโต๊ะจึงไม่มีร้านทำผมที่จะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้พบปะกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวดาโต๊ะกับคนจีน นายมะลิเบ็ง ดอเลาะ อายุ ๗๕ ปี เล่าว่า เคยมีคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านดาโต๊ะ เมื่อประมาณ ๖๒ ปีก่อน ขณะที่นายมะลิเบ็งเรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ ๓ มีคนจีนคนหนึ่งซึ่งเดินทางมาจากเมืองจีน ชาวบ้านเรียกกันว่า “แปะเซ็ง” มีภรรยาชื่อ “แมะกง” ทำอาชีพรับซื้อกุ้งสดจากชาวบ้านมาตากแห้ง ซึ่งอยู่อาศัยที่บ้านดาโต๊ะ ๑๕ ปี จึงได้กลับไปอยู่เมืองจีน

จากนั้นมีคนจีนอีกคนหนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “เจ๊ะอาแซ” ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวบ้านตั้งให้หลังจากที่เขาได้เข้ารับศาสนาอิสลาม ก่อนที่จะแต่งงานกับหญิงสาวชาวมุสลิมที่บ้านนูดี ชื่อแมะจี เจ๊ะอาแซอยู่ที่ดาโต๊ะประมาณ ๒ ปี จึงย้ายกลับเมืองจีน

คนจีนอีกคนที่เข้ามาอยู่ที่ดาโต๊ะ คือ “เตาะ” เป็นชื่อที่ชาวบ้านดาโต๊ะตั้งให้เช่นกัน เมื่อแรกเตาะเข้ามาอยู่ในดาโต๊ะคนเดียว รับซื้อกุ้งและเลี้ยงเป็ดไข่ ต่อมาชาวบ้านเกือบทั้งหมู่บ้านไปขายกุ้งให้กับเตาะ จนกระทั่งเตาะทำงานไม่ทัน จึงกลับไปพาลูกและภรรยามาอยู่และช่วยทำงานด้วย และรับชาวบ้านมาเป็นลูกจ้าง ซึ่งนายมะลิเบ็ง ดอเลาะ เคยไปเป็นลูกจ้างของเตาะด้วยค่าจ้าง ๗-๑๐ บาทต่อวัน มะลิเบ็งเล่าว่าการได้ทำงานกับเตาะทำให้ได้ความรู้หลายอย่างในเรื่องการค้าขาย การทำกุ้งแห้ง เตาะอยู่ที่ดาโต๊ะประมาณ ๓๐ ปี จึงได้ย้ายไปอยู่ในเมือง มีลูก ๕ คน ชาย ๒ คน หญิง ๓ คน ผู้ชาย ๑ คนยังคงอยู่ที่จังหวัดปัตตานี คนหนึ่งเสียชีวิตที่จังหวัดยะลา ส่วนผู้หญิงแยกย้ายไปอยู่ที่ สงขลา กรุงเทพฯ และอำเภอสุไหงโกลน จังหวัดนราธิวาส ปัจจุบันชาวดาโต๊ะยังคงติดต่อกับครอบครัวของเตาะอยู่ โดยชาวบ้านจะนำสาหร่ายไปขายให้กับลูกชายคนเล็กของเตาะ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าตีเล็ก ตีเล็กมักจะมาทำบุญเชือดแพะที่กูโบรดาโต๊ะปาแญเกือบทุกปี

การที่ชาวบ้านดาโต๊ะมีปฏิสัมพันธ์กับชาวจีนทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ถึงวิธีการค้าขาย สำหรับความสัมพันธ์กับคนจีนในเมืองปัตตานีมักเป็นเรื่องการค้าขาย คนดาโต๊ะมักไปซื้อของ ซื้อทองจากร้านของคนจีน เพราะรู้สึกว่าการค้าขายกับคนจีน “พูดง่าย”

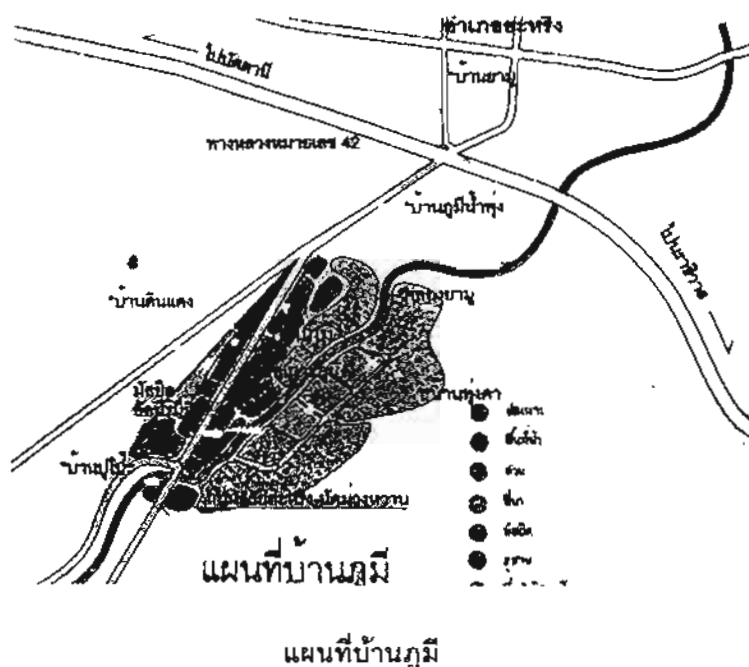
ลักษณะทางภูมิศาสตร์และสภาพทั่วไปของบ้านภูมิ

บ้านภูมิเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลยามู (หมู่ ๔) อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี อยู่ห่างจากจังหวัดปัตตานีออกไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๑๕ กิโลเมตร และห่างจากอำเภอเมืองยะหริ่งประมาณ ๒ กิโลเมตร มีพื้นที่ ๒.๓๑๖ ตารางกิโลเมตร

สภาพพื้นที่ของบ้านภูมิเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง มีลำคลองยามูไหลผ่านจากทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านภูมิสามารถแบ่งพื้นที่ได้เป็นสามส่วน พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นป่าเบญจพรรณ ประกอบไปด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด เช่น ต้นตะเคียน ต้นเข็มป่า ต้นตาล ต้นจาม ฯลฯ อีกส่วนเป็นพื้นที่นาไร่ จำพวกมะพร้าว มะม่วงหิมพานต์ มันเทศ และพื้นที่สวน จำพวกมะม่วง ละมุด ส่วนที่เหลือนอกจากนั้นเป็นพื้นที่อยู่อาศัย

บ้านภูมิมีจำนวนประชากร ๑๑๑ หลังคาเรือน จำนวนครัวเรือน ๑๓๔ ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น ๖๔๔ คน โดยแบ่งเป็นชาย ๓๑๗ คน และหญิง ๓๒๗ คน ประชากรส่วนใหญ่ประมาณ ๖๕% ประกอบอาชีพ

เกษตรกร ส่วนที่เหลือคือค้าขายและรับจ้าง ชาวไทยพุทธที่นี้ส่วนมากประกอบอาชีพหลักคือ การทำนา การรับจ้าง เช่น การรับจ้างขับรถส่งนักเรียน รับเกี่ยวข้าว รายได้ที่ได้จากการทำงานสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้

ศาสนาที่ชาวบ้านนุ้ยนับถือมีอยู่ ๒ ศาสนาด้วยกัน คือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ ในจำนวนนี้นับถือศาสนาอิสลาม ๕๙๓ คน (๙๒%) ศาสนาพุทธ ๕๑ คน (๘%)

ชาวไทยพุทธบ้านนุ้ยนับถือศาสนาพุทธ ๕๑ คน (๘%) คนในสมัยปัจจุบันยังคงมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เช่น เรื่องผีสาป ดังจะเห็นได้จากพิธีไหว้ทางของชาวบ้าน นายศักดิ์ดา ณ สงขลา ได้เล่าว่าผู้ที่เข้ามาในหมู่บ้านในสมัยก่อนนั้น หากเป็นคนนอกหมู่บ้านส่วนมากจะหลงทางกันหมด หรือมองไม่เห็นหมู่บ้าน สาเหตุนี้เป็นเพราะผีเจ้าที่เจ้าทางได้ปิดกั้นหมู่บ้านเพื่อไม่ให้คนนอกเข้ามาก่อเหตุร้ายในหมู่บ้าน (คิดว่าในสมัยนั้นอาจมีโจรซุกซม) ชาวไทยพุทธที่หมู่บ้านนุ้ยนั้นไม่มีวัดประจำหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะต้องเดินทางไปประกอบศาสนกิจ ทำบุญ หรือจัดงานประเพณีต่างๆ ที่หมู่บ้านใกล้เคียง ณ วัดตะเคียนทอง บ้านนุ้ยน้ำพุ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านนุ้ยประมาณ ๒ กิโลเมตร

ชาวบ้านนุ้ยใช้ศาสนาอิสลามเป็นหลักในการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนถึงเข้านอนจะเกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งสิ้น และในส่วนนี้เอง หากจะเรียกสิ่งที่ชาวบ้านยึดถือและปฏิบัติว่าเป็น “ความเชื่อ” ย่อมไม่ครอบคลุมความหมายทั้งหมด ดังนั้นคำว่า “ความศรัทธา” จึงเป็นคำจำกัดความที่ถูกต้องกว่า เพราะสิ่งที่ยึดถือและปฏิบัติกันมานั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลง หลักการของศาสนาอิสลาม แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประการคือ หลักศรัทธา เรียกว่า “รุกนอิมาน” คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธายึดมั่น หลักการปฏิบัติ เรียกว่า “รุกนอิสลาม” คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม

บ้านภูมิประกอบไปด้วยประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามกว่า ๙๒ เปอร์เซ็นต์ ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลักในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ส่วนภาษาไทยจะใช้ก็ต่อเมื่อต้องการติดต่อกับทางราชการหรือกับผู้ที่ไม่สามารถพูดภาษามลายูได้ คนเฒ่าคนแก่ของที่นี้ซึ่งมีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปจะไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ เนื่องด้วยตลอดชีวิตคลุกคลีอยู่กับสังคมมุสลิม และไม่ได้มีโอกาส ติดต่อกับบุคคลภายนอก ส่วนผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปีลงมาส่วนใหญ่ จะสามารถพูดและฟังภาษาไทยได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากได้มีโอกาสติดต่อกับคนหมู่บ้านอื่นๆ และได้เล่าเรียนทางด้านสามัญมาบ้าง โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ๆ ซึ่งปัจจุบันศึกษาความรู้ทั้งทางด้านศาสนาและสามัญ (ระดับประถมจนถึงระดับปริญญาตรี) จะสามารถใช้ทั้งภาษาไทยและภาษามลายูได้อย่างคล่องแคล่วชัดเจน

สำเนียงภาษามลายูที่ใช้กันที่บ้านภูมิเหมือนกับสำเนียงที่ชาวมุสลิมในประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้ คือเป็นสำเนียงที่พัฒนามาจากภาษามลายูที่ใช้กันอยู่ในประเทศมาเลเซีย ในรัฐกลันตัน เช่น คำว่า "โอริง" ในภาษามลายูที่แปลว่า คน ชาวบ้านจะพูดว่า "โอแหม" หากต้องการเปรียบเทียบให้เห็น ได้ชัด คงเปรียบได้กับภาษาไทย (ภาคกลาง) กับภาษาได้นำเอง

สำหรับการสื่อสารโดยการเขียนนั้น แต่เดิมชาวบ้านที่นี่ใช้ภาษาเขียนที่เรียกว่า "อักษรยาวี" ส่วนอักษรไทยนั้น ใช้เมื่อการติดต่อกับทางราชการเช่นเดียวกับการสื่อสารโดยใช้คำพูด แต่ปัจจุบันนี้ภาษาไทยได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ดังจะสังเกตได้ในช่วงที่มีการเลือกตั้ง หรือป้ายโฆษณาต่างๆ ก็มักทำเป็นภาษาไทยแทบทั้งสิ้น

ชาวไทยซึ่งนับถือศาสนาพุทธนั้น คนในหมู่บ้านส่วนมากจะพูดได้ ๒ ภาษา คือภาษาไทย (ทั้งสำเนียงไทยภาคกลางและสำเนียงใต้) และภาษามลายู สาเหตุที่คนในหมู่บ้านสามารถพูดภาษามลายูได้ก็เพราะมีการคบหากับชาวไทยมุสลิมเหมือนกัน

สำหรับการแต่งกายนั้น ชาวไทยพุทธแต่งกายคล้ายๆ กันหมด โดยผู้ชายสวมเสื้อยืด กางเกงขาสั้นหรือยาว ผู้หญิงสวมเสื้อเชิ้ต นุ่งผ้าถุง หากเป็นผู้สูงอายุมักสวมเสื้อคอกระเช้า

ส่วนชาวไทยมุสลิม ผู้ชายสวมเสื้อเชิ้ตหรือเสื้อยืด นุ่งผ้าโสร่ง หากมีการปฏิบัติศาสนกิจจะสวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าโสร่งและสวมหมวกที่เรียกว่า "กูปีเยาะห์" บางรายโพกผ้าซอรบัน (เป็นผ้าผืนยาวๆ) สำหรับผู้หญิงมักสวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าถุง และคลุมศีรษะ

การสร้างบ้านของคนในพื้นที่นี้สร้างเรียงกันไปตามทางสัญจร ซึ่งแรกๆ ก็จะเป็นทางเดินเท้าแคบๆ ภายหลังมีการพัฒนาในด้านต่างๆ มีการตัดถนนลาดยางผ่าน ทางสัญจรกว้างขวางขึ้น และมีการถมดินเพื่อเพิ่มความสูงให้กับถนน บ้านบางหลังจึงอยู่ลึกลงไปโนในหลัทาง บ้านแต่ละหลังจะปลูกห่างกันประมาณ ๑๐-๓๐ เมตร ยกเว้นในส่วนที่เป็นพื้นที่น้อมหรือญาติสนิท จะปลูกในลักษณะที่ชิดกันหรือมีการใช้พื้นที่บางส่วนร่วมกัน

ที่พักอาศัยของชาวบ้านนั้นมีจุดเริ่มจุดเดียวกับปอเนาะ นั่นคือถือบาหลีเขาฮ์เป็นศูนย์กลาง และกระจายที่พักออกไปเรื่อยๆ แต่เดิมนั้นที่พักอาศัยเหล่านี้ก็คือที่พักของนักเรียนปอเนาะนั่นเอง ภายหลังมีครอบครัวจึงทำการขยายที่พักออกไปหรือสร้างใหม่ในลักษณะที่มั่นคงแข็งแรงขึ้น เพียงแต่ต่อมาเมื่อกาลเวลาผ่านไป นักเรียนที่พักอยู่บริเวณรอบนอกต่างมีครอบครัว มีการประกอบอาชีพ มีการเกิดลูกออกหลาน และไม่ได้ศึกษาหาความรู้ในปอเนาะเหมือนก่อน จึงเกิดเป็นชุมชนขึ้นบริเวณรอบนอกปอเนาะ ยิ่งกาลเวลาผ่านไปขอบเขตระหว่างปอเนาะกับที่พักรอบนอกยิ่งเด่นชัดขึ้น ท้ายที่สุดก็กลายมาเป็นชุมชนอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านดาโต๊ะกับปอนาะงูมิ

บ้านดาโต๊ะกับปอนาะงูมามีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต ตั้งแต่ที่ชาวดาโต๊ะยังใช้เรือเป็นยานพาหนะสัญจรไปมา โต๊ะอิหม่ามคนปัจจุบันและบาบอละห์ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่ปอนาะงูมิเล่าว่า สมัยที่ถนนยังเข้ามาไม่ถึงหมู่บ้าน เวลาชาวบ้านดาโต๊ะเชิญมางานแต่งงาน งานศพ งานเมาลิด หรืองานด้านศาสนาอื่นๆ ที่ชาวบ้านให้ไปช่วย จะต้องเสียเวลาในการเดินทางทั้งวัน แต่เนื่องด้วยปอนาะงูมามีหน้าที่ต่อชุมชนมุสลิมทุกแห่ง ในการให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา การไปมาหาสู่ระหว่างคนในปอนาะงูมิกับชุมชนจึงดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านการเรียนการสอนศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนปอนาะงูมิอย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ชาวมุสลิมถือว่าปอนาะงูมิเป็นที่พึ่งด้านศาสนาและการศึกษา พ่อแม่ชาวมุสลิมจะรู้สึกมั่นใจในความปลอดภัยของลูกเมื่อส่งลูกเข้าศึกษาในโรงเรียนปอนาะงูมิ ในอดีตเนื่องจากปอนาะงูมิเป็นสถาบันศึกษาทางศาสนา ที่มีพี่น้องมุสลิมจากทุกๆ หมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงเข้ามาศึกษาเป็นจำนวนมาก หมู่บ้านดาโต๊ะซึ่งตั้งอยู่ห่างจากบ้านงูมิไปทางทิศเหนือของปอนาะงูมิประมาณ ๑๕ กิโลเมตร มีความสัมพันธ์ในแง่ของความผูกพันทางศาสนา มาตั้งแต่อดีต เริ่มตั้งแต่ในสมัยโต๊ะครูคนแรก มีประชาชนในหมู่บ้านดาโต๊ะจำนวนไม่น้อยที่เป็นลูกศิษย์เล่าเรียนที่ปอนาะงูมิ จนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีผู้สนใจมาเล่าเรียนที่ปอนาะงูมิอยู่ไม่ได้ขาด ยกตัวอย่างเช่น โต๊ะอิหม่ามบ้านดาโต๊ะคนปัจจุบันก็เคยมาศึกษาเล่าเรียนที่ปอนาะงูมิ และต่อมาลูกชายของโต๊ะอิหม่ามซึ่งปัจจุบันสอนศาสนาอยู่ที่โรงเรียนตาดีกาของบ้านดาโต๊ะ เป็นศิษย์ปอนาะงูมิเช่นกัน เด็กๆ ชาวดาโต๊ะหลายรุ่นหลายคนได้เดินทางไปศึกษาศาสนาที่ปอนาะงูมิ

นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านดาโต๊ะคนหนึ่งชื่อนายดาละห์ เป็นลูกหลานของตระกูลดาละห์ซึ่งเป็นตระกูลที่เข้ามาบุกเบิกบ้านดาโต๊ะ นายดาละห์จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนบ้านดาโต๊ะแล้วไปเรียนต่อที่ปอนาะงูมิประมาณ ๑๐ ปี ได้แต่งงานกับหลานของบาบองูมิ ปัจจุบันยังคงอาศัยอยู่ที่ปอนาะงูมิ บาบอละห์ (นายดาละห์) มีพี่น้อง ๙ คน ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านดาโต๊ะ ๗ คน อีกคนหนึ่งอาศัยอยู่ที่บ้านตะโลเกกาโปร้

ชาวดาโต๊ะเห็นว่าปอนาะงูมิดังมาเป็นเวลานาน และบาบอละห์ซึ่งเป็นชาวดาโต๊ะอยู่ที่ปอนาะงูมิด้วย จึงมีความไว้วางใจที่จะส่งลูกหลานไปเรียนที่ปอนาะงูมียิ่งขึ้น ปัจจุบันเด็กๆ บ้านดาโต๊ะ ประมาณ ๖ คน ที่เรียนจบจากโรงเรียนตาดีกาไปเรียนต่อที่ปอนาะงูมิ

คนที่ไปเรียนที่ปอนาะงูมิไม่ได้มีความสัมพันธ์กับโต๊ะครูหรือมามา (ภรรยาของบาบอ) เท่านั้น แต่โต๊ะปาเก (นักเรียนปอนาะ) ยังมีความสัมพันธ์ต่อกันอีกด้วย การอยู่ร่วมกันในปอนาะทำให้โต๊ะปาเกมีความผูกพันใกล้ชิดกันค่อนข้างมาก เพราะวิถีชีวิตความเป็นอยู่จะต้องพึ่งพิงอิงอาศัยกัน โดยเฉพาะในการหุงหาอาหาร โต๊ะปาเกจากดาโต๊ะจะนำ ปลา ปู กุ้ง หรืออาหารทะเลแห้งไปรับประทาน ในขณะที่โต๊ะปาเกจากท้องที่อื่นๆ จะ

* จากเหตุการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ในปัจจุบัน ทำให้ภาพลักษณ์ของปอนาะเปลี่ยนแปลงไปในด้านลบ สำหรับเรื่องนี้ชาวบ้านดาโต๊ะเห็นว่า นักเรียนและโต๊ะครูในปอนาะไม่ได้เป็นผู้กระทำ ผู้ที่ก่อความไม่สงบในขณะนี้ บางคนได้ใช้ปอนาะเป็นที่หลบซ่อนจากเจ้าหน้าที่ อ้างชื่อปอนาะในการกระทำการและเล่ห์เหลี่ยมเสกตืด ชาวบ้านรู้สึกไม่ดีในการกระทำเช่นนี้ นับว่าเป็นการทำลายสถาบันการศึกษาในศาสนาอิสลาม

เอาข้าวสาร ผลไม้ และอาหารอื่นมารวมกัน และทำกินด้วยกัน ทำให้เกิดสภาพจิตที่ว่า “มะนาวมาจากภูเขา ปลามาจากทะเล หายสุดแล้วลงเอยในหม้อเดียวกัน” สิ่งเหล่านี้แสดงถึงความเชื่ออาหารซึ่งกันและกันเสมือนเป็นเครือญาติ

นอกจากบ้านดาโต๊ะจะส่งลูกหลานไปเรียนศาสนาต่อที่ปอนาะกูมีแล้ว ทางปอนาะกูมียังส่งนักเรียนปอนาะมาช่วยสอนศาสนาให้กับโรงเรียนตาดีกาของดาโต๊ะในยามที่ขาดแคลนครู ซึ่งจะเกิดปัญหานี้เกือบทุกปี ปัจจุบันโรงเรียนตาดีกาของบ้านดาโต๊ะมีครูมาจากปอนาะกูมี ๒ คน และยังได้รับความช่วยเหลือจากโรงเรียนจงรักสัตยวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามส่งครูฝึกสอนมาสอนที่โรงเรียน ๑ คน

แสดงให้เห็นถึงบทบาทของโรงเรียนปอนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาที่มีต่อชุมชนมุสลิม โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามทุกระดับล้วนมีความสำคัญและความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนเป็นอย่างมาก เมื่อชุมชนหรือโรงเรียนตาดีกาต้องการความช่วยเหลือในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โรงเรียนปอนาะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะให้ความช่วยเหลือ และเมื่อโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจัดกีฬาประจำปีหรืองานประกวดเกี่ยวกับศาสนา เช่น ประกวดบรรยายธรรม จะเชิญให้โรงเรียนตาดีกาเข้าร่วมด้วย

ความสัมพันธ์ด้านประเพณีและพิธีกรรม ชาวบ้านดาโต๊ะจะจัดงานเมาลิด (รำลึกวันประสูติของท่านศาสดา) ขึ้นทุกปีตามเงินทุนที่มี และจะเชิญโต๊ะครูและโต๊ะปาเกมาช่วยอ่านประวัติท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) การที่ต้องเชิญโต๊ะครูและโต๊ะปาเกมาอ่านเนื่องจากบุคคลเหล่านี้ได้รับการศึกษาด้านศาสนาโดยตรง น้ำเสียงและท่วงทำนองในการอ่านจะไพเราะกว่าชาวบ้านทั่วไป โดยปกติแล้วนักเรียนจากปอนาะกูมีจะมาร่วมงานเมาลิดคราวละไม่ต่ำกว่า ๒๐ คน หรือในคราวที่ปอนาะกูมีจัดงานก็จะเชิญชาวบ้านดาโต๊ะไปร่วมงานและช่วยงาน ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากบ้านดาโต๊ะเป็นอย่างดี

นอกเหนือจากที่กล่าวมา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบ้านดาโต๊ะกับกูมียังอยู่ในรูปของพิธีกรรมทางศาสนา งานศพเป็นงานที่ชาวบ้านต้องการความช่วยเหลือจากปอนาะเป็นอย่างมาก ในอดีตเมื่อมีผู้เสียชีวิตชาวบ้านจะไปเชิญโต๊ะครูให้มาอาบน้ำศพ เพราะชาวบ้านอาบน้ำศพไม่เป็น และเชื่อว่าหากให้โต๊ะครูอาบน้ำศพให้จะเป็นสิริมงคล

ในปัจจุบัน เมื่อชาวบ้านได้เรียนปอนาะมากขึ้น ทำให้สามารถอาบน้ำศพเองได้ แต่ชาวบ้านยังคงต้องการความช่วยเหลือจากปอนาะในการละหมาดศพ หรือพิธีละหมาดญานาซะห์ (ละหมาดให้กับคนตาย) ในกรณีที่จะมีพิธีละหมาด ทางหมู่บ้านดาโต๊ะก็จะเชิญโต๊ะครูและลูกศิษย์ไปร่วมด้วยเสมอ ตามความเชื่อทางศาสนา เชื่อว่าหากมีคนมาละหมาดศพมากเท่าไร จะทำให้ผู้ตายได้รับผลบุญมากเท่านั้น บางครอบครัวต้องการให้มีคนละหมาดศพ ๑๐๐-๓๐๐ คน ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านที่จะละหมาดในพิธีศพได้มีไม่เพียงพอ จึงขอความช่วยเหลือไปยังปอนาะ ซึ่งมีโต๊ะปาเกที่สามารถละหมาดในพิธีศพได้อยู่จำนวนมาก โดยในสมัยโต๊ะครูคนแรกช่วงที่ยังใช้เรือในการสัญจรไปมานั้น หากมีคนตาย ทางบ้านดาโต๊ะจะมาเชิญให้ไปทำพิธีละหมาดในช่วงเช้า บ้านกูมีก็จะเตรียมตัวและออกเดินทางไปทางเรือผ่านคลองยะหริ่ง กว่าจะไปถึงและได้ทำพิธีละหมาดก็เป็นเวลาเที่ยง และจะกลับถึงปอนาะกูมีในเวลาเย็น

ในปัจจุบันชาวดาโต๊ะจะขอความช่วยเหลือไปที่บาบอเลห์ซึ่งอยู่ที่ปอนาะกูมี โดยที่ญาติผู้ตายไม่จำเป็นต้องเดินทางไปบอกถึงปอนาะกูมี เพียงแค่โทรศัพท์ไปบอกบาบอเลห์ว่าต้องการคนละหมาดกี่คน บา

บอจะจัดการหาคนละหมาดมาให้ หากที่ปอเนาะมีไม่เพียงพอ บาบอจะช่วยโทรศัพท์ไปขอคนละหมาดจาก ปอเนาะต่างๆ เช่น ปอเนาะดาลอ ปอเนาะปียา ฯลฯ

นอกจากการละหมาดศพแล้ว โต๊ะครูจะเป็นบุคคลสำคัญในการนำศพลงหลุมเพื่อเป็นสิริมงคล และ อ่านตัลกิน (Talkin) เป็นภาษาอาหรับ (ตัลกิน (Talkin) เป็นคำสอนสำหรับผู้ตาย)

ในสมัยของโต๊ะครูคนที่ ๒ ฮัจยีอับดุลเราะห์มาน อาดำ มีลูกศิษย์คนหนึ่งจากบ้านดาโต๊ะที่ห่านโต๊ะครู เห็นว่ามีความรู้พอที่จะเป็นครูช่วยสอนและดูแลปอเนาะได้ ท่านจึงได้ให้ลูกศิษย์คนนี้แต่งงานกับหลานของท่าน และปัจจุบันลูกศิษย์คนดังกล่าวก็เป็นหนึ่งในคณะครูอาจารย์ที่สอนอยู่ในปอเนาะภูมิ ชื่อของท่านก็คือ อับดุล มุตตอลิบ สิ่งนี้เองที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านภูมิกับบ้านดาโต๊ะยิ่งกระชับขึ้นไปอีก

ความสัมพันธ์ด้านอาหารการกิน การพึ่งพาอาศัยกันด้านอาหารการกินนั้น ในสมัยก่อนนั้นเมื่อ ชาวบ้านภูมิล่องเรือไปทำการละหมาดญามาเซห์ที่บ้านดาโต๊ะ ก็มักจะได้ปลาติดไม้ติดมือกลับมา ชาวบ้านภูมิ เองก็ไม่ยอมน้อยหน้า มักจะนำข้าวไปเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ ปัจจุบันบ้านดาโต๊ะมีอาหารที่ขึ้นชื่อ ของจังหวัดปัตตานี นั่นคือข้าวเกรียบ คนบ้านภูมิเวลาที่ซื้อของฝากให้กับญาติที่มาจากต่างจังหวัด ก็มักจะ ส่งซื้อข้าวเกรียบจากบ้านดาโต๊ะไปเป็นของฝากอยู่เสมอ

จากประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของบ้านดาโต๊ะและบ้านภูมิ จะเห็นได้ว่าถึงแม้ทั้งสองหมู่บ้าน จะมีความแตกต่างในด้านความเป็นมา สภาพแวดล้อม สภาพภูมิอากาศ และการทำมาหากิน แต่ทั้งสอง หมู่บ้านมีความสัมพันธ์เป็นท้องถิ่นเดียวกัน ด้วยความเชื่อในศาสนาอิสลาม ซึ่งดำรงอยู่ได้ ด้วย สถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม

สถาบันการศึกษาทางศาสนาอิสลามใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

และสถาบันการศึกษาที่บ้านดาโต๊ะกับบ้านภูมิ

พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยอันประกอบไปด้วย ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีประชากร ส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาอิสลามกว่าร้อยละ ๙๓ ในจำนวนนี้ร้อยละ ๘๐ พูดภาษามลายูทั้งถิ่นใน ชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ประชากรมุสลิมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีความเคร่งครัดในการนับถือ ศาสนาอิสลาม ซึ่งเรียกได้ว่า ลักษณะโครงสร้างของประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงวิถีการดำรงชีวิตของคนพื้นที่นี้ ได้ดำเนินไปตามวิถีทางของอิสลามเป็นหลัก

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ชาวไทยมุสลิมเคร่งครัดทางศาสนามาก เนื่องจากศาสนากำหนดให้มุสลิมทุกคน ต้องแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะความรู้ที่ทำให้ตนเองมี "จิตวิญญาณทางคุณธรรม จริยธรรม และความรู้ เรื่องอาชีพให้สามารถดำรงครอบครัวตามอัตภาพ" โดยสามารถเรียนรู้ได้โดยผ่านการถ่ายทอดจากพ่อแม่ ผู้อาวุโส และผู้รู้ในชุมชน ประกอบกับศาสนาอิสลามนั้นเป็นวิถีชีวิตประจำวันของมุสลิมทุกคน การเรียนวิชา ศาสนาอิสลามจึงเป็นความต้องการและเป็นเรื่องจำเป็นของมุสลิมทุกคน เพื่อให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจใน ชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีสถาบันการศึกษาวิชาศาสนา อิสลามเกิดขึ้นโดยทั่วไป ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

การศึกษาศาสนาที่ไม่เป็นทางการเช่น การไปเรียนศาสนาในบ้านของผู้ศรัทธาในเวลาเย็นหลังเลิกเรียนหรือเลิกงาน หรืออาจเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ ในบางชุมชนอาจมีการเรียนการสอนศาสนาที่มีสยิด ในการเรียนศาสนาเช่นนี้ไม่มีข้อจำกัดทางด้านอายุ ชาว muslim คนใดมีความสนใจอยากไปเรียนรู้ศาสนาเพิ่มเติมสามารถไปเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ผู้สอนนั้นคือผู้ที่มีความรู้ทางศาสนา ในการสอนส่วนใหญ่มักไม่คิดค่าเรียน เนื่องจากการสอนศาสนานับเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่

การศึกษาศาสนาอย่างเป็นทางการ คือการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาซึ่งมีแยกย่อยหลายแบบ คือ สถาบันฝึกท่องจำอัล-กุรอาน (ฮาฟิซ) สถาบันการฝึกทักษะการอ่านอัล-กุรอานระบบกิรออาตี โรงเรียนตาดีกา และสถาบันการศึกษาปอเนาะ ในที่นี้จะกล่าวถึงสถาบันการเรียนศาสนาเพียง ๓ แบบคือ สถาบันการฝึกทักษะการอ่านอัล-กุรอานระบบกิรออาตี โรงเรียนตาดีกาซึ่งมีที่หมู่บ้านดาโต๊ะ และสถาบันการศึกษาปอเนาะ ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น ๒ ประเภท คือ ปอเนาะดั้งเดิม และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ส่วนของปอเนาะนี้จะกล่าวโดยละเอียด โดยใช้กรณีศึกษาปอเนาะภูมิ ที่บ้านภูมิ

สถาบันการฝึกทักษะการอ่านอัล-กุรอานระบบกิรออาตี เป็นระบบใหม่เพื่อสอนทักษะในการอ่านอัล-กุรอาน ในสมัยก่อนนั้นจะเป็นระบบการสอนที่ให้นิสิต "บิฆดาตี" ซึ่งนิสิตนี้จะเน้นการท่องจำพบว่าเด็กที่เรียนในหลักสูตรนี้มักจะเรียนแล้วลืม และไม่รู้จักพยัญชนะ การเรียนรู้ การสอนศาสนาในหมู่บ้านดาโต๊ะในสมัยก่อนนั้น เด็กๆ จะเรียนอัลกุรอานกับโต๊ะครู โต๊ะอินหม่าม หรือท่านผู้รู้ศาสนาอื่นๆ โดยแต่ละท่านที่ทำการสอนนั้นจะมีนักเรียนจำนวนมากมาเรียน ทำให้สอนได้ไม่ทั่วถึง การสอนแบบตัวต่อตัวโดยยึดครูเป็นสำคัญ เด็กต้องใช้เวลาในการเรียนยาวนานทำให้เด็กไม่สนใจที่จะเรียน นอกจากนี้ในปัจจุบันครูสอนอัล-กุรอานที่มีทักษะการสอนและทุ่มเทในการสอนมีจำนวนน้อยลงทุกขณะ

ผู้คิดค้นหลักสูตรกิรออาตีนี้ คือ ฮัจยีอะฮ์มัด ชาร์กาวิ ชาวเมืองสามารัง ประเทศอินโดนีเซีย เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ประกอบอาชีพพ่อค้าขายผ้าเมื่ออายุ ๒๔ ปี เริ่มสนใจที่จะศึกษาการสอนอัล-กุรอาน ท่านจึงเข้าศึกษาที่ปอเนาะ ๑ ปี และกลับมาสอนอัล-กุรอานแก่ลูกหลาน โดยใช้หลักสูตรบิฆดาตี ซึ่งท่านพบว่าลูกของท่านเรียนหน้าลืมหลัง ไม่รู้จักพยัญชนะ ท่านค้นหาลักษณะต่างๆ หรือวิธีการสอนแบบต่างๆ เพื่อให้การเรียนการสอนอัล-กุรอานได้ผลและรวดเร็ว จึงได้จัดทำหลักสูตรกิรออาตี ที่เหมาะกับการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งมีการพัฒนาหลักสูตรเรื่อยมา จากเดิมที่มีเพียงแต่หลักสูตรเฉพาะสำหรับเด็กเล็กชุด ๔ เล่ม เหลือเพียง ๕ เล่ม

การเรียนการสอนตามหลักสูตรกิรออาตี เริ่มต้นในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เริ่มทำการสอนกิรออาตีที่โรงเรียนตาดีกาในหมู่บ้านดาโต๊ะเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๔๖ โดยการสนับสนุนของสถาบันพัฒนาการเรียนการสอนอัล-กุรอานแห่งประเทศไทย ผู้ที่จะทำการสอนต้องผ่านการอบรมในการพัฒนาเทคนิคการสอนอัล-กุรอาน โดยใช้ระบบกิรออาตีเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ขณะนี้ในหมู่บ้านดาโต๊ะมีครูสอนกิรออาตี ๑๓ คน ซึ่งจำนวนครูไม่เป็นที่แน่นอน เนื่องจากครูบางส่วนเป็นครูที่มาจากที่อื่น การเรียนการสอนจะจัดขึ้นทุกวันหลังละหมาดมักริบ คือตั้งแต่ ๑๘.๐๐-๒๐.๓๐ น.

ขณะนี้การเรียนการสอนหลักสูตรกิรออาตีได้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้หมู่บ้านใกล้เคียงหมู่บ้านดาโต๊ะคือหมู่บ้านบูดี หรือหมู่บ้านตรงข้ามเช่นบ้านบางปู ได้ทำการสอนตามหลักสูตรกิรออาตีด้วย นอกจากนี้ยังมีการจัดทำกิรออาตีสำหรับผู้ใหญ่ชุดละ ๓ เล่ม กิรออาตีสำหรับนักเรียนระดับอนุบาล แบบเรียนขอริบแบบเรียนตัววัด และสื่อการเรียนการสอนอีกมากมาย

ปัจจุบันได้มีการเปิดโรงเรียนครูอัล-กุรอานกีรออาตี เพื่อผลิตบุคคลากรที่มีความรู้และทักษะในการสอนอัลกุรอาน ซึ่งจะใช้เวลาเรียน ๑ ปี เหมาะสำหรับเด็กอายุ ๕-๑๒ ขวบ นอกจากนั้นกีรออาตีได้พัฒนาวิธีการเรียนการสอนเรื่อยมา ขณะนี้มีพัฒนาการการสอนของกีรออาตี ๔ ระดับ ดังนี้คือ การสอนแบบ Individual ๑๙๖๓-๑๙๘๖ เป็นการเรียนการสอนแบบกีรออาตีทั้งเล่มแบบตัวต่อตัว ครู ๑ คน ต่อนักเรียน ๑๕-๒๐ คน ช่วงที่สองการสอนแบบ Klasikal Individual ๑๙๙๓-๑๙๙๘ เป็นการสอนกีรออาตี แบ่ง ๒ ช่วง ช่วงแรกเรียนเป็นกลุ่ม ช่วงที่ ๒ เรียนตัวต่อตัว ช่วงที่สาม การสอนแบบ Klasikal Baca Simak ๑๙๙๓-๑๙๙๘ เป็นการสอนแบบกีรออาตี เล่ม ๑-๒ เรียนเป็นกลุ่ม เล่ม ๓-๕ เรียนแบบอ่านพร้อมกัน ช่วงที่สี่การสอนแบบ Klasikal Simak Mumi ๑๙๙๘ เป็นการสอนกีรออาตีเล่ม ๑-๕ แบบอ่านพร้อมกันช่วงละ ๒๐ หน้าจนจบ

การดำเนินงานกีรออาตีอยู่ภายใต้การบริหารของ YAYASAN PEN DIDIKAN ALQURAN RAUDNATUL MIJJAUSWIDIN ซึ่งจะมีตัวแทนกีรออาตีในระดับต่างๆ ทั้งในประเทศอินโดนีเซีย และต่างประเทศ

หลักการสอนกีรออาตี ใช้ภาษาง่ายๆ เพื่อสามารถทำให้เห็นภาพตาม มีเทคนิคในการสอน ทำให้เด็กๆ ไม่เบื่อ อ้างอิงประสบการณ์ที่ผ่านมา การให้กำลังใจ เสริมแรงการเรียนรู้ตลอดเวลา เรียนรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นเพียงผู้ตรวจสอบและชี้แนะเท่านั้น

หลักสูตรกีรออาตีเป็นหลักสูตรที่คำนึงถึงจิตวิทยา และความเหมาะสมกับระดับการ เรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีการพัฒนาความรู้ตามลำดับ จากหลักการง่ายๆ ขึ้นไปจนจบหลักสูตร ซึ่งจะต้องใช้เทคนิคการสอนของผู้สอนเป็นตัวกระตุ้นในการเรียนรู้ ในประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศไทย ได้ทดลองสอนกีรออาตี ใช้เวลาประมาณ ๑ ปี ผู้เรียนสามารถเรียนจบหลักสูตร เปิดอัล-กุรอานหน้าไหนก็อ่านได้ทันที

การนำหลักสูตรกีรออาตีมาใช้ในโรงเรียน มัสยิด ตาตีกาต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งเพื่อสร้างเยาวชนอัล-กุรอานให้เกิดขึ้นในสังคมมุสลิม อย่างไรก็ตามหลักสูตรนี้มีเทคนิคและวิธีการที่ผู้สอนจะต้องอบรม และผ่านการทดสอบ จึงจะใช้กีรออาตีได้ผล

ความสำคัญของกีรออาตี การเรียนการสอนกีรออาตีช่วยเสริมสร้างทักษะการอ่านอัล-กุรอานให้ดีขึ้นในระยะเวลาที่สั้น ช่วยพัฒนาทักษะการเรียนการสอนอัล-กุรอานให้ดียิ่งขึ้น ช่วยกระตุ้นผู้เรียนให้พัฒนาการเรียนรู้อัล-กุรอานด้วยตนเอง และช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ในการสร้างเยาวชนของสังคมมุสลิม

โรงเรียนตาตีกา ตาตีกา (TADIKA) เป็นภาษามลายูจากประเทศมาเลเซีย ที่ย่อมาจากคำเต็มว่า *Taman Didikan Kanak* มีความหมายตามคำศัพท์ว่า *Tanain* แปลว่าสวน *Didikan* แปลว่าเลี้ยงดู *Kanak* แปลว่าเด็กเล็ก ๆ

โรงเรียนตาตีกาในพื้นที่จังหวัดปัตตานีหมายถึงโรงเรียนมุ่งเน้นให้เด็กเล็ก โดยเริ่มรับเด็กตั้งแต่อายุ ๗ ขวบขึ้นไป มุ่งเน้นให้เด็กรู้จักพื้นฐานทางศาสนาที่จำเป็นและเหมาะสมกับวัย โดยมีกรอบเนื้อหาวิชาหลักโดยทั่วไป คือ กลุ่มวิชาซารีฮัต (Syariyat) เป็นวิชาว่าด้วยเรื่องของกฎหมายในศาสนาอิสลาม กลุ่มวิชาอาดาบียัต (Adabiyyat) เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมต่างๆ กลุ่มวิชาเตาฮีด (Tauhid) ที่มีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับเรื่อง การรู้จักพระเจ้า หลักศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธา และการสร้างความเชื่อมั่นที่ยิ่งใหญ่ ความกรุณาปรานี และการตอบแทนของอัลลอฮ์ (ช.บ.) และกลุ่มวิชาอัคลาค (Akhlak) วิชาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในการดำรงตน และการอยู่ร่วมกันในสังคม

โรงเรียนตาดีกาของหมู่บ้านดาโต๊ะเปิดทำการเรียนการสอนครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ โดยความร่วมมือกันระหว่างเยาวชนชายหญิงในหมู่บ้าน แต่ภายหลังจากเปิดไม่นาน เกิดปัญหาขาดครูผู้สอนทำให้โรงเรียนตาดีกาต้องปิดไป ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ชาวบ้านได้รวบรวมเงินเพื่อสร้างอาคารโรงเรียนตาดีกาหลังใหม่ ซึ่งเป็นความภูมิใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โรงเรียนตาดีกาได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งโรงเรียนตาดีกา ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ และ พ.ศ. ๒๕๔๗ นักศึกษามหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ได้มาทำกิจกรรมสร้างอาคารและสนามบาสให้เป็นสาธารณะประโยชน์แก่นักเรียนดาโต๊ะ

ขณะนี้โรงเรียนตาดีกามีครูผู้สอนทั้งหมด ๘ คน ครูเหล่านี้เป็นชาวดาโต๊ะทุกคน นักเรียนที่มาเรียนประมาณ ๒๐๐ คน โรงเรียนตาดีกาจะจัดการเรียนการสอนในวันเสาร์และอาทิตย์ เวลา ๘.๐๐-๑๕.๓๐ น. รายได้ของโรงเรียนที่เป็นรายได้ประจำจะได้จากกรมศาสนา มัสยิด ส่วนรายได้อื่นๆ ได้รับจากการบริจาคจากผู้ปกครองของนักเรียนประมาณสัปดาห์ละ ๕ บาท และจากผู้ที่มีความศรัทธาในศาสนา ในปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖ โรงเรียนตาดีกามีรายได้ ๑๖๙,๐๐๐ บาท ได้รับจากกรมการศาสนา ๘,๐๐๐ บาท จากมัสยิด ๒๐,๐๐๐ บาท จากการบริจาคทั่วไป ๓๐,๐๐๐ บาท ได้รับบริจาคจากนักศึกษามหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ ๑๑๑,๐๐๐ บาท รายได้ทั้งหมดใช้เป็นค่าตอบแทนครู ๔๐,๐๐๐ บาท ค่าวัสดุอุปกรณ์ ๑๕,๓๒๐ บาท และเป็นค่าก่อสร้างสนามบาส ๑๑๓,๖๘๐ บาท จากรายได้และรายจ่ายของปีการศึกษาที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่ารายได้ของโรงเรียนที่เป็นรายได้ประจำ ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมีเพียง ๘,๐๐๐ บาทต่อปี รวมกับรายได้จากมัสยิดซึ่งอาจเป็นจำนวนที่ไม่แน่นอน เมื่อรวมกันแล้วไม่เพียงพอที่จะเป็นค่าตอบแทนครู และค่าอุปกรณ์สื่อการสอนต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์กีฬา

สถาบันการศึกษาปอเนาะ จากระเบียบกระทรวง ข้อ ๓ ว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้ให้คำนิยาม คำว่า "สถาบันปอเนาะ" ดังต่อไปนี้

สถาบันศึกษาปอเนาะ หมายความว่า สถาบันสังคมของชุมชนอิสลามที่เสริมสร้างการเรียนรู้ในทางศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้และความประพฤติที่ดีงาม ในการดำรงชีพอย่างสันติสุข และมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

ปอเนาะ เป็นภาษามลายูตามสำเนียงของชาวไทยมุสลิมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในประเทศมาเลเซียเรียกสถาบันลักษณะนี้ว่า "Pondok" ในอินโดนีเซียเรียกว่า "Pesantren" ซึ่งทั้งหมดมาจากรากศัพท์ของภาษาอาหรับ คือ Pondok ซึ่งมีความหมายว่า ที่พักคนเดินทาง สำหรับความหมายหรือความเข้าใจของผู้คนในแถบแหลมมลายู ทั้งในประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ รวมทั้งไทยและกัมพูชา จะมีความหมายถึงกระท่อมหรือที่พักเล็กๆ

การเรียนรู้ในลักษณะเดียวกับปอเนาะสันนิษฐานว่ามีมาแล้วกว่า ๑,๐๐๐ ปี และได้มีเฉพาะในแหลมมลายูเท่านั้น ในแถบเอเชียใต้ คือประเทศอินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ ก็มีลักษณะการเรียนรู้แบบนี้ แต่จะถูกเรียกว่า มัตรอชะฮ์ หรือ ดารุลอุลุม ซึ่งมีเป็นหมื่นๆ แห่ง ถึงแม้ว่าจะมีสถาบันที่ให้การศึกษาลักษณะนี้อยู่ทุกแห่งที่มีมุสลิม มีการเรียนการสอนในวิชาความรู้ หลักการศาสนาเหมือนกัน แต่สิ่งที่ผู้เรียนได้รับนั้นจะมีความแตกต่างกันตรงแนวทางของวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นที่ยอมรับกันว่า ปอเนาะจัดขึ้นครั้งแรกที่จังหวัดปัตตานี และเป็นสถานศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้นำทางศาสนาและนักศึกษาศาสนาคนสำคัญส่วนใหญ่

ได้รับการศึกษาศาสนาอิสลามจากผู้รู้ชาวปัตตานี นอกจากได้ศึกษาคำแล้ว บุคคลเหล่านั้นได้จัดทำตำรา แนวทางในการสอนและการเผยแพร่ ซึ่งผลิตและคิดค้นโดยผู้รู้ชาวปัตตานี การจัดการศึกษาในลักษณะปอเนาะได้ดำเนินการสืบทอดเจตนารมณ์ของศาสนา และระบบการศึกษาเรื่อยมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน บางช่วงผู้สอนอาจจะ มีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดของเนื้อหาหลักสูตรและวิธีการไปบ้าง แต่ไม่ได้แตกต่างไปจากเดิมมากนัก กล่าวคือ ยังคงรักษาระบบการศึกษาไว้เช่นเดิม เพียงแต่การเน้นหนักในเนื้อหาวิชา ซึ่งต้องเน้นหนักไปตามความถนัดของผู้สอน

ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่มีชุมชนมุสลิมเกิดขึ้นสถานศึกษาปอเนาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีชื่อเสียงในอดีตมี ๒ แห่ง คือ ปัตตานีดารุสสลาม และเมืองอาจะห์ บนเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซียปัจจุบัน

ปอเนาะคือระบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดคุณธรรมทางศาสนา ที่ยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคงในสังคมมุสลิม อาจจะกล่าวได้ว่ามีลักษณะรูปแบบบางอย่างที่คล้ายกับสำนักดักศิลาในวิถีทางของฮินดู พราหมณ์ หรือพุทธศาสนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ในเชิงลึกในสาขาใดสาขาหนึ่ง คือเมื่อใดมีผู้รู้ในสังคม ผู้คนในและนอกชุมชนจะมาขอสมัครเป็นลูกศิษย์

ปอเนาะ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แบ่งออกเป็น ๒ แบบด้วยกัน คือ ปอเนาะดั้งเดิมที่สอนศาสนาอย่างเดียว และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ปอเนาะแบบดั้งเดิมแบ่งย่อยออกเป็นปอเนาะดั้งเดิมที่ไม่ได้จดทะเบียน และปอเนาะดั้งเดิมที่จดทะเบียนกับรัฐ

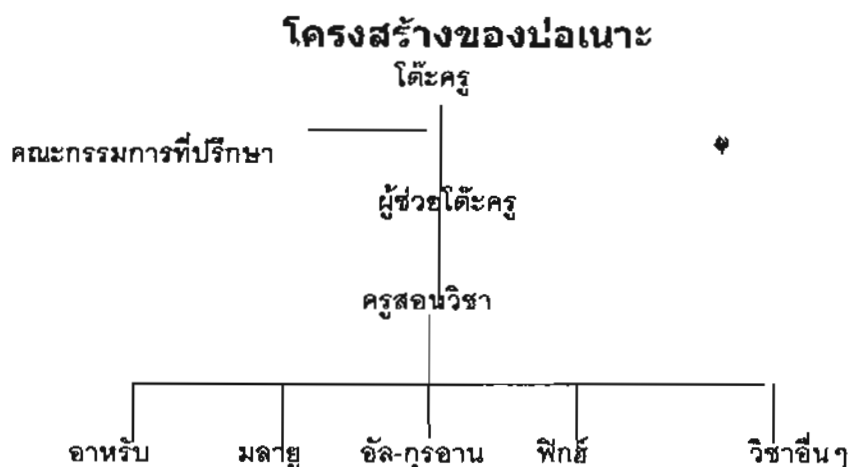
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ที่จดทะเบียนกับรัฐและเปิดสอนวิชาสามัญควบคู่ไปกับวิชาศาสนา แบ่งออกเป็นโรงเรียนสอนวิชาสามัญและศาสนาทั่วไปที่ได้มาตรฐาน อาจแบ่งย่อยได้เป็น ๓ ประเภทคือ โรงเรียนที่ได้รับอนุญาตบุคคลธรรมดา (จะได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล ๔๐%) โรงเรียนที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล (จะได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล ๖๐%) โรงเรียน ที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๙ (จะได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล ๑๐๐%) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอีกแบบคือ โรงเรียนที่สอนวิชาสามัญและศาสนาเช่นเดียวกัน แต่อาจจะไม่อุปกรณ์การเรียน การสอนไม่ครบหรือไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวจะได้รับเงินอุดหนุนเป็นรายปี

ปอเนาะดั้งเดิม วิถีชีวิตในปอเนาะดั้งเดิม เป็นวิถีชีวิตมุสลิมตามหลักซุนนะห์ (หลักการดำเนินชีวิตของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ็อลฯ) ชีวิตมีแต่เรื่องศาสนาล้วนๆ ด้วยรู้กันว่าศาสนานั้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เมื่อมีโต๊ะครูเข้ามาสอนให้ความรู้ศาสนา คนในปอเนาะจะเลือกเวลาเรียนเวลาไหนก็ได้แล้วแต่สะดวก คนในปอเนาะมีโต๊ะครูเป็นต้นแบบความประพฤติ และจะเคารพนับถือ มีความกตัญญูกับโต๊ะครูมาก เพราะถือว่าโต๊ะครูนั้นเป็นผู้มีพระคุณ ให้ความรู้การศึกษา เด็กผู้ชายมีโต๊ะครูเป็นแบบอย่างความประพฤติ สำหรับเด็กผู้หญิงมีภรรยาของโต๊ะครู (มามา) เป็นต้นแบบ

เด็กปอเนาะจะอยู่แบบนักเรียนประจำ เรียกเด็กปอเนาะว่า “โต๊ะปาเก” (เด็กหอ) มีบ้านพักลักษณะเหมือนกระท่อมเล็กๆ หรือห้องแถว โดยจะปลูกไว้ใกล้บริเวณบ้านโต๊ะครู ภายในห้องมีที่นอนและที่ทำกับข้าว โดยต้องหาอาหารหรือทำกับข้าวเอง ใช้ห้องน้ำรวม การใช้ประโยชน์จากปอเนาะ ใช้เป็นที่พักผ่อน อ่านหนังสือหรือหลับนอนในเวลากลางคืน เด็กปอเนาะใช้เวลาหลัง ๒๑.๐๐ น. ห้องอ่านหนังสือเพื่อค้นคว้าหาความรู้ และจะนอนประมาณ ๒๒.๐๐-๒๓.๐๐ น.

อุดมการณ์และหลักการสำคัญของปอเนาะ องค์อัลละฮ์ (ซ.บ.) ทรงมีพระประสงค์ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และปฏิบัติศาสนกิจต่อพระองค์ คนจะทำอะไรได้ดีในทางศาสนาก็ต้องศึกษาศาสนาให้แตกฉานก่อน ปอเนาะจึงได้รับการจัดตั้งขึ้นด้วยจิตวิญญาณที่จะสืบทอดเจตนารมณ์ขององค์อัลเลาะห์ (ซ.บ.) คือเพื่อให้มนุษย์ภักดีและศรัทธาต่อพระองค์ สถาบันศาสนาเป็นสื่อเชื่อมโยงระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ และสร้างสัมพันธ์ไมตรีที่ดีระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกัน หลักการของปอเนาะจึงเพื่อปกป้องและดูแลรักษาศาสนา เผยแผ่ศาสนา พัฒนาและช่วยเหลือจิตวิญญาณของสังคม ให้เพื่อส่วนรวม ไม่บูชาเงินและวัตถุ เป้าหมายคือรับใช้พระเจ้า การจัดการปอเนาะมักมีส่วนในการช่วยดูแลความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัย โดยเน้นหลักของการให้

อุดมการณ์ของการศึกษาในระบบปอเนาะมองว่า การศึกษาคือสวาระของชีวิต เป็นการแสวงหาความรู้เพื่อให้เข้าใจชีวิต เข้าใจตนเอง มุ่งผลิตบุคคลเพื่อรับใช้สังคม ไม่ใช่เป็นการแสวงหาความรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอาชีพและรายได้เพียงอย่างเดียว

นักเรียนเริ่มเรียนตั้งแต่ ๐๕.๓๐-๒๑.๓๐ น. หลังละหมาดทุกเวลา การเรียนจะสลับกันไปทุกวิชา

ลักษณะพิเศษของปอเนาะ ปอเนาะนอกจากจะเป็นโรงเรียนสอนศาสนาโดยทั่วไปแล้ว ยังมีลักษณะพิเศษกว่าสถาบันการศึกษาอื่นๆ โดยทั่วไป คือเป็นการศึกษาโดยไม่คิดค่าเล่าเรียน ผู้สอนสอนด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยมุ่งตรงต่อพระเจ้าเป็นสำคัญ และไม่ได้หวังผลตอบแทนเป็นจำนวนเงิน นักเรียนทุกคนเรียนฟรี ไม่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียน ปอเนาะไม่มีการเก็บค่าบำรุง ไม่ว่ารายหรือจนก็สามารถเข้าเรียนปอเนาะได้ทั้งสิ้น การเรียนในปอเนาะเป็นการศึกษาตลอดชีวิต ผู้ที่ศึกษาในปอเนาะนั้นจะมีทุกเพศทุกวัย โดยอาจเป็นคนในท้องถิ่น ในชุมชน จากต่างจังหวัด หรือประเทศใกล้เคียง ดังนั้นผู้ที่มาเล่าเรียนจึงมีหลายวัย ตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงวัยชรา (อายุระหว่าง ๑๕-๖๐ ปี โดยประมาณ)

นอกจากนี้การศึกษาในปอเนาะยังเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้เรียนสามารถเลือกวิชาเรียน ครูผู้สอนได้ตามที่ตนเองสนใจ โดยไม่ใช้ระบบเรียนแบบตายตัว มีความยืดหยุ่น ผู้เรียนสามารถประเมินตนเองได้ว่ามีความรู้ในระดับใด จากนั้นจึงเลือกเรียนตามระดับความสามารถของตน ปอเนาะเป็นสถานที่พอกคนให้เป็นคนดี ปอเนาะเปรียบเสมือนโรงงานผลิตคนดี ริโซเคิลคนไม่ดีให้กลับตัวกลับใจหันหน้าเข้าสู่ศาสนา ส่งสอนคนดีให้มีความรู้และเป็นคนที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป เน้นการปฏิบัติและอุทิศตนเพื่อศาสนาและสังคม ผู้ที่เรียนปอเนาะด้วยความ

มุ่งมั่น ตั้งใจจริง จะประสบความสำเร็จเป็นคนดีที่น่านับถือของสังคม ปอเนาะคือเป็นการจำลองสังคมมุสลิมตัวอย่าง การอยู่ในปอเนาะฝึกการเป็นผู้นำที่ดี ผู้ตามที่ดี การให้ความเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ รักใคร่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน อยู่กันอย่างพี่น้อง ใช้ชีวิตตามหลักศาสนา ห่างไกลจากสิ่งมั่วชั้ย (อบายมุข)

บุคลากรของโรงเรียนปอเนาะ ครูบาอาจารย์ส่วนหนึ่งมาจากเครือญาติและครอบครัวเดียวกัน อีกส่วนเป็นผู้เรียนในปอเนาะที่ร่ำเรียนจนมีความรู้แตกฉาน สามารถเป็นผู้สอนได้ ซึ่งมีความคิดที่จะเสียสละ แสพแผ่และสอนหนังสือ โดยทุกคนใช้เวลาว่างของตนเอง เข้าบ้านเย็นมาช่วยสอนหนังสือให้กับนักเรียนในปอเนาะ โดยใช้หลักพึ่งพาตนเอง ไม่หวังค่าตอบแทน ครูส่วนใหญ่เป็นศิษย์เก่าของปอเนาะ ซึ่งหลังจากศึกษาจบก็มีครอบครัว แล้วตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณอาณาเขตของปอเนาะ

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นโรงเรียนที่ทำการสอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญหรือวิชาชีพควบคู่กันไป (ตั้งแต่ระดับชั้น ม.๑-ม.๖ หรือบางแห่งตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงม.๓) หรือบางโรงเรียนสอนเฉพาะวิชาศาสนาเพียงอย่างเดียว

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนี้ มีอยู่ทั่วไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส สตูล และสงขลา เป็นสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ที่มีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา ๑๕ (๑) และมาตรา ๑๕ (๒) ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ.๒๕๓๕ ที่พัฒนามาจาก “ปอเนาะ” ซึ่งโต๊ะครูผู้มีความรู้ทางด้านศาสนาเป็นผู้จัดตั้งขึ้นเพื่อสอนหลักธรรมของศาสนาอิสลาม สอนการปฏิบัติศาสนกิจอันถือเป็นหน้าที่จำเป็นของมุสลิมให้แก่เยาวชนที่นับถือศาสนาอิสลาม และได้มีการปรับปรุงเรื่อยมา จากปอเนาะมาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และเปลี่ยนชื่อมาเป็น “โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม”

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีการจัดการเรียนการสอน ๒ ลักษณะ คือสอนวิชาศาสนาอย่างเดียว และสอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญหรือวิชาชีพ โดยใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ๒ ลักษณะ ดังนี้

วิชาศาสนา	๑. หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๓ ใช้เวลาเรียน ๔ ปี (อับติดาอีย)
๒. หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนกลาง พุทธศักราช ๒๕๒๓ ใช้เวลาเรียน ๓ ปี (มูตะวัตซิด)
๓. หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๓ ใช้เวลาเรียน ๓ ปี (ชานาวี)
วิชาสามัญและวิชาชีพ	๑. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑
๑. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔
๒. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๓๐
๓. หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและกรมอาชีวศึกษา

ในเวลาต่อมา กระทรวงศึกษาธิการได้มีการจัดทำหลักสูตรวิชาสามัญ เพื่อให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเลือก สำหรับการจัดการเรียนการสอนอีก ๒ หลักสูตร คือ

๑. หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๓๕
๒. หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๓๕

สำหรับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีอยู่ ๒ ลักษณะคือ

๑. การจัดตารางเรียนแบ่งแยก เข้า-บ่าย ระหว่างวิชาสามัญกับวิชาศาสนา

๒. จัดการเรียนการสอนร่วมกันระหว่างวิชาสามัญและวิชาศาสนา ทั้งเวลาเช้าและบ่าย โดยมีครูผู้สอน ๒ ประเภท คือ ครูสอนวิชาศาสนา โรงเรียนจัดหามาเอง มีฐานะเป็นครูโรงเรียนเอกชน ครูสอนวิชาสามัญหรือวิชาชีพ ซึ่งจะแบ่งเป็นข้าราชการครูที่ทางรัฐบาลส่งไปช่วยสอนในโรงเรียน และครูโรงเรียนเอกชน ที่โรงเรียนจัดหามา

การสอนด้านศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้น โดยมากจะแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับอับติดาอีย (ขั้นต้น) ใช้เวลาเรียน ๔ ปี ระดับมุตะวัตซิด (ขั้นกลาง) ใช้เวลาเรียน ๓ ปี ระดับขานาวิ (ขั้นสูง) ใช้เวลาเรียน ๓ ปี

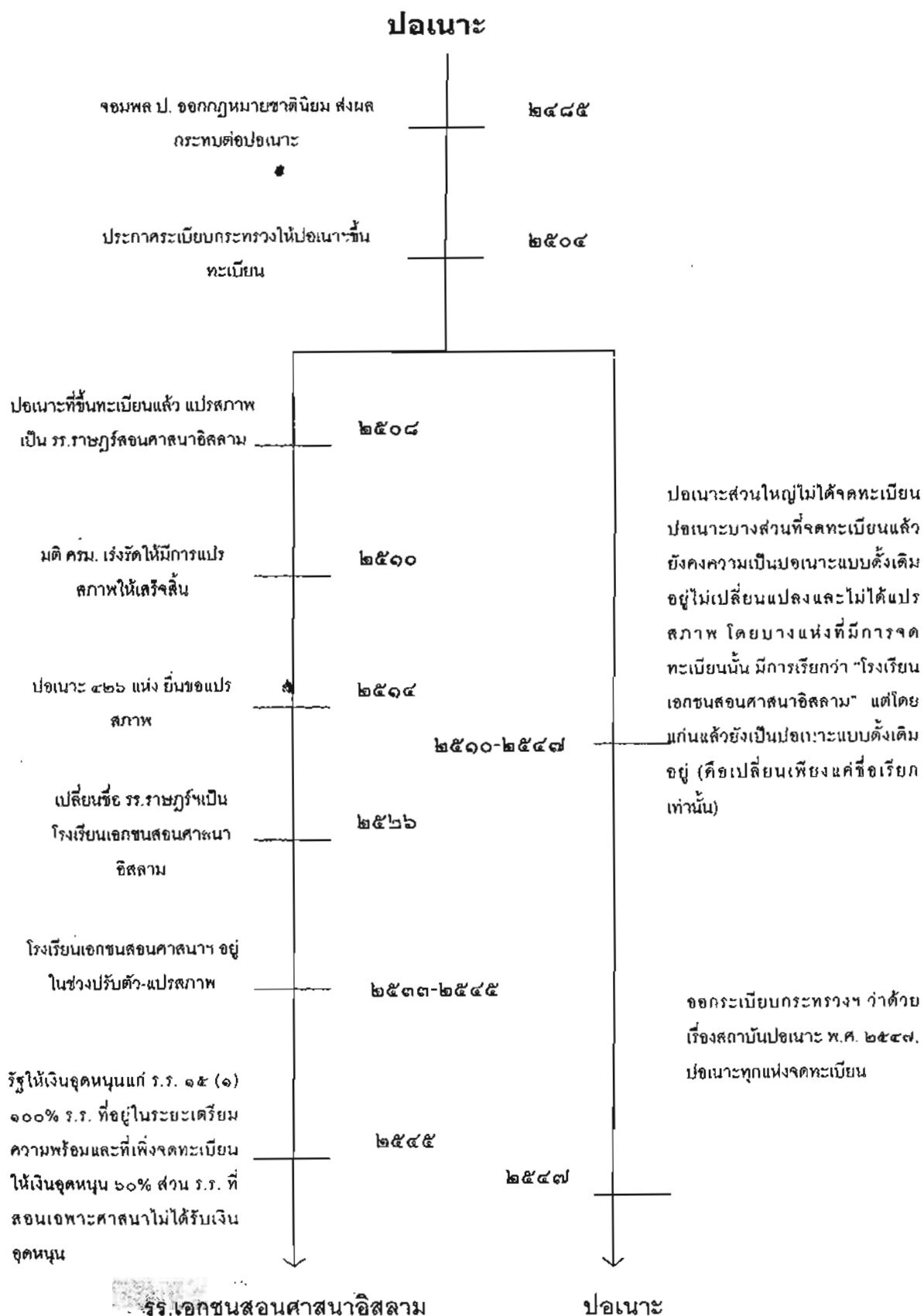
ตารางเปรียบเทียบรายละเอียดของความแตกต่างระหว่างปอเนาะกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

เรื่อง	ปอเนาะดั้งเดิม	โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
งบอุดหนุนจากภาครัฐ	ไม่มี	มี
การช่วยเหลือจากภาครัฐ	น้อย	มาก
ค่าหอ/ค่าบำรุง	ไม่มี	มี
ที่พัก	มี	มี (ส่วนใหญ่)
เปิดสอนสามัญ	ไม่มี (บางแห่งเปิดเป็น การศึกษาของโรงเรียน)	มี
เวลาเรียน	ครอบคลุมตลอดวัน (๐๕.๐๐-๒๑.๐๐ น.)	๐๔.๐๐-๑๖.๓๐ น.
การแบ่งระดับชั้น	แบ่งตามความรู้ที่ได้เรียนมา ระดับชั้นแบ่งตามความยากง่ายของหนังสือที่เรียน	เรียนตามลำดับชั้นปกติ โดยมีการเลื่อนชั้นเมื่อครบปีการศึกษา
ความสัมพันธ์กับครูผู้สอน	มาก	น้อย
พิธีทางศาสนาของนร.กับชุมชน	มี	มี
สามารถศึกษาต่อต่างประเทศ	ได้	ได้
การเรียนรู้และได้ปฏิบัติจริง	มาก	น้อย
ครูผู้สอนจบจาก (ส่วนใหญ่)	ปอเนาะ	ต่างประเทศ
เครื่องแบบ (ส่วนใหญ่)	เสื้อถุงแขนยาว นุ่งผ้าโลว์ ครอบหมวกขาว	เสื้อเชิ้ต-กางเกงขาสั้น ปักชื่อหรือเลขรหัสประจำตัว

ตารางเปรียบเทียบกลุ่มได้ะปาเก (ผู้เรียน) ของปอเนาะแบบดั้งเดิมกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ปอเนาะ	ร.ร.เอกชนสอนศาสนาอิสลาม
กลุ่มที่ต้องการเรียนทางด้านศาสนาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันนำไปสอนเป็นผู้นำศาสนาในท้องถิ่น เป็นการเรียนแบบลึกซึ้ง โดยมีการเรียนและปฏิบัติควบคู่กันไป มีผู้ดูแลและให้คำปรึกษาตลอด ๒๔ ชั่วโมง	กลุ่มที่ต้องการเรียนศาสนาควบคู่ไปกับสามัญ โดยกลุ่มหนึ่งต้องการเรียนสามัญเป็นหลักเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยต่อไป แต่ก๊ิต้องการหาความรู้ด้านศาสนาควบคู่ไปกับด้านสามัญ อีกกลุ่มเป็นกลุ่มที่ต้องการเรียนศาสนาโดยตรง และมีเป้าหมายที่จะไปศึกษาต่อต่างประเทศ
กลุ่มที่มีฐานะยากจน (ส่วนใหญ่) ไม่มีทุนทรัพย์เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียน	ฐานะปานกลางหรือพอมีพอใช้เป็นอย่างน้อย
ไม่จำกัดอายุของผู้เรียน โดยเฉพาะผู้ที่มีอายุเกินวัยเรียนก็สามารถเรียนปอเนาะได้	ผู้ที่มีอายุอยู่ระหว่าง ๑๓-๒๕ ปี

ปอเนาะกับการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน ตลอดระยะเวลาที่ปอเนาะเกิดขึ้นในดินแดนฟาตอนีदारุสลาม จนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นจังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน การศึกษาหาความรู้ในวิถีชีวิตแบบอิสลามในสถาบันปอเนาะได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าแผ่นดินแห่งนี้จะประสบภัยพิบัติใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นภัยสงคราม การศึกษาหลักการอิสลามตามวิถีของคนมุสลิมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ยังคงมีอยู่

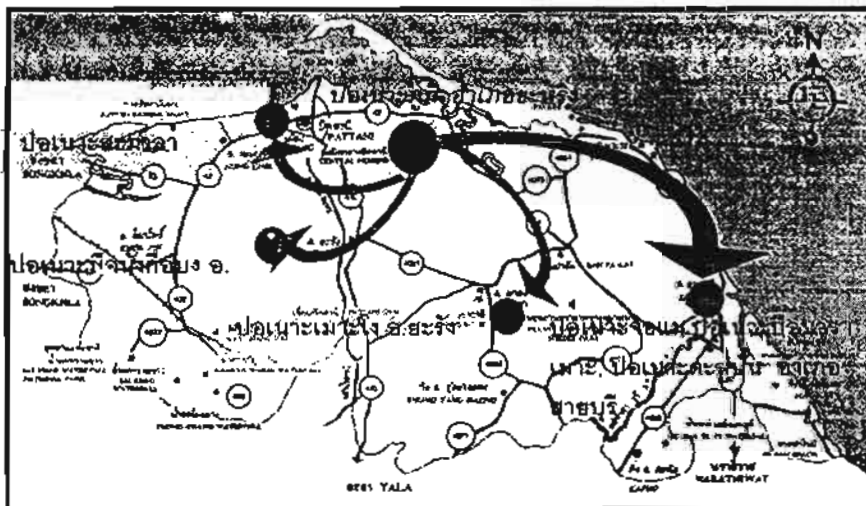

บ้านภูมิเป็นที่ตั้งของปอเนาะที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งชื่อว่าปอเนาะภูมิหรือบิรมิง ซึ่งมีอายุเกือบหนึ่งร้อยปีแล้ว ปอเนาะภูมิ หรือ โรงเรียนนุรุลอิสลามภูมิวิทยา, ปอเนาะภูมิ, ปอเนาะบิรมิง เดิมชื่อ นุรุลอิสลามอัลบิรมินียะห์ ปอเนาะภูมิเป็นบ่อเกิดแห่งชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของทุกสิ่งทุกอย่างในปัจจุบัน

คำว่า “ภูมิ” เป็นชื่อหมู่บ้านที่ทางราชการตั้งให้ ซึ่งเพี้ยนมาจากคำว่า “บิรมิง” การเรียกที่อยู่หรือหมู่บ้านในอดีตมักจะอิงอยู่กับสภาพแวดล้อมนั้นๆ และบิรมิงเป็นชื่อต้นไม้เนื้อแข็ง ใช้รักษาคนโรคหัวล้าน ซึ่งมีมากในพื้นที่แถบนั้นในอดีต แต่ปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว

ความเป็นมาของปอเนาะภูมิ ปอเนาะภูมิตั้งอยู่บนเส้นทางสายยะหริ่ง-ม่วงหวาน ตำบลยามู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี เป็นปอเนาะเก่าแก่ มีอายุประมาณหนึ่งร้อยปี ได้ผลิตบุคลากรทางศาสนา ชัดเกล้าคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กนักเรียนมากมาย ที่มาจากทุกสารทิศ ทั้งในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง

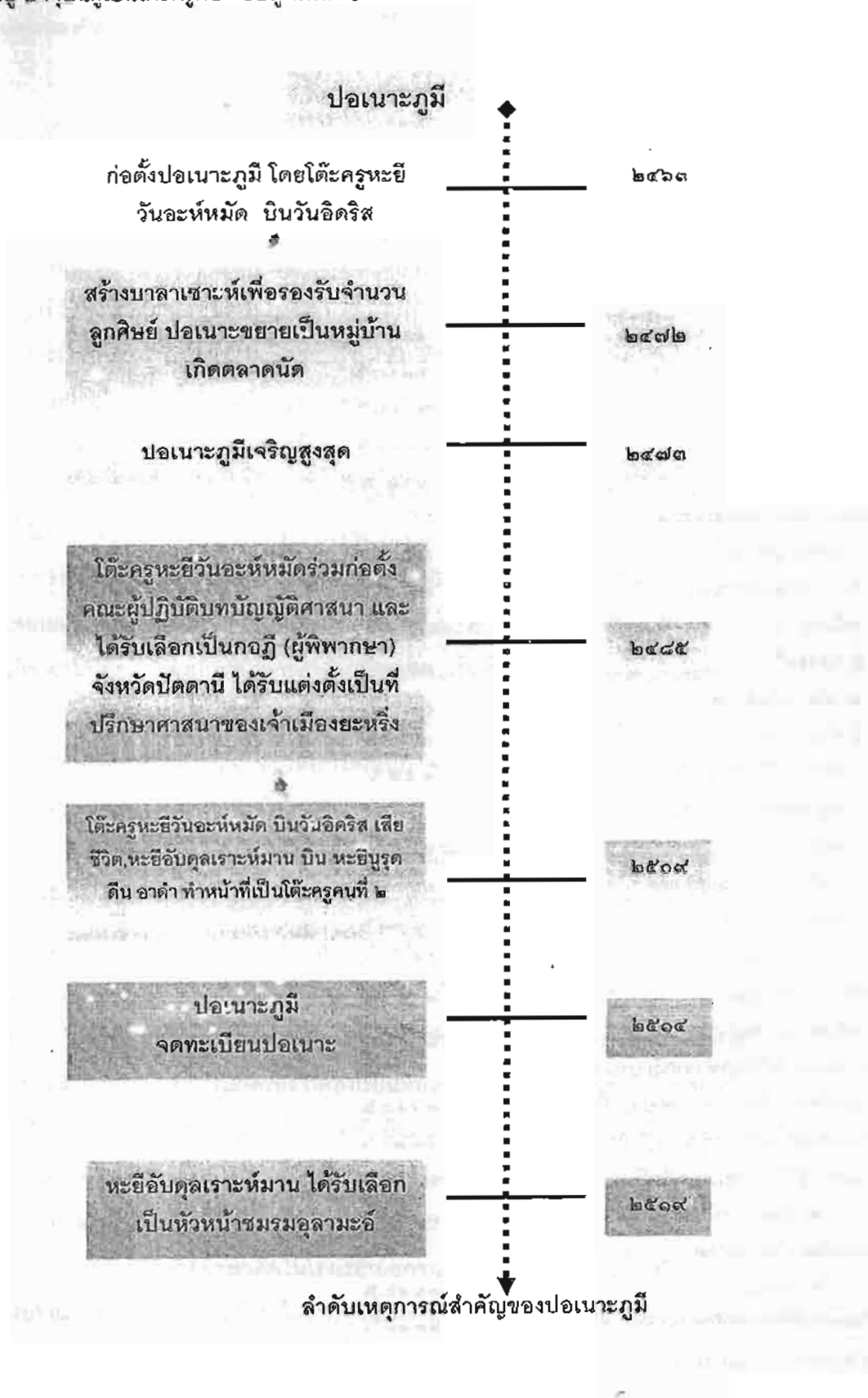
ปอเนาะภูมิก่อตั้งขึ้นโดยการสนับสนุนของเจ้าเมืองยะหริ่ง (พระยาพิพิธภักดี) เดิมทีปอเนาะภูมิเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากชุมชน และเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าไม้ที่มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ มีลำธารไหลผ่านสะดวกต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของนักศึกษา ผู้ก่อตั้งปอเนาะคนแรกคือ ท่านไวคณา หะยีวันมูอำหมัด หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “โต๊ะเยาะห์สะแด” ท่านเป็นผู้บุกเบิกพื้นผิวดุสิตและตั้งปอเนาะอยู่ริมคลองในป่าใหญ่แห่งนี้เมื่อประมาณร้อยกว่าปีที่ผ่านมา การที่จะเป็นปอเนาะได้ไม่ใช่จะใช้เวลาเพียงชั่วครู่ แต่มันเป็นกาลเวลาที่สืบทอดกันมาถึง ๓ อายุคนแล้ว ปอเนาะภูมิเป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น เขมร พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย บุคคลต่างถิ่นฐาน ต่างพื้นที่ ได้เข้ามาศึกษาหาความรู้ในสถาบันแห่งนี้ จนกระทั่งมีความรู้เป็นที่พอใจแล้วจึงกลับไปสอนยังภูมิลำเนาของตนเอง ปอเนาะภูมิได้ขยายอาณาเขตโดย หะยีวันมูอำหมัด เบน วันหะยีอิธิซ ให้กว้างขึ้นและใหญ่ขึ้น ในสมัยไซคุนาอะห์หมัดผู้นี้ ท่านมีลูกศิษย์ประมาณ ๖๐๐ คน และมีนักศึกษาระดับแนวหน้ามากมาย เรียกกันว่าปอเนาะที่มีอยู่ทุกวันนี้มีใช้น้อยเลยที่เป็นศิษย์เก่าปอเนาะภูมิ ยุคของท่านเรียกได้ว่าเป็น “ยุคทอง” ของปอเนาะภูมิก็ว่าได้

แผนผังแสดงเครือข่ายปอเนาะของผู้สำเร็จการศึกษาจากปอเนาะภูมิ

ปัจจุบันปอเนาะภูมิเป็นสถานการศึกษาอิสลามที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในจังหวัดปัตตานี ปอเนาะภูมิได้จดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงดำรงรักษา

ความเป็นเอกลักษณ์ตามวิถีของปอเนาะดั้งเดิมไว้ได้อย่างเหนียวแน่น กล่าวคือแม้ว่าจะมีการจดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม แต่ลักษณะความเป็นอยู่ วิธีการสอน ยังคงรูปแบบของปอเนาะแบบดั้งเดิมอยู่ ปัจจุบันผู้เป็นโต๊ะครูคือ หะยีมุหัมมัด อาดำ

ทัศนคติของนักเรียนต่อการเรียนที่ปอเนาะภูมิ

จากการสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนเรื่องทัศนคติของนักเรียนต่อการเรียนที่ปอเนาะภูมิ โดยสุ่มสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง ๓๐ คน ชาย ๒๐ คน หญิง ๑๐ คน ช่วงอายุระหว่าง ๑๔-๒๕ ปี ได้ความคิดเห็นและสถิติที่น่าสนใจดังต่อไปนี้ (ทำการสำรวจ ณ วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๔๗)

ข้อมูลเบื้องต้น

- ภูมิลำเนาเดิมของนักเรียน ปัตตานี	๗๔ %
ภาคใต้ตอนล่าง	๑๔ %
ภาคใต้ตอนบน	๒ %
ภาคกลาง	๑๐ %
- เกณฑ์เฉลี่ยของผู้ที่ศึกษาปอเนาะภูมิ ๓ ปี ๖ เดือน (ระยะเวลาสูงสุด ๑๐ ปี)	

ทัศนคติ

๑. สาเหตุที่มาเรียนปอเนาะ

- ต้องการศึกษาค้นคว้าความรู้	๔๕ %
- ต้องการเรียนศาสนาโดยเฉพาะ	๒๒.๒๐ %
- ผู้ปกครองส่งมา	๑๔.๒๙ %
- เพื่อปรับปรุงตัว	๑๑.๑๑ %
- อยากรู้ภาษา	๗.๔๐ %

๒. สาเหตุที่เลือกมาเรียนปอเนาะภูมิ

- เป็นปอเนาะเก่าแก่	๒๑.๗๖ %
- ตั้งใจมาเรียนเพราะชอบ	๒๑.๗๒ %
- ใกล้บ้าน	๒๑.๗๑ %
- ผู้ปกครองเลือก	๑๓.๐๔ %
- สอนดีมีประสิทธิภาพ	๔.๖๐ %
- ใกล้แหล่งชุมชน	๔.๖๐ %
- เครื่องครุฑในโรงเรียนศาสนา	๔.๕๗ %

๓. ปอเนาะภูมิมีต่างจากปอเนาะอื่นอย่างไร

- ไม่แตกต่าง	๐.๗๖ %
- มีการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม	๒๓.๐๗ %
- การสอนหลากหลาย	๑๙.๒๓ %
- มีการสอนในระดับสูง	๑๕.๓๔ %
- มีอิสระในการเรียน	๘.๖๐ %
- ผู้สอนมีความเป็นผู้สูง	๓.๙๖ %

๔. สิ่งที่คุณคาดหวังว่าจะได้รับหลังจากเรียนจบแล้ว

- อยากได้ความรู้มาก ๆ ครอบคลุมทุกเนื้อหา	๓๗.๕๐ %
- สามารถเผยแพร่ความรู้, สอนผู้อื่นได้	๓๓.๓๓ %
- นำความรู้ที่มีไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้	๒๐.๔๓ %
- เป็นคนดี, เป็นแบบอย่างของชุมชน	๔.๓๗ %

๕. วางแผนให้อย่างไรในอนาคต

- เป็นอาจารย์สอนศาสนา	๓๔.๔๖ %
- เรียนต่อไปเรื่อย ๆ จนมีความรู้เพียงพอ	๒๓.๑๓ %
- เปิดปอเนาะ, เป็นผู้นำชุมชน	๑๙.๒๓ %

- เรียนต่อในระดับสูง	๗.๖๙ %
- ย้ายลงไปศึกษาปอเนาะชั้นดูบ่าง	๗.๖๙ %
- เรียนจนกระทั่งมีครอบครัว	๓.๘๐ %

๖. คิดเห็นอย่างไรกับคำกล่าวที่ว่า "ปอเนาะมีส่วนร่วมในการก่อการร้าย" ในส่วนนี้นักเรียนทั้งหมดตอบว่า ไม่เห็นด้วย และให้เหตุผลของคำกล่าวนี้น่า

- เกิดจากการเข้าใจผิด	๔๑.๖๖ %
- ผู้พูดไม่รู้จักปอเนาะดีพอ	๒๙.๑๔ %
- ถูกใส่ร้าย	๒๙.๑๖ %

ด้วยสถิติจากแบบสอบถามความคิดเห็นและทัศนคติของเด็กปอเนาะข้างต้น ทำให้เราได้ทราบว่านักเรียนส่วนใหญ่ที่มาเรียนปอเนาะภูมิจังหวัดที่จะได้วิชาความรู้ด้านศาสนา การที่ปอเนาะภูมิจังหวัดปอเนาะที่เก่าแก่ มีชื่อเสียงมาแต่อดีตนั้นเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้นักเรียนเลือกมาเรียนที่นี่ ส่วนความมุ่งหวังของนักเรียนต่อการเรียนปอเนาะคือต้องการความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชนได้ และนักเรียนส่วนใหญ่ก็หวังที่จะเป็นครูสอนศาสนาต่อไปในอนาคตอีกด้วย

ผลสำเร็จของปอเนาะภูมิจังหวัด

ปอเนาะเป็นแหล่งถ่ายทอดวิทยปัญญาและวัฒนธรรมอิสลาม เป็นเสาหลักในการเสริมสร้างผู้รู้ในสังคมมุสลิม เป็นสถานที่เรียนรู้ขัดเกลาจิตใจและอบรมจริยธรรมอิสลามแก่เยาวชน เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวิทยาการอิสลามสำหรับมุสลิมและผู้สนใจทั่วไป เป็นสถานที่พักพิงทางจิตวิญญาณแก่ผู้สูงอายุ ผู้หลงผิด และผู้เคยหลงใหลกับกระแสบริโภคนิยม ประสานงานและดำเนินงานร่วมกับองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ในกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการศาสนา ตลอดจนเป็นกลไกหนึ่งของสังคมในการจัดสวัสดิการแก่ชุมชน

การศึกษาต่อของเด็กปอเนาะ จากการสัมภาษณ์อาจารย์มุหัมมัด อาดำ โต๊ะครูปอเนาะภูมิจังหวัดปอเนาะ ทำให้เราได้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่ามีผู้เรียนสามารถเรียนต่อในระดับสูงหรือเรียนต่อในรูปแบบอื่นๆ ได้อย่างไร

โดยอาจารย์มุหัมมัดได้อธิบายให้ฟังว่า "ผู้เรียนบางคนจะทำการย้ายที่เรียนไปเรื่อยๆ แห่งละ ๔-๕ ปี บ้าง หรือระยะเวลาตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสม บางคนก็เรียนแห่งเดียว ปอเนาะเดียวตลอดการศึกษาก็ได้" ทั้งนี้ปอเนาะแต่ละแห่งจะมีรูปแบบและลีลาการสอนไม่เหมือนกัน มีจุดเด่นที่แตกต่างกัน และแต่ละแห่งก็มีความแตกต่างกันในแต่ละวิชาแตกต่างกัน (หากจะเปรียบเทียบกับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของไทยในปัจจุบัน ก็คล้ายๆ กับการที่เราต้องการเรียนหรือชอบทางด้านศิลปกรรม จิตรกรรม ก็ต้องเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ชอบทางด้านการเมือง การปกครอง ก็ต้องเรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้านสถาปัตยกรรม อักษรศาสตร์ ก็ต้องเรียนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งปอเนาะภูมิจังหวัดมีความเชี่ยวชาญทางด้านวิชาฟิกฮ์-นิติศาสตร์อิสลาม และวิชาอุรูดดีน-หลักการศรัทธา) ทั้งนี้โดยทั่วไปแล้วระยะเวลาที่ผู้เรียนคนหนึ่งๆ จะมีความแตกฉานถึงขั้นเป็นผู้รู้ได้นั้น จะต้องใช้เวลา ๑๐ ปีขึ้นไป

ในส่วนของการศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้น นักเรียนปอเนาะสามารถทำได้ โดยทางปอเนาะจะออกใบรับรองให้ (ใบรับรองนี้เรียกว่า "ชะฮาดะห์") โดยการกำหนดหลักเกณฑ์คร่าวๆ โดยการ

เทียบเรียนเป็นจำนวนปีและความรู้ ว่าเทียบได้กับชั้นอะไรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่ต้องการจะศึกษาต่อ เช่น หากเรียนปอเนาะ ๗ ปี จะสามารถเข้าศึกษาต่อชั้นชานาวิ (ชั้นสูง ๘-๑๐) ของโรงเรียนเอกชนได้

สำหรับเรื่องการส่งเสริมความรู้ด้านสายสามัญนั้น อาจารย์มุหัมมัดได้อธิบายให้ฟังว่า ทางปอเนาะได้รับความร่วมมือจากศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนเข้ามาทำการสอนนักเรียน ในส่วนนี้เองที่ทำให้นักเรียนมีความรู้ด้านสายสามัญและสามารถนำไปศึกษาต่อและประกอบอาชีพได้ในอนาคต ซึ่งระดับวุฒิการเทียบนั้นขึ้นอยู่กับตัวนักเรียนเองด้วยว่าต้องการเรียนถึงระดับใด ซึ่งที่ผ่านมาก็มีเรียนจบทั้งชั้น ม.๓ และม.๖

ส่วนการศึกษาต่อระดับสูงของเด็กปอเนาะในต่างประเทศ โดยส่วนใหญ่ของปอเนาะจะไม่เน้นการศึกษาต่อในต่างประเทศ ขึ้นอยู่กับตัวนักเรียนว่ามีความตั้งใจและมีทุนทรัพย์ในการศึกษาต่อหรือไม่ นักเรียนที่ไปเรียนต่อจะต้องทำการเทียบความรู้กับทางสถาบันที่ต้องการเข้าเรียน ซึ่งตรงนี้เองที่นักเรียนที่จบการศึกษามาจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะได้เปรียบโรงเรียนปอเนาะเพราะเทียบชั้นได้ง่ายกว่า ประกอบกับทางปอเนาะ (แทบทุกปอเนาะ) มีหลักสูตรการสอนที่ทำให้ผู้เรียนมีความแตกฉานเป็นอุลามาฮ์ (ผู้รู้) ในตัวอยู่จ้ว หากเรียนสำเร็จก็จะมีแตกฉานไม่ต่างกับผู้ไปเรียนต่างประเทศ

บทบาททางสังคมของปอเนาะ กิจกรรมโดยทั่วไปทางสังคมของปอเนาะภูมิมีอยู่หลากหลาย กิจกรรมแต่ละอย่างแต่ละประเภทเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ การทำประโยชน์ระหว่างปอเนาะกับหมู่บ้าน กับโรงเรียน กับชุมชน หรือกับปอเนาะด้วยกันเอง กิจกรรมเหล่านั้นได้แก่

จัดกลุ่มนักเรียนออกเผยแพร่ศาสนาตามชุมชน การออกเผยแพร่ศาสนา หรือที่เรียกกันว่า “ตะอ์วะห์” นั้น เป็นแบบฉบับที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ท่านศาสดามูฮัมมัด (ซ็อลฯ) ได้สั่งให้ประชากรของท่านปฏิบัติ การออกเผยแพร่ศาสนา มี ๒ ประเภท ประเภทแรกเป็นการเรียกร้องเชิญชวน อธิบายให้คนศาสนาอื่น ๆ หันมานับถือพระเจ้าองค์เดียวและเข้ารับอิสลาม ประเภทที่ ๒ เป็นการตักเตือนเชิญชวน และเรียกร้องให้ชาวมุสลิมทั้งหลายซึ่งมีความศรัทธาในศาสนาอิสลามอยู่แล้ว ให้มีความยึดมั่น แน่วแนในศาสนามากยิ่งขึ้น

การออกเผยแพร่ศาสนาของปอเนาะภูมิเป็นแบบประเภทที่ ๒ ทางปอเนาะจะจัดกิจกรรมนี้เดือนละ ๑ ครั้ง โดยแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม (หรือที่เรียกกันว่า “ยุมเอาะห์”) กลุ่มละ ๖-๑๒ คน ออกไปอยู่ค้างคืนตามมัสยิดต่างๆ เป็นเวลา ๒๔ ชั่วโมง หรือหากมีเวลามากพอก็จะใช้เวลา ๓ วัน โดยมากแล้วมัสยิดตามหมู่บ้านที่ทางปอเนาะจัดนักเรียนออกตะอ์วะห์นั้น จะอยู่ในรัศมีไม่เกิน ๑๐ กิโลเมตร เพราะสะดวกในการเดินทาง และทางปอเนาะสามารถติดต่อกับนักเรียนได้ในเวลาอันรวดเร็ว

วัตถุประสงค์ประการแรกของการออกเผยแพร่ศาสนานั้น คือการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงตัวเองของผู้เรียน ฝึกให้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อศาสนาและสังคม ผู้ที่ออกเผยแพร่ศาสนาจะได้ทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งอยู่ในกรอบของศาสนาตลอด ๒๔ ชั่วโมงอย่างแท้จริง เพราะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในมัสยิด อันเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ ผู้เรียนจะงดการพูดจาไร้สาระ งดพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ของทางโลก ฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ฝึกการเข้าสังคม

วัตถุประสงค์ประการต่อมา คือเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กันระหว่างมุสลิมด้วยกัน เชื่อมความสัมพันธ์กันระหว่างคนต่างถิ่นกับคนในท้องถิ่น และเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กันระหว่างปอเนาะซึ่งเป็นสถานศึกษากับหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดี มีความปรองดองระหว่างกัน

วัตถุประสงค์ประการสุดท้าย คือการชักชวน เชิญชวน กระตุ้นให้ชาวบ้านมีความเข้มแข็งและยึดมั่นในศาสนาอิสลามมากยิ่งขึ้น ให้มีกำลังในการประกอบศาสนกิจทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม เพราะหน้าที่หนึ่งซึ่งสำคัญที่สุด ที่มุสลิมพึงปฏิบัติ คือการตักเตือนพี่น้องมุสลิมด้วยกันไม่ให้หันเหออกจากศาสนา การปฏิบัติกิจกรรมลักษณะดังกล่าวนี้ จะทำให้สังคมคงไว้ซึ่งความปกติสุขเรียบร้อย ความมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งหาได้ยากในช่วงเวลาปัจจุบันที่คนส่วนใหญ่พากันอยู่แบบตัวใครตัวมัน ไม่ได้ใส่ใจว่าสังคมหรือหมู่บ้านที่เราอยู่นั้นมีอบายมุข หรือเกิดสิ่งใดๆ บ้างที่จะทำให้สังคมตกต่ำลงในอนาคต และเมื่อสังคมตกต่ำลงก็มักจะพยายามออกกฎระเบียบต่างๆ ขึ้นมาควบคุมทีหลัง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ และไม่ได้ทำให้ปัญหาลดน้อยลง อย่างดีที่สุดก็เป็นเพียงการยับยั้งไม่ให้ปัญหาขยายตัวเท่านั้น คล้ายๆ กับสุภาษิตคำพังเพยที่ว่า “วัวหายล้อมคอก” แต่หากเราป้องกันด้วยการสอดส่องดูแล ตักเตือนกันตั้งแต่นั้นๆ ปัญหาที่จะเกิดในอนาคตก็ไม่มีทางเกิดขึ้นได้

สภาพแวดล้อม การทำมาหากิน และการเปลี่ยนแปลง

สภาพแวดล้อมและการทำมาหากินของบ้านดาโต๊ะ

จากสภาพแวดล้อมที่หมู่บ้านถูกขนาบด้วยทะเล ชาวดาโต๊ะจึงยึดอาชีพประมงตั้งแต่อجدถึงปัจจุบัน ทะเล ๒ ด้านของหมู่บ้านดาโต๊ะ คือทะเลใน (อ่าวปัตตานี) และทะเลนอก (อ่าวไทย) อ่าวปัตตานีเป็นอ่าวที่มีความเหมาะสมสำหรับการกำบังคลื่นลมและเป็นท่าเทียบเรือที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อ่าวปัตตานีมีอ่าวเป็นลักษณะอ่าวกึ่งปิด มีเนื้อที่ประมาณ ๗๔ ตารางกิโลเมตร ทางทิศเหนือของอ่าวมีพื้นที่เป็นแหลมเรียกว่าแหลมโพธิ์ หรือแหลมดาชิ ยื่นออกไป ขนานกับแนวชายฝั่งของแผ่นดิน โดยมีปากอ่าวเปิดออกสู่อ่าวไทย และบริเวณกันอ่าวเป็นส่วนของปากน้ำยะหริ่ง พื้นที่รอบอ่าวปัตตานีมีความอุดมสมบูรณ์ สภาพทางภูมิประเทศเหมาะแก่การเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และสาหร่ายทะเลชนิดต่างๆ

ประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านดาโต๊ะประกอบอาชีพประมง รองลงมาคือทำข้าวเกรียบ เลี้ยงปลาตุก ปลากระพง รันน้ำชา ขายอาหาร ช่างทำเรือ ช่างวาดลายเรือ ช่างก่อสร้าง รับจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม รับจ้างทำงานในมาเลเซีย รับราชการ ส่วนอาชีพเสริมของชาวดาโต๊ะคือ ช่างแกะสลักไม้ รับจ้างซูดมะพร้าว ไร่ลิ้นรับจ้างขึ้นมะพร้าว เก็บสาหร่าย

ประมง เรียกกันในภาษาท้องถิ่นของคนดาโต๊ะว่า มุก๊ะ บ้านดาโต๊ะเป็นหมู่บ้านใหญ่ที่ติดกับทะเล อาชีพประมงจึงเป็นรายได้หลักของชุมชนแห่งนี้ ผู้ประกอบอาชีพประมงทั้งหมดประมาณ ๕๐๐ คน ในหมู่บ้านดาโต๊ะมีเรือประมาณ ๔๐๐ ลำ รายได้ในการทำประมงไม่แน่นอน บางวันอาจไม่ได้เลย รายได้สูงสุดประมาณ ๓,๐๐๐-๕,๐๐๐ บาท

การประกอบอาชีพประมงส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้เรือหางยาว เรือพาย เรือแจว หรือเรือกอและ ส่วนเครื่องมือประมงที่ใช้กันหลักๆ คือ อวนประเภทต่างๆ แห และเบ็ด เป็นต้น ชาวประมงจะใช้เครื่องมือแตกต่างกันไปตามฤดูกาลและกระแสน้ำนอกเหนือจากนั้นการทำและใช้เครื่องมือประมงจะสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน แหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ชนิดของสัตว์น้ำ และความสามารถในการลงทุนประกอบเครื่องมือประมง

ชนิดต่างๆ ด้วย ดังนั้นชาวประมงส่วนใหญ่จะมีเครื่องมือในการประกอบการหลายชนิดเพื่อที่จะเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม เช่น อวนลาก อวนลอยกึ่ง อวนจมปูม้า แห เบ็ดราว เป็นต้น ในที่นี้จะอธิบายรายละเอียดของอุปกรณ์บางชนิดดังนี้

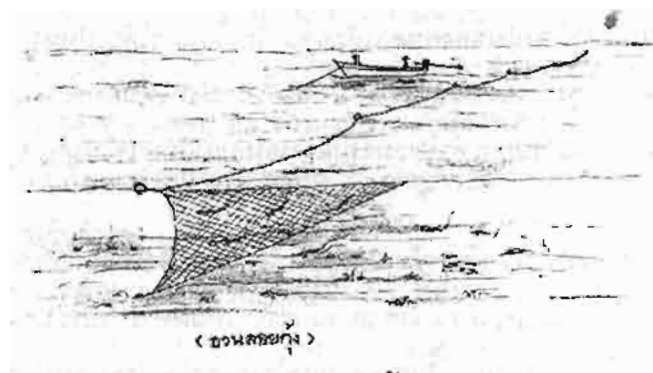

เส้นทางเดินเรือสินค้าในอดีต

คนลากอวนจะลากอวนเพื่อดักสัตว์น้ำที่อยู่ด้านหน้าอวน แล้วล่อมเข้าหากัน กู้อวนขึ้นเรือ อวนลากคนจะใช้อวนตาถี่ ระดับในการลากอวนประมาณ ๑-๑.๕ เมตร ขนาดของเรือ ๑.๘X๗ เมตร เครื่องยนต์ขนาด ๖-๗ แรงม้า

อวนลอยกึ่ง ภาษามลายูเรียกว่า ปูแกอูแดรือจัต นับเป็นเครื่องมือประมงชนิดหนึ่งที่มีความนิยมในการใช้มากที่สุดของชุมชน

ตัวอวนจะมีความกว้างประมาณ ๗๐ ซม. และมีความยาวประมาณ ๑๐๐-๑๕๐ เมตร ลึก ๑.๕ เมตร โดยทั่วไปชาวบ้านจะใช้อวนประมาณ ๑๐ ผืน เพื่อประกอบเป็นอวน ๑ หัว ชาวบ้านจะออกไปวางอวนในเวลาเช้ามืด โดยใช้เรือยนต์ขนาดเล็ก ๑-๒ เมตร เครื่องยนต์ขนาด ๘-๑๓ แรงม้า ใช้ลูกเรือ ๑-๒ คน ขั้นตอนการวางอวนตามลำดับคือ อวนจะถูกวางในแนวตั้งฉาก อวนจะถูกปล่อยให้ล่องลอยตามกระแสน้ำ หัดเคลื่อนไปข้างหน้าเพื่อให้สัตว์น้ำติดอวน ก่อนจะทำการกู้อวนขึ้นมา

(อวนลอยกึ่ง)

อวนลอยกึ่ง

อวนปู ภาษาบาลายูเรียกว่า ปูกะกือแต จัดอยู่ในประเภทอวนจม ความยาวประมาณ ๓๐-๖๐ ม.ต่อผืน ขนาดความกว้างของหน้าอวนประมาณ ๒๕ ตารางวา หรือประมาณ ๑๒๐-๑๕๐ ซม. โดยทั่วไปแล้วอวนชนิดนี้จะใช้กับเรือประมงขนาดเล็กที่มีความยาวประมาณ ๕-๖ เมตร ชาวบ้านจะออกไปทำการวางอวนในช่วงเวลาประมาณ ๑๐.๐๐-๑๓.๐๐ น. ทั้งนี้ขึ้นกับลักษณะของกระแสน้ำและกระแสนลม โดยเริ่มวางอวนโดยปักหลักเข้ากับบริเวณนั้น และปล่อยทุ่นลอยสัญลักษณ์ลอยในน้ำ ก่อนที่จะวางอวนลงไปจนวันรุ่งขึ้น ชาวบ้านจะออกจากท่าเรืออีกครั้งหนึ่งเพื่อไปกู้อวนและกลับสู่หมู่บ้านเพื่อทำการปลดปู และสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ติดอวนต่อไป ซึ่งในขั้นตอนนี้จะมีการใช้แรงงานแม่บ้านและลูกหลาน หรือเพื่อนฝูงของชาวประมงเพื่อปลดปูต่อไป

อวนล้อมปลาดกระบอกกระทุ้งน้ำ ใช้เรือยนต์ขนาดเล็ก ๑X๖ เมตร เครื่องยนต์ ๔-๑๑ แรงม้า แรงงาน ๑-๒ คน โดยจะใช้เวลาจับทั้งวันทั้งคืน เมื่อชาวประมงแล่นเรือออกไปแล้วพบฝูงปลาดกระบอกจะปล่อยอวนล้อมเป็นวงกลม ๑-๓ ชั้น แล้วแล่นเรือเพื่อเข้าไปกระทุ้งน้ำในอวนที่ล้อมเป็นวง เพื่อให้ปลาดตกใจ ร่วงไปติดอวน ระดับน้ำที่เป็นพื้นที่ในการล้อมลึก ๑๒ เมตร

เบ็ดราว ภาษาบาลายูเรียกว่า ตาตีกาเอ เป็นหนึ่งในเครื่องมือการจับสัตว์น้ำที่มีรูปแบบอย่างง่าย ประกอบขึ้นเป็นเครื่องมือได้ไม่ยาก ลักษณะเบ็ดราวจะประกอบด้วยเบ็ดหลายๆ อันผูกกับเชือกเอ็นติดกับเชือกหลัก เบ็ดราวมีอายุการใช้งานค่อนข้างนาน สามารถจะวางเบ็ดราวที่บริเวณใดก็ได้ที่มีปลาอาศัย ชุกชุม เบ็ดราวจัดว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้เหยื่อล่อสำหรับการจับปลา โดยเหยื่อล่อที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นพวกลูกกุ้ง

การวางเบ็ดราวใช้คนประมาณ ๑-๒ คน โดยมีอุปกรณ์คือ เชือกเอ็นเบอร์ ๘๐ เอาไว้ผูกตาเบ็ดความยาว ๕๐๐-๘๐๐ เมตร ใช้เหยื่อเป็นไส้เดือนทะเล หอย กุ้ง ปลานมึก ปลาที่จับได้จะเป็นปลาดุกทะเล เจริ ที่ใช้วางเบ็ดราวเป็นเรือขนาด ๑X๗ เมตร เครื่องยนต์ ๖-๗ แรงม้า

ระวะหรือซีปใส่กุ้ง เป็นเครื่องมือจับปลาที่ใช้คนในการรุน เพื่อให้สัตว์น้ำเข้าถุงอวน ความกว้างของปากระวะประมาณ ๑.๕ เมตร ความยาวจากปากระวะถึงถุงอวนประมาณ ๓-๔ เมตร ใช้เรือขนาดยาว ๕-๖ เมตร กว้าง ๑ เมตร ใช้ลูกเรือ ๑-๒ คนต่อลำ ความลึกของน้ำในการรุนประมาณ ๑-๑.๕ เมตร

< ระวะหรือซีปใส่กุ้ง >

ระวะหรือซีปใส่กุ้ง

โพงพาง เป็นเครื่องมือประมงที่ใช้อวนรูปถุงปากกว้าง ปากอวนติดตั้งให้กางรับสัตว์น้ำที่พัดตามกระแสน้ำเข้าถุงอวน ใช้เรือขนาด ๒X๖ เมตร เครื่องยนต์ขนาด ๕-๑๐ แรงม้า ต้องวางปากอวนสูงใกล้เคียงกับ

ความลึกของน้ำช่วงขึ้นสูงสุด ขนาดประมาณ ๔X๔ หรือ ๔X๖ เมตร ความยาวจากปากอวนถึงกันธง ๒๐-๒๕ เมตร ลูกเรือ ๑-๓ คน

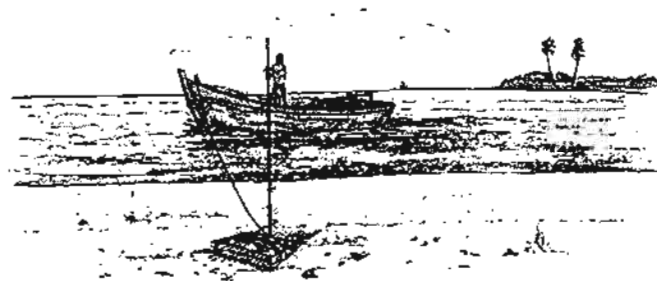
โพงพางปัก เป็นเครื่องมือประมงที่ใช้อวนรูปถุง ปากอวนติดตั้งรับสัตว์น้ำที่ถูกกระแสน้ำพัด เข้าอวน ใช้ไม้ไผ่ปักเป็นปีกกางออก ให้สัตว์น้ำผ่านข้างปีก แล้วเข้าไปในโพงพาง ขนาดเรือที่ใช้โพงพางจับปลา ๑.๕x ๖ เมตร

< โพงพางปัก >

โพงพางปัก

คราดหอยแครง ใช้กับเรือติดเครื่องยนต์ขนาดเล็ก ๒X๔ เมตร เครื่องยนต์ ๔-๑๕ แรงม้าจับปลาโดยใช้คราดหรือตะแกรงจุ่มลงน้ำ ขับเรือแล่นไปข้างหน้าเพื่อหอยบนผิวน้ำ ใช้ลูกเรือ ๑-๒ คน

< คราดหอยแครง >

คราดหอยแครง

แห เรียกว่า ฉ�าลอ ในภาษามลายู เป็นเครื่องมือประมงชนิดหนึ่งที่ใช้งานกัน โดยแหจะเป็นเครื่องมือเสริมในหลายคร้วเรือน เนื่องจากราคาถูกและสามารถนำมาทำประมงในทุกพื้นที่ได้ ยกเว้นบริเวณที่มีเศษไม้หรือเศษอะไรอื่นๆ เพราะอาจทำให้แหได้รับความเสียหาย แหเป็นเครื่องมือประมงที่ไม่มีความซับซ้อนมากนัก ดังนั้นชาวบ้านเพียงแต่นำแหติดตัวไปยังบริเวณที่มีสัตว์น้ำชุมก่อนที่จะทำการเหวี่ยงแหลงไปเพื่อครอบลงในบริเวณที่ต้องการ หลังจากนั้นแหจะถูกดึงขึ้นมาเพื่อทำการปลดสัตว์น้ำที่จับได้ อย่างไรก็ตามกรณีการจับปลากระบอกชาวบ้านส่วนใหญ่จะสังเกตฝูงปลาก่อนที่จะทำการเหวี่ยงแหแต่ละครั้ง

ปัจจุบันการลดน้อยลงของจำนวนสัตว์น้ำในทะเล การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็วทำให้การประกอบอาชีพประมงน้อยลง ต้นทุนในการประกอบอาชีพประมงที่สูงขึ้น เช่น ค่าเครื่องยนต์ในเรือ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และราคาเรือที่สูงขึ้น ทำให้ชาวประมงบางส่วนต้องหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน เช่น การรับจ้างทั่วไป การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ เป็นต้น

เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของชุมชน ส่วนใหญ่จะทำกันในแม่น้ำลำคลองสายต่างๆ บริเวณที่มีน้ำทะเลเข้าถึง นอกจากนี้ยังมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อดิน สัตว์น้ำที่นิยมเลี้ยงคือ ปลากะพง และ ปลาดุก ชาวบ้านดาโต๊ะประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำประมาณ ๑๔๔ ครัวเรือน

การเลี้ยงปลากะพงนิยมเลี้ยงกันในลำคลอง และอ่าวปัตตานีที่มีสภาพน้ำกร่อย การเพาะเลี้ยงปลากะพงอาศัยอุปกรณ์ไม่มาก เช่น อวน ไม้ โฟม และเชือก รวมทั้งการลงทุนไม่สูงมากนัก เนื่องจากไม่มีปัญหาในเรื่องของอาหารปลาเพราะสามารถใช้ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ที่จับมาได้ จึงเป็นที่นิยมของผู้เพาะเลี้ยงของคนในชุมชน ปัจจุบันชาวบ้านบางคนเลี้ยงปลาในกระชังเฉลี่ยประมาณ ๓-๔ กระชังต่อครอบครัว

ชาวบ้านเริ่มเลี้ยงปลาดุกเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗ โดยมีนายมะแซ อับดุลบุตร เป็นคนมีฐานะ มีเรือยนต์กว้างขวาง มีที่ดินว่างเปล่าโดยไม่ได้ใช้ประโยชน์ ญาติพี่น้องนายทวีศักดิ์ อับดุลบุตร จึงแนะนำให้เลี้ยงปลาดุก เป็นคนเริ่มเลี้ยงและเพาะปลาดุก ซึ่งในขณะนั้นชาวบ้านดาโต๊ะไม่มีใครรู้เรื่องเกี่ยวกับปลาดุก การเลี้ยงปลาดุก นายมะแซได้สั่งซื้อลูกปลาดุกด้านจากกรุงเทพฯ เขามาทดลองเลี้ยง โดยมีวิธีการเพาะเลี้ยงแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน การเพาะเลี้ยงปลาดุกส่วนใหญ่จะเป็นการเพาะเลี้ยงในบ่อดินที่อยู่ในสวนมะพร้าว มีการลงทุนไม่สูง บ่อที่ใช้เลี้ยงมีขนาดประมาณ ๔๐-๖๐ ตารางเมตร มีความลึกประมาณ ๑.๕ เมตร ผู้เลี้ยงจะปล่อยลูกปลาดุกประมาณ ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ ตัวต่อบ่อ พันธุ์ปลาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นปลาดุกอุย อาหารปลาส่วนใหญ่เป็นเศษปลาที่เหลือจากการทำข้าวเกรียบ โดยเอาปลาใส่ตะกร้าแล้วแขวนไว้เหนือบ่อปลาประมาณครึ่งเมตร ปล่อยให้ปลาเน่าจนเป็นหนองตกลงไปในบ่อปลาเป็นอาหารปลา ซึ่งเป็นวิธีที่ประหยัดค่าอาหารปลา บ่อเลี้ยงปลาดุกจะอาศัยน้ำธรรมชาติ ระยะเวลาในการเลี้ยงประมาณ ๑๐-๑๕ เดือน

ปัจจุบันการเพาะเลี้ยงปลาดุกมีความแตกต่างกันในอดีตคือ การคัดสรรพันธุ์ปลา ในอดีตชาวดาโต๊ะนิยมเลี้ยงปลาดุกด้าน เพราะเลี้ยงง่าย แต่โตช้า และสามารถเลี้ยงให้วางไข่ในบ่อได้ เพื่อจะได้เพาะเลี้ยงลูกปลา โดยไม่ต้องหาพันธุ์ปลาใหม่ ปัจจุบันจะนิยมเลี้ยงปลาดุกอุยซึ่งเลี้ยงง่าย เป็นที่นิยมของตลาด ขายได้ในราคาสูงกว่าและระยะเวลาเลี้ยงสั้นกว่า ขนาดของบ่อ ในอดีตบ่อปลามีขนาดเล็กประมาณ ๔๐-๖๐ เมตร เพราะไม่มีเครื่องมือในการขุดบ่อมากนัก แต่ปัจจุบันบ่อปลาจะลึกและกว้างกว่าเพราะใช้รถตักดินในการขุด การให้อาหารปลาในอดีตจะรอให้ปลาเน่าจนเป็นหนองแล้วให้หนองเป็นอาหารปลา ปัจจุบันให้เศษปลา หัวปลาจากการทำข้าวเกรียบเป็นอาหารปลา และระยะเวลาในการเลี้ยงปัจจุบันจะเร็วกว่าในอดีต คืออดีตใช้เวลาประมาณ ๑๐-๑๖ เดือน ปัจจุบันใช้เวลา ๖-๑๒ เดือน

ชาวบ้านบางคนที่ไม่มีที่ดินทำบ่อปลา จะเช่าบ่อปลาโดยเจ้าของบ่อปลาจะให้เช่าบ่อเลี้ยง ๑ ครั้ง คือผู้เช่าเลี้ยงปลาแล้วจับจนหมด ราคาเช่า ๑,๐๐๐ บาท นอกจากนี้มีการรับจ่านำบ่อปลา ขึ้นอยู่กับผู้จ่านำและรับจ่านำตกลงเงื่อนไข

ชาวบ้านมีการช่วยเหลือดูแลกันในการเลี้ยงปลาดุกคือ ช่วยสอดส่องดูแลไม่ให้มีการขโมยปลาไปขาย เมื่อถึงเวลาจับปลาเจ้าของปลาจะขอความช่วยเหลือจากชาวบ้านหรือญาติพี่น้องเพื่อนฝูงประมาณ ๓-๔ คน ช่วยจับปลาไปขายโดยจะมีพ่อค้ามารับถึงที่หมู่บ้าน เจ้าของปลาจะทำอาหารและเครื่องดื่มมาเลี้ยงเพื่อเป็นสินน้ำใจแก่ผู้ที่มาช่วย การปฏิบัติเช่นนี้มีมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

การทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน อุตสาหกรรมในครัวเรือนของชาวบ้านดาโต๊ะคือการทำข้าวเกรียบปลา ในอดีตเนื่องจากผู้หญิงในหมู่บ้านจะไม่ค่อยทำงาน ส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน ทำความสะอาดบ้านและเลี้ยงดูลูกอยู่ภายในบ้าน เมื่อประมาณ ๔๐ ปีก่อน กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ประชากรเพิ่มมากขึ้น ความจำเป็นหลายด้านทำให้การทำงานของผู้ชายเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ ผู้หญิงเริ่มที่จะช่วยงานเพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัว

การทำข้าวเกรียบปลาในอดีตได้แปรรูปจากขนมชนิดหนึ่งคือ จอห์น (ไม่มีชื่อภาษาไทยเพราะเป็นขนมของชาวมลายู) ซึ่งมีวิธีทำคือนำเอา ปลา แป้ง น้ำตาล เกลือ มาผสมกันแล้วนวดเสร็จแล้วนำไปทอด แต่จอห์นจะเก็บไว้ได้ไม่นาน จึงมีการปรับปรุงการทำจอห์นจากการทอดมาเป็นการต้มเรียกว่า หัวข้าวเกรียบ แต่หัวข้าวเกรียบจะเก็บได้ไม่นานเช่นกันเนื่องจากจะขึ้นรา จึงได้นำหัวข้าวเกรียบนั้นเป็นขึ้นแล้วไปตากแห้งเป็นข้าวเกรียบปลาในปัจจุบัน

การทำข้าวเกรียบปลาในอดีตเป็นสิ่งที่ยากลำบากเพราะไม่มีอุปกรณ์ช่วย ทุกอย่างทำด้วยมือ จึงต้องใช้ความอดทนสูง มีขั้นตอนในการทำหลายขั้น เริ่มจากการเตรียมสถานที่ สถานที่ที่จะใช้ได้อุ่นบ้าน เตรียมเครื่องมือในการทำ เช่น มีดหั่น กระดมั่ง เตา ไม้พิน เป็นต้น จะใช้เวลาในการทำ ๓-๕ วัน เมื่อก่อนจะมีการรับจ้างหั่นข้าวเกรียบในราคาเฉลี่ยละ ๑๐ บาท แต่ปัจจุบันการทำข้าวเกรียบปลาได้มีเทคโนโลยีมาช่วย เช่น เครื่องมือขนาดแบ่ง เครื่องหั่นข้าวเกรียบ การทำข้าวเกรียบจึงง่ายขึ้น ใช้เวลาไม่นาน เส้นทางคมนาคมที่สะดวกทำให้เกิดการคล่องตัวในการติดต่อซื้อขาย ชาวบ้านดาโต๊ะทำข้าวเกรียบปลาประมาณ ๕-๓ ครอบครัว

อ่าวปัตตานี อ่าวปัตตานีเปรียบเป็นอ่าวผู้ล่าของชาวดาโต๊ะ จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ภายในหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่าอ่าวปัตตานีในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านจับปลาหน้าบ้านของตัวเอง ไม่ต้องออกไปไกลก็สามารถหาปลาได้เพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้ เมื่อถึงเวลาทำอาหารก็ถือไม้ไผ่ลำหนึ่งไปเขี่ยที่ริมชายฝั่ง กุ้ง ปลา จะกระโดดขึ้นมาบนฝั่ง หอยแครงตัวขนาดเท่ากับกำปั้น จับไปทำอาหารกินกันทั้งครอบครัว ปลาที่อยู่ในอ่าวปัตตานีจะมีมาก ใช้เวลาไม่นานสามารถจับปลาได้เต็มลำเรือ ปลากะตักที่ใช้ทำน้ำบูดูมีมากเช่นกัน อ่าวปัตตานีในอดีตนั้นน้ำลึกมากประมาณกว่า ๓ เมตร ทำให้เรือสำเภาสินค้าขนาดใหญ่สามารถเข้ามาในอ่าวปัตตานี เพื่อจอดพักหรือทำการค้าขายกับชาวปัตตานีได้อย่างสะดวกสบาย

นอกจากนี้ยังมีปลาพะยูน และทรัพยากรสัตว์น้ำอื่นๆ เล่ากันว่าเมื่อ ๔๐ ปีก่อน อิหม่ามของบ้านดาโต๊ะไปวางเบ็ดราวในทะเล จับได้ปลาพะยูนมา ๒ ตัว ตัวใหญ่อิหม่ามเอาไปมอบให้แก่เจ้าเมืองยะหริ่ง ส่วนตัวเล็กแบ่งให้ชาวบ้านได้รับประทาน กระดูกของปลาพะยูนได้นำมาใช้ทำยาแก้ปวดเมื่อย

ส่วนแนวทะเล สำหรับราย ป่าชายเลนสมบูรณ์มากเช่นกัน อ่าวและคลองลึกมาก เรือสำเภาจากต่างประเทศสามารถลอยลำเข้ามาตามลำคลองยะหริ่ง และคลองป่าละ ซึ่งยังคงมีซากเรือสำเภามาอยู่ที่คลองป่าละในปัจจุบัน เรือเหล่านี้เข้ามาแลกเปลี่ยนสินค้าโดยนำไม้ตะเคียนมาจากขวา แลกกับข้าวสารและเกลือจากหมู่บ้านฝั่งตรงข้ามดาโต๊ะ ซึ่งเกลือที่นำมาขายนี้ได้มาจากบ้านตันหยงลูโล๊ะ บ้านบานา บ้านบางปู ซึ่งเกลือเหล่านี้ลดน้อยลงมากในปัจจุบัน เนื่องจากที่ดินถูกนำไปใช้ทำนาุ้งและโรงงานอุตสาหกรรม

นอกจากนี้ในอดีตอ่าวปัตตานีมีความอุดมสมบูรณ์มาก เนื่องจากประชากรรอบอ่าวปัตตานี ยังคงมีจำนวนน้อย อุปกรณ์จับสัตว์น้ำเป็นอุปกรณ์ที่ชาวบ้านทำขึ้นใช้เอง เช่น อวนปู อวนกุ้ง และ อวนปลา

ชาวบ้านจะนำปลาที่จับได้มาทำปลาแห้ง แล้วเอาไปขายที่หมู่บ้านยามู บาลาตูว เพื่อแลกกับเกลือซึ่งชาวบ้านดาโต๊ะนำมาทำน้ำบูดู เพื่อนำไปแลกข้าวกับคนในแผ่นดินใหญ่ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนจากปลายแหลม กับคนที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่ผ่านการแลกเปลี่ยนค้าขายกัน

คนในหมู่บ้าน และเด็กๆ มักจะไปพักผ่อนหรือเล่นบริเวณชายฝั่งของอ่าวปัตตานีในตอนเย็น อ่าวปัตตานีสมัยก่อนสะอาด หาดทรายขาว มีทั้งเรือสำเภาหรือว่าเรือใบมาจากต่างประเทศ มาขนเกลือจากอ่าวปัตตานี ในเวลาที่มีการจัดงานมหรสพ เช่น โย่ง หนังตะลุง ลิเกฮูลู มโนห์รา จะไปจัดเวทีที่หาดทราย ช่วงประมาณเมษายน พฤษภาคม หรือช่วงหน้าร้อนเด็กๆ ในหมู่บ้านส่วนมากจะไปอยู่ที่ชายหาด ฝั่งอ่าวปัตตานีเล่นการละเล่นต่างๆ

สมัยก่อนอ่าวปัตตานีจะได้พักผ่อนเป็นเดือน ช่วงเดือนพฤศจิกายน ธันวาคม มกราคม เนื่องจากมีลมมรสุม ชาวบ้านจะไม่ออกไปไหน ไม่ทำงานอะไรเลย เที่ยงแค่ทำงานบริเวณชายๆ ฝั่ง และก็เข้าไปในป่าขายเลนจับปู จับปลา เพื่อนำมาเป็นอาหารในครอบครัว ช่วงมรสุมชาวบ้านจะไปเก็บต้นถั่ว เรียกว่าลูกบาว ที่ร่วงจากต้นลอยน้ำขึ้นฝั่ง แล้วใช้ข้อนขูดเปลือกออก เหลือแค่ถั่ว นำไปต้ม กินกับมะพร้าวและกินน้ำตาลและเกลือเล็กน้อย มีรสหวาน

อ่าวปัตตานีปัจจุบัน อ่าวปัตตานีในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการพัฒนาจังหวัดให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมอาหารทะเลเพื่อการส่งออก โดยที่นิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้ดำเนินการศึกษาและจัดทำแผนแม่บท และในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบอนุมัติเงินงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการเขตอุตสาหกรรมปัตตานี ซึ่งการดำเนินโครงการดังกล่าวส่งผลให้เรืออวนลากอวนรุนของนายทุนใหญ่จากจังหวัดทางภาคกลางขยายกิจการลงมาถึงปัตตานี โรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ หยอยสร้างขึ้นมากมาย รัฐบาลดำเนินโครงการขยายท่าเรือและโครงการอื่นๆ เพื่อรองรับการขยายตัวของการผลิตเพื่อส่งออก ขณะเดียวกันชาวบ้านรอบอ่าวปัตตานี และพื้นที่ใกล้เคียงที่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งทะเล ผู้มีต้นทุนในการผลิตน้อยได้รับผลกระทบจากโครงการดังกล่าว ถึงขั้นเปลี่ยนแปลงการทำมาหากิน วิถีชีวิต และวัฒนธรรม โดยที่รัฐบาลไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ในปีต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๖ ชาวบ้านรอบอ่าวได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานี

กลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานี ตั้งขึ้นมาเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในอ่าวปัตตานีจากโครงการการพัฒนาดังกล่าว จนกระทั่งปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์อ่าวยังคงเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องมากว่า ๑๐ ปี หากผลการดำเนินงานดูเหมือนจะไม่มีความคิดเห็นที่แน่นอนเลย เรือขนาดใหญ่ยังคงเดินเข้าสู่อ่าวเพื่อกอบโกยทรัพยากรจากท้องทะเลโดยไม่มีวันหยุด และไม่จำเป็นต้องคิดถึง การเผื่อแผ่ทรัพยากรที่ตนไม่ได้สร้างขึ้นให้แก่ใคร โครงการต่างๆ ของรัฐบาลเพื่อรองรับความเจริญด้านอุตสาหกรรมการส่งออกยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อชาวบ้านหลายหมื่นคนที่ อาศัยอยู่รอบอ่าวดังต่อไปนี้

เรือประมงพาณิชย์ (ชาวบ้านเรียกกันว่า เจ้าพ่ออ่าวไทย) เมื่อ ๔๐ ปีก่อน เริ่มมีเรืออวนลากอวนรุนเข้ามาในอ่าวปัตตานี เรืออวนลากอวนรุนสร้างปัญหากับชาวบ้านมาก กล่าวคือ เรืออวนลากจะทำลายอุปกรณ์ประมงของชาวประมงพื้นบ้าน ลากเอาทั้งอวนและปลาเล็กปลาใหญ่ แหล่งอาหารและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำดินก็ถูกทำลาย ระบบนิเวศถูกทำลาย ชาวบ้านเดือดร้อนกันมาก จนกระทั่งเมื่อ ๒๐ ปีก่อน นายลายี สามแม ซึ่ง

ขณะนั้นดำรงตำแหน่งกำนัน ตำบลแหลมโพธิ์ ดังกลุ่มต่อต้านเรืออวนลากอวนรุนขึ้นด้วยชาวบ้านไม่อาจพึ่งพิงเจ้าหน้าที่ตำรวจให้จับกุมเรือเหล่านั้นได้ ครั้นนั้นชาวบ้านรวมตัวกันประมาณ ๑๐๐ คน มีเรือประมาณ ๔๐-๕๐ ลำ เข้าไปยังและเผาเรืออวนลากอวนรุนในอ่าวปัตตานี ลูกเรือถูกตีตายไป ๔ คน

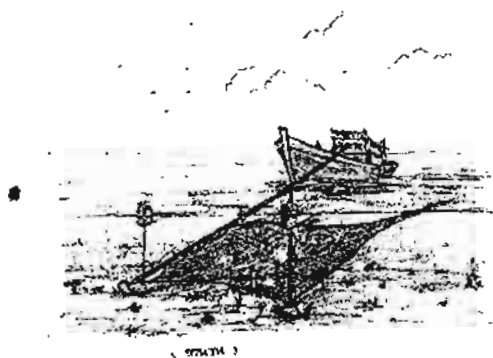
หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้นเรืออวนลากอวนรุนจึงออกไปหาปลาในทะเลนอก (อ่าวไทย) ทำลายปะการังและปะการังเทียม สร้างปัญหาเหมือนที่เคยสร้างในอ่าวปัตตานี ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานี ได้รับการสนับสนุนจากโครงการพื้นที่ชุ่มน้ำ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี สมาชิกของกลุ่มเป็นชาวบ้านจากบ้านดาโต๊ะ บ้านนุด ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง ชาวบ้านตำบลตันหยงลุโละ อำเภอเมือง ชาวบ้านบางตาวา อำเภอหนองจิก ดำเนินกิจกรรมจัดเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาและผลกระทบโดยมีการต่อรองกับรัฐบาล แต่ไม่ได้ผลจนทำให้เกิดการประท้วงที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานี ๓ วัน ๓ คืน ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยมีชาวบ้านและองค์กรกลุ่มน้ำสายบุรีมาสมทบประมาณ ๒,๐๐๐ คน เรียกร้องจนกระทั่งนายอนุรักษ์ จุริมาศ รัฐมนตรีว่าการเกษตรและสหกรณ์ในสมัยนั้นมาเจรจากับชาวบ้านว่าจะห้ามการเดินเรืออวนลากอวนรุนในอ่าวปัตตานี โดยมีการเซ็นสัญญากับผู้ว่า ชาวบ้านจึงพอใจและสลายการประท้วง แต่ปัญหาดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ทั้งที่ มีพระราชบัญญัติทางทะเล ซึ่งกำหนดไว้ชัดเจนว่าห้ามจัดสัตว์น้ำในบริเวณ ๓,๐๐๐ เมตร นับจากชายฝั่ง และได้ประกาศให้ปัตตานีเป็นเขตปลอดเรืออวนลากอวนรุนเพื่อเป็นพื้นที่นำร่องให้จังหวัดอื่นๆ ชาวบ้าน จึงมองว่าการเซ็นสัญญาครั้งนั้นเป็นการแก้ปัญหาลเฉพาะหน้าเพื่อสร้างความพอใจให้กับชาวบ้าน และหาคะแนนเสียง การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของชาวบ้านในเรื่องความไว้วางใจ และชาวบ้านรู้สึกที่ไม่สามารถพึ่งพิงอำนาจรัฐให้ช่วยแก้ปัญหาได้ จนกระทั่งชาวบ้านต้องจัดการแก้ไขปัญหาด้วยการรวมตัวเข้าปะทะกับเรืออวนลากอวนรุน ตำรวจน้ำซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลกลับไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ชาวบ้านจึงพูดกันว่า ประเทศไทยนี้ “เอาเงินเป็นที่ตั้ง เอาทองเป็นที่พึ่ง ชาวบ้านจะไปพึ่งใคร”

เนื่องจากชาวบ้านในหมู่บ้านดาโต๊ะประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านหรือประมงชายฝั่งทะเลเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเรือประมงพาณิชย์เข้ามาทำงานในบริเวณใกล้เคียงที่ทำกินของชาวประมงพื้นบ้าน ทำให้เกิดผลกระทบกับชาวประมงพื้นบ้านหลายด้านด้วยกัน โดยเฉพาะในเรื่องของรายได้

ชาวบ้านดาโต๊ะเล่าว่า ในการหาปลา ชาวบ้านจะออกทะเลไปกับภรรยาและลูกที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เมื่อได้ปลามาจะนำส่งที่แปปลาของหมู่บ้าน ซึ่งจะนำไปขายต่อในอำเภอ ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยประมาณ ๑๕๐-๒๐๐ บาทต่อวัน แต่เป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน บางวันอาจได้มากถึง ๕๐๐ บาท ซึ่งมีไม่บ่อยนัก บางวันอาจไม่ได้ปลาเลย แม้แต่ค่าน้ำมันยังต้องติดผู้ขายน้ำมันไว้ก่อน รายได้ที่ได้มาจึงอาจไม่เพียงพอสำหรับบางครอบครัว เด็กๆ ที่อยู่ในวัยเรียนจึงต้องทำงานช่วยครอบครัวด้วย บางครอบครัวมีลูกหลายคนจะออกไปช่วยกันมมเหยย กลางคืนอาจออกไปแท่งกุ้ง ได้เงินครั้งละ ๑๐-๒๐ บาท สำหรับเป็นค่าขนม ในขณะที่เรือพาณิชย์นายทุนเจ้าของเรือเป็นคนต่างถิ่น มีลูกเรือเป็นแรงงานอพยพจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย พม่า เขมร และลาว จะหาปลาได้ประมาณคืนละ ๑๐,๐๐๐ บาท เมื่อได้ปลาจะนำส่งเข้าโรงงานในจังหวัดปัตตานี หรือส่งไปที่จังหวัดอื่น ไปจนกระทั่งถึงกรุงเทพฯ

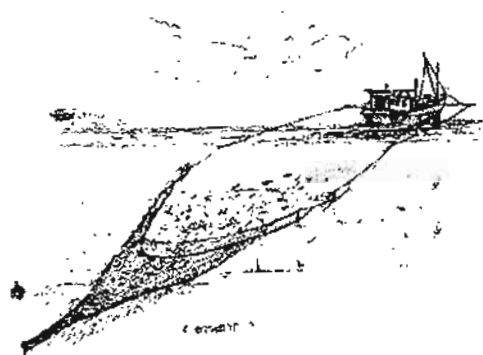
เรือพาณิชย์ที่เข้ามาในอ่าวปัตตานีและอ่าวไทยหน้าชายฝั่งปัตตานีแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ คือ

อวนรุน อวนรุน เป็นอวนลักษณะคล้ายถุงขนาดใหญ่ จับสัตว์น้ำโดยวิธีไถไปข้างหน้าโดยใช้เครื่องยนต์ดัน ในช่วงแรกใช้ไม้หลาวโอน (ไม้เนื้อแข็งชนิดหนึ่ง) ปัจจุบันใช้คันเหล็กระบบไฮดรอลิก เรือประมงที่จะใช้อวนรุนมีขนาดประมาณ ๔x๒๐ เมตร เครื่องยนต์ขนาด ๓๐๐-๓๕๐ แรงม้า ถ้าหากเรือมีขนาดใหญ่กว่า ๑๐ เมตร จะมีวิทยุสื่อสาร เครื่องมืออวนต่อเรือ ๑ ลำ จะประกอบไปด้วยคันรุน ๑ คู่ ความยาวประมาณ ๒ เท่าของเรือ คันรุนเหล็กมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓๐ เมตร

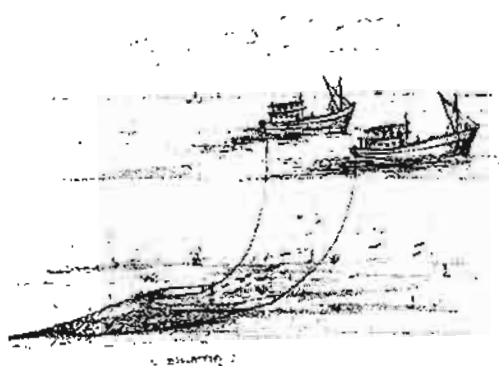
อวนรุน

อวนลาก อวนลากเป็นเครื่องมือประมงที่ใช้อวนลักษณะคล้ายถุง จับสัตว์น้ำโดยจูงอวนให้เคลื่อนไปข้างหน้าโดยใช้เรือยนต์ เรือมักมีขนาด ๖x๓๐ เมตร เครื่องยนต์ขนาด ๖๐-๕๕๐ แรงม้า ความยาวของปากอวน ๓๐-๕๐ เมตร ปลายปากอวนถึงกันถุงยาวประมาณ ๔๐-๖๐ เมตร

อวนลาก

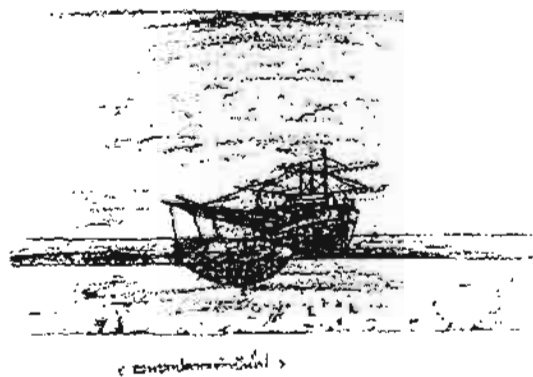
อวนลากคู่ จับสัตว์น้ำโดยใช้เรือยนต์ ๒ ลำในการลากอวน โดยเรือจะต้องรักษาระยะห่างและความเร็วให้เท่ากัน ขนาดของเรือยาวประมาณ ๑๔-๒๕ เมตร ใช้เครื่องยนต์ขนาด ๖๐-๕๕๐ แรงม้า เรือส่วนใหญ่มีเครื่องหาฝูงปลาจากดาวเทียม เรดาร์ และวิทยุสื่อสาร เครื่องมืออวน ความยาวของปากอวนประมาณ ๔๐-๖๐ เมตร ปลายปากอวนถึงกันถุงยาว ๖๐-๗๐ เมตร

อวนลากคู่

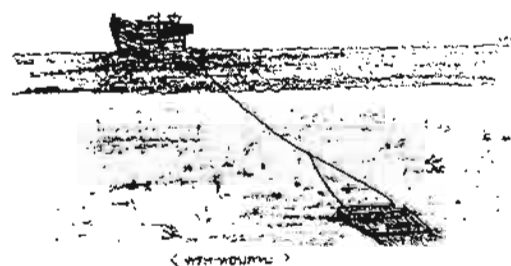
อวนล้อมปลาทุ เรืออวนล้อมปลาทุจะออกจับปลาตอนกลางคืน โดยใช้เรือยนต์สองลำ คือเรือยนต์และเรือปั่นไฟ เรือปั่นไฟยาวประมาณ ๙-๑๔ เมตร ทำหน้าที่ปั่นไฟล่อปลา อวนยาวประมาณ ๑๔-๒๔ เมตร ใช้ลูกเรือ ๒๐-๓๐ คน มีเครื่องแอคโคชาวเตอร์สำหรับค้นหาฝูงปลา ความยาวของอวนประมาณ ๕๐๐-๗๐๐ เมตร ลึก ๕๐-๘๐ เมตร

อวนยกปลากะตักปั่นไฟ ทำการประมงโดยใช้เรือยนต์ขนาดยาว ๗-๑๖ เมตร เครื่องยนต์ ๒๔-๒๗ ๕ แรงม้า ติดตั้ง ดวงไฟจำนวน ๑๔-๕๐ ดวง บนราวไม้ไผ่ ๕-๖ อัน ปั่นไฟโดยไดนาโม มีเครื่องแอคโคชาวเตอร์หาฝูงปลา และมีวิทยุสื่อสาร ใช้ลูกเรือประมาณ ๗-๑๒ คนต่อลำ อวนที่ใช้เป็นอวนยกหรืออวนช้อนตาถี่ ใช้ไฟหรือหรือไฟให้ปลากะตักขึ้นสู่น้ำ

อวนยกปลากะตักปั่นไฟ

คราดหอยลาย จับสัตว์น้ำโดยใช้เรือยนต์ลากคราดซึ่งมีลักษณะคล้ายตะแกรง ลากไปตามผิวดินทั้งกลางวันและกลางคืน ขนาดของเรือยาวประมาณ ๖-๑๔ เมตร เครื่องยนต์ ๑๐-๒๕๐ แรงม้า มีเครื่องแอคโคชาวเตอร์หาฝูงปลา และมีวิทยุสื่อสาร ใช้ลูกเรือ ๕-๗ คน

คราดหอยลาย

โรงงาน จากนโยบายของรัฐบาลที่พยายามผลักดันให้ปัตตานีเป็นจังหวัดที่เป็นฐานการผลิตเพื่อการส่งออก เพื่อยกระดับให้คนปัตตานีมีงานทำ ทำให้บริเวณรอบอ่าวปัตตานีมีโรงงานเกิดขึ้นมากมาย โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับอ่าวปัตตานีและชุมชนรอบอ่าวที่ประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้านประมาณ ๓,๐๐๐ คน โรงงานที่เกิดขึ้น เช่น โรงงานปลาป่น โรงงานปลากะปอง โรงงานปลาหมึก ทำการแปรรูปสัตว์เหล่านี้เพื่อการส่งออก ปล่อยน้ำเสียลงในทะเล ทั้งๆ ที่แต่ละโรงงานมีบ่อบำบัดน้ำเสีย และรัฐมีบ่อบำบัดรวมแต่ไม่ได้มีการใช้งานแต่อย่างใด ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณทอดทิ้ง การสร้างโรงงานนอกจากจะส่งผลให้เกิดน้ำเสีย

แล้ว โรงงานอุตสาหกรรมยังส่งผลให้เกิดการถมทะเล เพื่อขยายโรงงานอุตสาหกรรมรองรับทุนจากต่างจังหวัด และต่างประเทศ

คนต่างถิ่น คนต่างถิ่นในที่นี้คือคนที่ประกอบอาชีพชาวประมงมาก่อน ส่วนใหญ่จะอพยพมาจาก จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เพชรบุรี สงขลา มาทำมาหากินและตั้งหลักปักฐานอยู่บริเวณแหลมบกใน ปัจจุบัน คนเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นเจ้าของเรืออวนลากอวนรุน ส่วนหนึ่งเป็นลูกเรือในเรือเหล่านี้ และอีกจำนวนหนึ่งเป็นพ่อค้าแม่ค้าคนกลางรับซื้อปลาอยู่บริเวณแหลม บางคนจับจองที่เลี้ยงหอยแครงซึ่งส่งผลกระทบต่อ ชาวประมงปัตตานีเช่นกัน

ชาวประมงปัตตานีรู้สึกว่าคุณเหล่านี้เป็นผู้ที่เข้ามา “เอาวิถีชีวิต” ของคนรอบอ่าวปัตตานีไป จากเดิมที่ คนรอบอ่าวทำมาหากินอย่างพอเพียง เมื่อคนต่างถิ่นเหล่านี้เข้ามาทำมาหากินเพื่อ “หวังรวย” โดยไม่คำนึงถึง ลูกหลานในอนาคต เห็นได้จากบางคนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเป็นชาวประมงชายฝั่ง ยังใช้เรืออวนลากที่มี เครื่องยนต์ ๔ สูบ ไปลากปลาที่ชายทะเลหน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และเมื่อได้ปลา มาจะไม่มีการคัดว่าตัวเล็กจะคืนกลับสู่ท้องทะเล แต่จะเอาไปขายทั้งหมด ถ้าหากเป็นชาวบ้านปัตตานีเมื่อจับ ได้ปลาทัวเล็กจะปล่อยลงทะเล โดยเฉพาะปลาดุกที่ได้จากการดักเบ็ดราว ซึ่งปัจจุบันปลาดุกทะเลใกล้จะสูญ พันธุ์แล้ว ชาวประมงที่จับปลาดุกจึงได้ทยอยเปลี่ยนอาชีพไปเป็นกรรมกรก่อสร้าง และทำงานในโรงงาน ชาว นครศรีธรรมราชคนหนึ่งเล่าให้ชาวบ้านดาโต๊ะฟังถึงสาเหตุที่ต้องย้ายมาหาปลาที่ปัตตานี เพราะชายทะเล บริเวณนครศรีธรรมราชไม่มีปลาให้จับอีกแล้ว

นางุ้ง เมื่อประมาณ ๑๕ ปีก่อน ธุรกิจนางุ้งนับว่าเป็นธุรกิจที่ทำเงินเข้าประเทศมหาศาล ใน ขณะเดียวกันนางุ้งก็เป็นตัวทำลายทรัพยากรอย่างมหาศาลเช่นกัน เริ่มจากสัปดาห์น้ำดินที่ติดอยู่กับนางุ้งในรัศมี ๒๐๐ เมตรจะตาย เช่น ใต้เดือนทะเล นอกจากนางุ้งจะทำลายระบบนิเวศในอ่าวปัตตานีแล้วยังทำลายป่าชาย เลน และบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน โดยการได้รับสัมปทานของกลุ่มนายทุนนางุ้ง ต่อมาได้เปลี่ยนสัมปทานเป็น โฉนด เมื่อธุรกิจนางุ้งขาดทุนและน่ารังไปในที่สุด กรมป่าไม้ได้พยายามดำเนินการเข้าไปปลูกป่าทดแทน แต่ ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของเจ้าของนางุ้ง

หอยแครง อ่าวปัตตานีมีพื้นที่ประมาณ ๗๔ ตารางกิโลเมตร ๗๕% ของอ่าวปัตตานีเป็นพื้นที่จับจอง ของนายทุนเลี้ยงหอยแครง นายทุนส่วนใหญ่มาจากต่างถิ่น มีบ้างที่เป็นคนในท้องถิ่นแต่มักจับจองพื้นที่ได้ไม่ มาก วิธีการเลี้ยงหอยแครงคือ เตรียมที่ดิน ปักเขตและสร้างกระโจม (ชนา) จ้างคนเฝ้า หรือเฝ้าเอง ซื้อพันธุ์ หอยแครงมาหว่านลงในที่ดิน รอให้หอยแครงโต ประมาณ ๕-๖ เดือน การจับหอยแครงจะใช้ตะแกรงเหล็กคึด เครื่องยนต์ ตะแกรงกว้างประมาณ ๑.๕ เมตร ไถคราด ซึ่งการจับหอยแครงเช่นนี้ส่งผลให้น้ำดิน แหล่งอาหาร แหล่งอนุบาลหรือแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำถูกทำลายไป นอกจากนี้ยังเป็นอุปสรรคในการหาปลาของเรือประมง ขนาดเล็กด้วย

เครื่องมือประมงที่ทันสมัย ในอดีตชาวประมงรอบอ่าวจะใช้เครื่องมือการทำมาหากินที่ผลิตขึ้นเอง วัสดุที่ใช้จะเป็นวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ นำมาทำกระบอกเพื่อใช้ดักปลาดุก ปลาเก๋า ทำ “บือละ” (Belak) เพื่อดักกุ้ง อวนปู อวนปลา จะทำเพียงชั้นเดียว และตาอวนจะกว้าง ต่อมาเมื่อสัตว์น้ำลดน้อยลง ชาวบ้านจะใช้ อวนกุ้ง อวนปลา ๓ ชั้น ตาอวนจะถี่ขึ้น สาเหตุที่ต้องใช้อวน ๓ ชั้น ตาอวนถี่ เนื่องจากปลาทัวใหญ่ไม่มีเหลือให้

จับอีกต่อไป เนื่องจากเรือขนาดใหญ่จับไปหมดแล้ว ถึงแม้ว่าเรือขนาดใหญ่จะไม่ได้รับอนุญาตให้จับสัตว์น้ำในอ่าวปัตตานีกก็ตาม การจับสัตว์น้ำในฝั่งอ่าวไทยยังคงส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในอ่าวปัตตานี กล่าวคือโดยธรรมชาติเมื่อถึงฤดูลมตะวันตก ปลาจากฝั่งอ่าวไทยจะว่ายน้ำเข้ามายังอ่าวปัตตานี แต่เมื่อมีเรือขนาดใหญ่คอยดักรอทำให้ปลาเหล่านี้ถูกจับไปก่อนที่จะว่ายเข้าอ่าวปัตตานีได้

ถมทะเล จากการที่จังหวัดปัตตานีพยายามขยายเขตอุตสาหกรรมเพื่อรองรับโรงงาน ทั้งที่รัฐบาลรู้ว่าการถมทะเลเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ไร่ ในเขตแหลมนก จะส่งผลกระทบต่อการทำนาทำกินของชาวบ้านบริเวณรอบอ่าว กลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานีพยายามคัดค้านการดำเนินโครงการถมทะเลของทางจังหวัด โดยส่งหนังสือถึงผู้ว่าราชการ แต่ปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ว่าราชการจังหวัดเพียงแต่รับทราบและบอกว่า การถมทะเลเป็นเรื่องขององค์การบริหารส่วนจังหวัด เมื่อแรกถมทะเลนั้นทางราชการได้อ้างว่าเป็นการกันไม่ให้ชาวบ้านบุกรุก แต่เมื่อเวลาผ่านไปทางราชการกลับให้สัมปทานแก่นายทุนในการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม

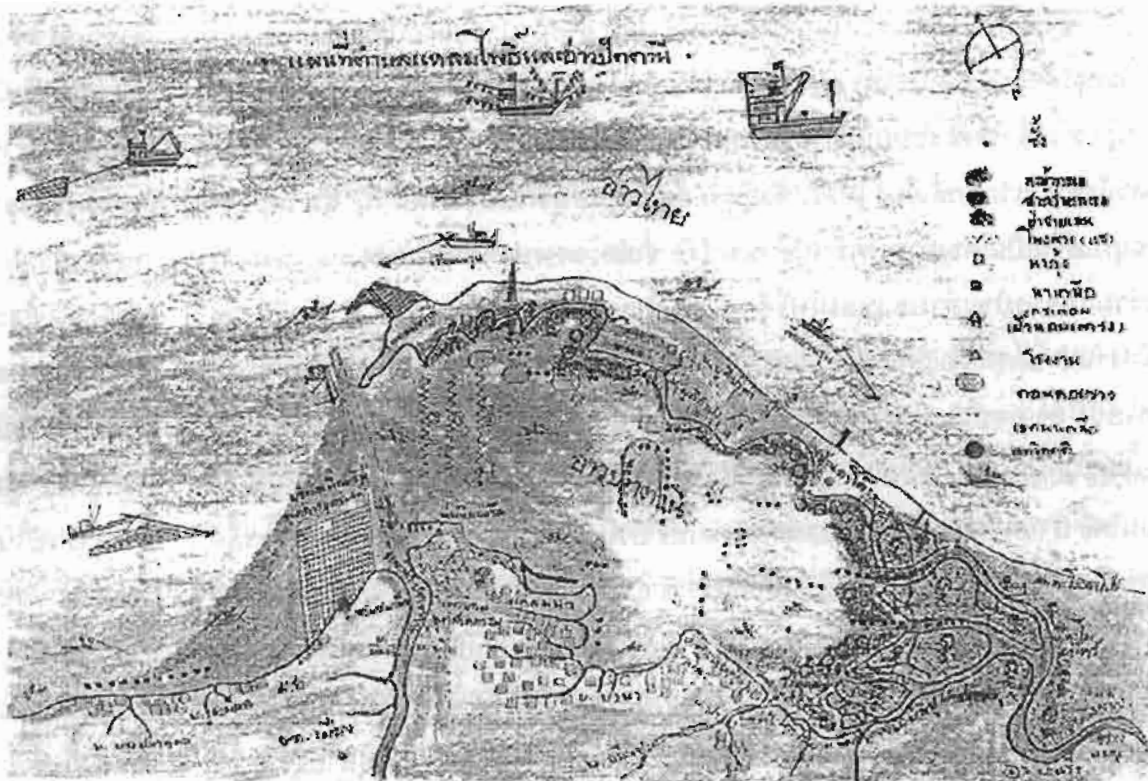
นอกจากการถมทะเลที่แหลมนกแล้ว ทางกรยังถมทะเลในพื้นที่หน้าสวนสมเด็จพระเจ้าอีกด้วย โดยการถมทะเลตรงนี้เกิดขึ้นจากการขุดร่องน้ำในพื้นที่ ๘๖๐ ไร่ การถมทะเลส่งผลให้ระดับน้ำในอ่าวปัตตานีตื้นเขิน กล่าวคือโดยปกติแล้วอ่าวปัตตานีจะต้องรองรับตะกอนจากคลองยะหริ่งและคลองต่างๆ ประมาณ ๓ ล้านตันต่อปี ซึ่งตะกอนเหล่านี้จะค่อยไหลลงสู่ทะเลไปจนหมด แต่เมื่อมีการถมทะเลทำให้ปากอ่าวแคบลง ทำให้ระบบการไหลเวียนของน้ำช้าลง ตะกอนจึงไหลออกจากอ่าวไม่ได้ เกิดการทับถมจนเกิดสันดอนทรายเพิ่มขึ้นหลายจุด (บือติง) อ่าวตื้นเขิน และง่ายต่อการเกิดน้ำเสีย ซึ่งส่งผลต่อเนื่องทำให้สาหร่ายและหญ้าทะเลตาย เมื่อสาหร่ายและหญ้าทะเลตายยิ่งส่งผลให้น้ำในอ่าวเสียมากขึ้น

ทำเทียมเรือ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ทางจังหวัดได้จัดให้มีการสร้างทำเทียมเรือขึ้น โดยเริ่มมีการวางแผนมาก่อนหน้านี้ และกรมเจ้าท่า กระทรวงคมนาคมได้ร่างแบบแผนพัฒนาร่องน้ำและท่าเรือ การสร้างทำเทียมเรือใหม่จะก่อให้เกิดปัญหากับชาวบ้านเช่นกัน เนื่องจากพื้นที่ที่ใช้สร้างทำเทียมเรือเป็นพื้นที่ทำกินดั้งเดิมของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกบริเวณนั้นว่า “จาย” ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งที่ปลาดุกทะเล ปลากระบอก ปูดำชุกชุม แต่ปัจจุบันเนื่องจากคราบน้ำมันเครื่องของเรือที่เกิดจากการเปลี่ยนถ่ายน้ำมันเครื่องเมื่อมาจอดเทียบท่าในบริเวณดังกล่าว ส่งผลให้สัตว์น้ำไม่สามารถอาศัยอยู่ในบริเวณทำเทียมเรือได้อีกต่อไป

การขุดลอกร่องน้ำ จากการขุดลอกร่องน้ำที่หน้าสวนสมเด็จพระเจ้า และที่ปากอ่าวปัตตานี (ปากแม่น้ำปัตตานี) ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ นอกจากจะส่งผลกระทบในเรื่องของตะกอนที่ทับถมทำให้อ่าวตื้นเขินดังที่ได้กล่าวมา ยังส่งผลกระทบต่อที่ทำกินของชาวบ้านอีกด้วย ตัวอย่างเช่นการขุดลอกร่องน้ำที่หน้าสวนสมเด็จพระเจ้า ซึ่งครั้งแรกทางราชการบอกว่าจะขุดขึ้นเลนในบริเวณ ๕๐๐ ไร่ แต่เมื่อขุดเสร็จสิ้น แล้ว พบว่าทางราชการขุดลอกร่องน้ำไป ๘๖๐ ไร่ การขุดลอกร่องน้ำเป็นบริเวณกว้างทำให้สูญเสียหน้าดินซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของหอยแครง หอยเสียบ ปลาดุกทะเล และสัตว์หน้าดิน ซึ่งเป็นอาหารของสัตว์น้ำอื่นๆ ไป เมื่อครั้งที่ยังไม่มีกรถมทะเลและขุดลอกร่องน้ำชาวบ้านจับปลาได้วันละประมาณ ๓๐-๕๐ กิโลกรัมต่อวัน แต่ปัจจุบันนี้ “บางวันยังหาปลาไม่ได้ค่าหมอละ”

ขยะ การสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นมากมายโดยที่รัฐบาลไม่ได้คำนึงถึงแผนการรองรับสิ่งของเหลือใช้จากการผลิตทำให้เกิดปัญหาขยะซึ่งทำลายสุขภาพของประชาชนตามมา ดังสังเกตได้บริเวณรอบโรงงาน

จะมีขยะมากมาย เช่น กระดองปลาหมึก เศษขวด เศษพลาสติกต่างๆ โดยไม่มีผู้ใดออกมาแสดงความรับผิดชอบ ซึ่งในเรื่องขยะนี้ชาวบ้านดาโต๊ะเองยังคงมีปัญหาด้านการจัดการเช่นกัน ซึ่งปัญหาขยะในหมู่บ้านดาโต๊ะเกิดจากปัญหาประชากรที่มีจำนวนมากขึ้น และพื้นที่ของหมู่บ้านที่มีอยู่จำกัดทำให้ไม่สามารถจัดการขยะได้ ก่อนหน้านี้ชาวบ้านได้รวมตัวกันจัดการเรื่องขยะในชุมชน โดยไปขออนุญาตใช้ที่ดินของกรมป่าไม้เพื่อเป็นที่ฝังเก็บขยะ แต่กรมป่าไม้พิจารณาแล้วไม่อนุมัติให้ หลังจากนั้นทางมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้จัดหาเตาเผาขยะมามอบให้ แต่เนื่องจากหมู่บ้านดาโต๊ะมีพื้นที่จำกัด บ้านเรือนค่อนข้างหนาแน่น ทำให้ไม่สามารถจัดหาที่วางเตาเผาขยะได้อย่างเหมาะสมตามทิศทางลม (การวางเตาเผาขยะในพื้นที่จำกัดจะต้องพิจารณาทิศทางลม เพื่อไม่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษกับชาวบ้านใกล้เคียงต่อไป) เตาเผาขยะจึงไม่ได้นำมาใช้ดำเนินการเผาขยะ

ภาพวาดเพื่ออธิบายปัญหาสิ่งแวดล้อมในอ่าวปัตตานี

โครงการ SEA FOOD BANK เป็นโครงการย่อยในโครงการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน ตามแนวนโยบายของรัฐบาล พลตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งได้เริ่มดำเนินการภายในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ระยะเวลาเสร็จสิ้นโครงการในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อจัดทำเอกสารสิทธิพื้นที่ในทะเลเพื่อประชาชนได้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เพื่อสร้างฐานการผลิตอาหารทะเลที่สะอาดได้มาตรฐานทดแทนการจับจากธรรมชาติอย่างไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ นี้จะดำเนินการจัดทำเอกสารสิทธิให้กับประชาชนผู้ยากจน

ชาวคาใต้จะแสดงความคิดเห็นว่าไม่เห็นด้วยต่อโครงการดังกล่าว ด้วยเชื่อว่าพื้นที่ในทะเลจะไม่เพียงพอที่จะจัดสรรให้แก่ประชาชนอย่างเท่าเทียม ซึ่งเงื่อนไขนี้จะนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างประชาชนในท้องถิ่นที่ต่างก็ต้องการที่ดินทำกิน และที่ผ่านมาการเลี้ยงสัตว์น้ำในทะเลล้วนมีนายทุนจากที่อื่นเข้ามาลงทุน แล้วจ้างคนในท้องถิ่นเป็นคนดูแล ซึ่งในบางครั้งได้เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านขึ้นจากการประกอบอาชีพรับจ้างนายทุนนี้ ยกตัวอย่างเหตุการณ์หนึ่งที่เคยเกิดขึ้นกับนายโห้ มะแซ อายุ ๓๙ ปี เป็นชาวบ้านคาใต้ที่ประกอบอาชีพงมหอยในทะเล วันหนึ่งนายโห้ได้ออกไปงมหอย แล้วไปพบกับคนเฝ้าหอยแครงของนายทุน คนเฝ้าหอยเข้าใจผิดคิดว่านายโห้ไปขโมยหอย จึงเอาปืนมายิงนายโห้ ถึงแม้ว่านายโห้จะไม่ได้รับบาดเจ็บ แต่การกระทำเช่นนี้ก็นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างคนในท้องถิ่นเดียวกันต่อมา ซึ่งกรณีของนายโห้เป็นเพียงกรณีตัวอย่าง ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรเกิดขึ้นหลายครั้งหลายครา จนกระทั่งปัจจุบัน

จากสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอ่าวปัตตานีข้างต้น ชาวบ้านรอบอ่าวปัตตานีได้พยายามรวมตัวกันเพื่อสร้างพลังในการต่อสู้และปกป้องอ่าวปัตตานีจากการรุกรานของนายทุนต่างชาติ และโครงการต่างๆ ของรัฐบาลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อระบบนิเวศอ่าวปัตตานีอย่างเพียงพอ ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ ชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบๆ อ่าวปัตตานีและบริเวณใกล้เคียง ได้รวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานี” ขึ้น โดยได้จัดทำโครงการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ขึ้นเป็นโครงการแรกที่หมู่บ้านคาใต้ ชื่อโครงการปลูกป่าในหัวใจนี้ ในงานมีชาวบ้านจากบ้านคาใต้ร่วมกับชาวบ้านตำบลแหลมโพธิ์อีก ๓ หมู่บ้าน คือบ้านตะโละสมิแล บ้านนูดิกำปง บ้านป่าตาวูดี และสำนักงานป่าไม้เขตจังหวัดปัตตานี และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ต่อมาได้ขยายเครือข่ายออกไปยัง อำเภอปานะระ อำเภอนนงจิก และ อำเภอเมือง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ จนถึงปัจจุบันมีเครือข่ายประมาณ ๓,๐๐๐ คน ใน ๑๓ หมู่บ้าน คือ บ้านคาใต้ บ้านตะโละสมิแล บ้านนูดิกำปง บ้านป่าตาวูดี ตำบลแหลมโพธิ์ บ้านตะโละอาโหรี ตำบลตะโละกะโปร์ บ้านเทียรยา ตำบลตานะ อำเภอยะหริ่ง บ้านบางตาวา บ้านปากบางตาวา ตำบลบางตาวา บ้านท่ากำชำ ตำบลหูกำชำ บ้านโคกม่วง ตำบลดอยง อำเภอนนงจิก บ้านตันหยงลูโละ บ้านปาตา ตำบลตันหยงลูโละ บ้านบางปลาหมอ ตำบลลูสะมิและ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

นอกจากนี้กลุ่มอนุรักษ์อ่าวยังทำงานร่วมกับองค์กรพิทักษ์ลุ่มน้ำสาบุนี ซึ่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นด้วยวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน มีสมาชิกจำนวน ๑๓ หมู่บ้านในเขต อำเภอสาบุนี การทำงานของเครือข่ายทั้งหมดมีโครงการวิจัยพืชที่ชุ่มน้ำคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีเป็นองค์กรพี่เลี้ยง

กิจกรรมที่ผ่านมาของกลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานี คือ การปลูกป่าชายเลนและป่าสนชุมชน การจัดตั้งป่าชุมชน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำและการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การอนุรักษ์ป่าชายเลนและหญ้าทะเล การทำปะการังเทียมเพื่อเป็นแหล่งอาศัยของน้ำ การสำรวจทรัพยากรชายฝั่ง งานวิจัยของชุมชน งานพัฒนาเด็กและเยาวชน งานรณรงค์เผยแพร่ งานพัฒนาอาชีพของชุมชน งานพัฒนาศักยภาพ องค์กรของชุมชน งานดูแลปกป้องการละเมิดกฎหมายของเรืออวนลากอวนรุน และงานต่อสู้ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในการใช้ทรัพยากรต่างๆ ทั้งภายในเครือข่ายและพื้นที่อื่นๆ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอีกอย่างคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในอดีตนั้นผู้นำชุมชนมุสลิมจะเป็นผู้นำทางด้านศาสนา เช่น ผู้รู้ศาสนา โต๊ะครู อิหม่าม ซึ่งชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือต่อคนเหล่านี้ค่อนข้างมาก ด้วยบุคคลเหล่านี้ทำงานให้แก่ชุมชนโดยไม่หวังผลตอบแทน

ต่อมารัฐได้กระจายอำนาจการปกครองสู่ชนบทมากขึ้น ในรูปแบบขององค์กรบริหารส่วนตำบล ทำให้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นผู้นำในทางโลก ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามแต่อย่างใด ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านมีวาระ ๔ ปี และได้รับค่าตอบแทน การเปลี่ยนแปลงการปกครองเช่นนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคมซึ่งจะกล่าวต่อไป

ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและผู้คนในหมู่บ้านดาโต๊ะดังต่อไปนี้

การประกอบอาชีพ จากเดิมที่คนในหมู่บ้านดาโต๊ะประกอบอาชีพประมงและมีรายได้พอเพียงในการดำรงชีวิตและเลี้ยงดูครอบครัวนั้น ในปัจจุบันเมื่อ “คนนอก” เข้ามาแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของ “คนใน” ชุมชนรอบอ่าวปัตตานี ชาวบ้านดาโต๊ะเริ่มเปลี่ยนวิถีการทำมาหากินไปประกอบอาชีพอื่นเพื่อให้มีรายได้ในการเลี้ยงครอบครัวมากขึ้น ดังที่กล่าวมาข้างต้น การเลี้ยงปลาตุกและปลากะพงในบ่อทราย การทำข้าวเกรียบ ล้วนเป็นอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน นอกจากนี้คนหนุ่มสาวจะออกไปทำงานนอกบ้าน ทั้งที่ทำงานในจังหวัดปัตตานีและจังหวัดอื่นในประเทศไทย เช่น ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นลูกจ้างหน้าร้านขายของของคนจีนในเมือง ทำงานร้านอาหาร และงานก่อสร้าง นอกจากนี้หนุ่มสาวอีกจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปทำงานในประเทศมาเลเซีย ส่วนใหญ่จะไปทำงานในร้านอาหารไทยในมาเลเซีย บางส่วนไปทำงานเป็นลูกเรือประมงเรือพาณิชย์ ชาวดาโต๊ะให้เหตุผลว่าการที่ต้องไปทำงานในเรือประมงที่ฝั่งมาเลเซียเพราะจะได้รับเงินค่าตอบแทนเร็วกว่าเรือในฝั่งไทย และที่สำคัญคือเจ้าของเรือเป็นชาวมุสลิม ทำให้รู้สึกสบายใจในเรื่องความเป็นอยู่ร่วมกันในเรือ ไม่มีปัญหาทางความเชื่อและวัฒนธรรม

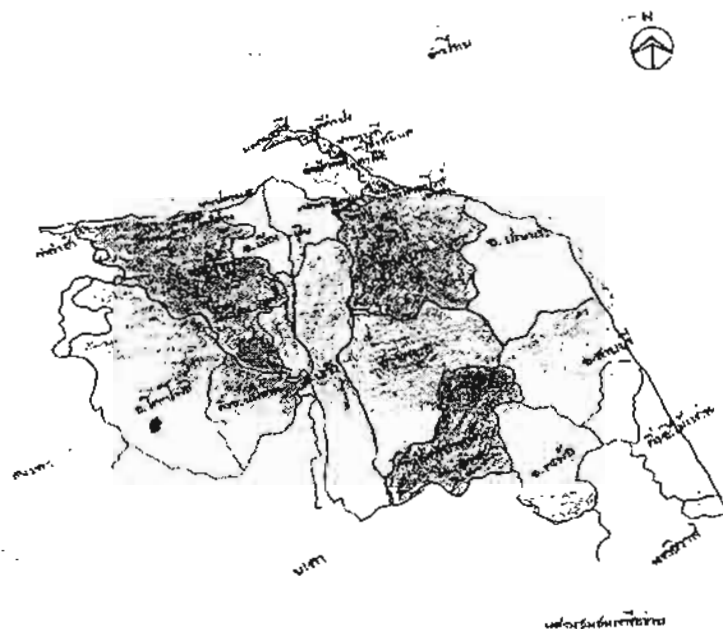
การออกไปทำงานนอกบ้านอาจทำให้ชาวดาโต๊ะมีรายได้ที่แน่นอนกว่าการทำประมง แต่การเดินทางไปทำงานที่อื่นส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ตามมา

วัยรุ่นในหมู่บ้าน ความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมปัจจุบัน มีผลกระทบต่อวัยรุ่นในชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งผลกระทบดังกล่าวก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียต่อวัยรุ่นในด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านการศึกษา เนื่องด้วยบ้านดาโต๊ะเป็นสังคมมุสลิม การศึกษาในอดีตของคนในชุมชนบ้านดาโต๊ะจึงดำเนินอยู่ในการศึกษาตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลายดังที่กล่าวมา ไม่ว่าจะเป็นการเรียนในมัสยิด เรียนในโรงเรียนตาดีกาหรือปอเนาะ การศึกษาเรียนรู้ศาสนาที่บ้านของผู้รู้ศาสนาในชุมชน หรือแม้กระทั่งรวมกลุ่มการพูดคุยถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องศาสนา แสดงให้เห็นว่าชาวมุสลิมส่วนใหญ่มีโอกาสที่จะเข้าถึงและเรียนรู้ศาสนาได้ตลอดเวลาชั่วชีวิต

ในขณะที่วัยรุ่นปัจจุบันกำลังให้ความสนใจและความสำคัญต่อการศึกษาในทางสามัญมากขึ้น

โดยทั่วไปแล้ววัยรุ่นในบ้านดาโต๊ะจะขาดโอกาสที่จะศึกษาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากความเข้าใจของครอบครัวต่อการศึกษาในทางสามัญระดับอุดมศึกษา ชาวบ้านมีความเห็นว่าแม้จะจบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในท้ายที่สุดแล้วลูกหลานจะต้องกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน และทำงานที่มีรายได้ไม่ต่างไปจากผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาในระดับสูงเลย

(แผนที่แสดงชุมชนเครือข่ายอำเภอปทุมธานี)

แผนที่แสดงชุมชนเครือข่ายอำเภอปทุมธานี

กลุ่มอนุรักษ์อำเภอปทุมธานีได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากจังหวัดปทุมธานี ปทุมธานีเขตจังหวัดมหาวิทยาลัยและหน่วยงานของรัฐ รวมถึงงานทุนจากต่างประเทศ คือ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๘ ได้รับเงินทุนสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งเอเชีย เพราะอำเภอปทุมธานีได้รับการยอมรับให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญแห่งภูมิภาคเอเชีย ปี พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๐ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากศูนย์ศึกษาและพัฒนาอำเภอปทุมธานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปทุมธานี ในนามโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมอำเภอปทุมธานี และได้รับเงินสนับสนุนจากสถานทูตออสเตรเลีย ในนามโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งจังหวัดปทุมธานี และโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพป่าสนทรายเหียงราย ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับเงินทุนสนับสนุนจากประชาคมยุโรปและองค์กรพื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติ ในนามโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนในพื้นที่ภาคใต้ของไทย : อำเภอปทุมธานี จนกระทั่งปัจจุบัน กลุ่มอนุรักษ์อำเภอปทุมธานียังคงดำเนินโครงการต่างๆ ต่อมา เพื่อดูแล รักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในอำเภอปทุมธานี ที่เป็นผู้ช่วยผู้นำของประชากรในจังหวัดปทุมธานี

จากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่กล่าวมาข้างต้น ประกอบการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคม การขยายเส้นทางคมนาคม ทำให้ผู้คนในหมู่บ้านดาโต๊ะมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชน ภายนอกมากขึ้น เดินทางและการแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว รองรับการค้าขายตัวอุตสาหกรรมในครัวเรือนของชาวดาโต๊ะเป็นอย่างดี จนกระทั่งชาวเกรียบของดาโต๊ะได้กลายเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไปในที่สุด การเดินทางค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเกิดขึ้นพร้อมกับการรับรู้สิ่งใหม่ๆ วัฒนธรรมใหม่ๆ ไปจากเมือง ซึ่งวัฒนธรรมจากเมืองนี้ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากภายนอกด้วย โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรม ซึ่งมีราคาแพงและเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย

ด้านการทำงาน ชาวบ้านดาโต๊ะส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมง ซึ่งการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานสามารถเรียนรู้ได้โดยไม่ต้องผ่านระบบการศึกษารูปแบบใด ชาวบ้านดาโต๊ะจะเรียนรู้การทำประมงตั้งแต่วัยเด็กจากพ่อ หรือผู้สูงวัยที่มีประสบการณ์มาก่อน นอกจากจะเรียนรู้ในวิธีการจับปลา กุ้ง ปู หอย แล้ว ชาวดาโต๊ะยังเรียนรู้ในการทำประมงอย่างพอเพียงต่อการดำรงชีวิตด้วย

การทำงานของวัยรุ่นในอดีตจึงขึ้นอยู่กับกรอบครองเครื่องมือในการหาปลา เช่น เรือ อวน แห การทำงานของวัยรุ่นจึงมีลักษณะดังต่อไปนี้

วัยรุ่นที่ครอบครัวมีเครื่องมือหาปลา วัยรุ่นคนนั้นจะอาศัยอยู่กับครอบครัว ช่วยกันทำงานกับสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว เพื่อแบ่งเบาภาระงาน

วัยรุ่นที่ครอบครัวไม่มีเครื่องมือหาปลา ชาวดาโต๊ะส่วนใหญ่จะเป็นในลักษณะนี้ เนื่องจากไม่มีทุนเพียงพอที่จะซื้อเครื่องมือมาใช้ได้ วัยรุ่นในกลุ่มนี้จะมีทางเลือกในการทำงานสองทางด้วยกัน คือ เป็นลูกจ้างเรือของจนในหมู่บ้าน เป็นลูกจ้างเรือประมงในประเทศมาเลเซีย วัยรุ่นเหล่านี้จะไปรับจ้างทำงานในเรือประมงที่ประเทศมาเลเซียโดยการชักชวนกันไปของญาติพี่น้อง การที่เลือกทำงานประเภทนี้เป็นส่วนใหญ่เนื่องจากมีความรู้และความเชี่ยวชาญในการทำประมงอยู่ก่อนแล้ว ประกอบกับความเชื่อและแนวทางการดำรงชีวิตของนายจ้างและเพื่อนร่วมงานในมาเลเซียไม่แตกต่างกับชาวปัตตานีมากนัก ซึ่งต่างกับเรือประมงในปัตตานีที่เจ้าของเรือเป็นชาวไทยพุทธ ซึ่งมีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่แตกต่างไป อาจเป็นอุปสรรคในการทำงานได้

ในขณะที่วัยรุ่นบ้านดาโต๊ะในปัจจุบันมีความรู้สึกรออยากเป็นอิสระมากขึ้น ไม่ต้องการผูกพันกับครอบครัว เช่นการทำประมง วัยรุ่นในปัจจุบันจะทำประมงโดยมีเครื่องมือและอุปกรณ์เป็นของตนเอง วัยรุ่นอีกกลุ่มจะทำงานนอกชุมชน คือไปทำงานในจังหวัดปัตตานี หรือต่างจังหวัด ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะทำงานในโรงงานร้านอาหาร ส่วนอีกกลุ่มออกไปทำงานประเทศมาเลเซีย ซึ่งวัยรุ่นที่ไปประเทศมาเลเซียส่วนใหญ่จะทำงานในเรือประมง หรือทำงานในร้านอาหารไทย วัยรุ่นดาโต๊ะที่ทำงานอยู่ในมาเลเซียโดยการเป็นลูกเรือประมง ๔ คน เปิดร้านอาหารของตัวเอง ๑ คน เป็นลูกจ้างร้านอาหารประมาณ ๔๐-๕๐ คน ส่วนวัยรุ่นที่ทำงานอยู่ในจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทยโดยทำงานในโรงงานประมาณ ๕-๑๐ คน ทำงานเป็นลูกจ้างร้านอาหาร ๔ คน จากที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าวัยรุ่นในปัจจุบันมีการทำงานหลากหลายมากขึ้นกว่าวัยรุ่นในอดีต และมี “ความเป็นตัวของตัวเอง” มากขึ้น จากการที่ออกจากบ้านไปทำงาน และมีรายได้เป็นของตนเอง

การนับถือศาสนาของวัยรุ่น การนับถือศาสนาของวัยรุ่นในชุมชนจะมีความเคร่งครัดหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างด้วยกันคือ ระดับการศึกษาด้านศาสนาของวัยรุ่นในชุมชน อิทธิพลของครอบครัวต่อวัยรุ่น อิทธิพลของสังคมในชุมชน สภาพแวดล้อมของวัยรุ่น กฎเกณฑ์ภายในชุมชน และปัจจัยภายนอก

บทบาทของครอบครัวที่มีต่อวัยรุ่น ในอดีตครอบครัวจะเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์กับเด็กๆ เช่น เวลาในการกลับบ้านจะต้องกลับก่อนพระอาทิตย์ตก ไม่ควรทะเลาะกับเพื่อนบ้าน ครอบครัวมีส่วนสร้างหน้าที่รับผิดชอบ เช่น ลูกผู้หญิงต้องช่วยงานในบ้าน ลูกชายต้องช่วยงานนอกบ้านที่ต้องใช้แรงงาน นอกจากนี้ครอบครัวยังมีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนศาสนา และควบคุมให้เด็กๆ และวัยรุ่นประพฤติตัวตามหลักศาสนา บทบาทของครอบครัวในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือปัจจุบันครอบครัวแต่ละครอบครัวไม่ได้สร้างกฎเกณฑ์

ต่างๆ เหมือนในอดีต สมาชิกครอบครัวจะทำงานหนักเพื่อให้มีรายได้มากขึ้น ครอบครัวให้อิสระแก่วัยรุ่นในการศึกษาและทำงาน ซึ่งเป็นผลให้วัยรุ่นในปัจจุบันมีความเคร่งครัดในการนับถือศาสนาน้อยลงไป

การแต่งกายและการเปลี่ยนแปลง การแต่งกายของชาวบ้านดาโต๊ะ แต่งกายเหมือนชาวมลายูมุสลิมทั่วไป คือผู้ชายสวมเสื้อโหลยาวกว่ากางเกง บางคนสวมหมวกกะปิเยาะ ผู้หญิงจะต้องปกปิดร่างกาย เผยให้เห็นได้เพียงฝ่ามือและใบหน้าเท่านั้น ผู้หญิงบ้านดาโต๊ะจึงสวมใส่ฮิญาบ เสื้อแขนยาว และผ้าถุงหรือกระโปรงยาว ซึ่งเสื้อในอดีตมีรูปแบบ ๓ แบบหลักๆ คือ เสื้อกือบายอ เสื้อบานง หรือเสื้ออุรง

เสื้อกือบายอเป็นเสื้อที่มีมาตั้งแต่ในอดีต ปัจจุบันถ้าถามเด็กรุ่นใหม่ว่ารู้จักเสื้อกือบายอ หรือเปล่า เด็กส่วนใหญ่จะตอบว่าไม่รู้จัก เพราะปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะไม่นิยมใส่เสื้อกือบายอแล้ว อาจมีผู้สูงอายุสวมใส่บ้างเวลาจะออกไปนอกบ้าน เสื้อกือบายอจะมีลักษณะแตกต่างไปจากเสื้อบานงตรงที่เสื้อกือบายอจะสวมใส่สบายกว่าเพราะตัวเสื้อหลวม แขนกว้าง นิยมใช้เริ่มกักตักตุนหนักระดุม

ปัจจุบันเด็กรุ่นใหม่จะรู้จักแต่เสื้ออุรง และเสื้อบานงซึ่งส่วนใหญ่จะสวมใส่ในงานประเพณีเช่น วันฮารีรายอ หรือไปงานเลี้ยงต่างๆ ละครเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกาย กล่าวคือในช่วงที่ละครเรื่องเมืองดาหลาฉายทางโทรทัศน์ ซึ่งการแต่งกายของตัวละครในเรื่องอุปมาว่าเป็นการแต่งกายพื้นเมืองของเมืองดาหลา คือสวมเสื้อแขนยาว ตัวเสื้อยาวคลุมเกือบถึงเข่า กางเกงขายาว ชาวดาโต๊ะนิยมสวมใส่ตามแบบนี้อยู่ระยะหนึ่ง โดยเฉพาะช่วงที่ละครฉาย เรียกกันว่าชุดดาหลา ด้วยชุดดาหลาไม่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลามในเรื่องการแต่งกายของผู้หญิงด้วย

ความสัมพันธ์ในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาวะแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของชาวบ้านดาโต๊ะ จนกระทั่งสมาชิกของแต่ละครอบครัวต้องออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน ปัจจุบันจึงเห็นได้ว่าครอบครัวแต่ละครอบครัวมีสมาชิกอยู่อาศัยไม่พร้อมหน้าพร้อมตากันเหมือนเช่นในอดีต ชาวดาโต๊ะให้เหตุผลว่า เนื่องจากสังคมปัจจุบันค่าครองชีพต่างๆ สูงขึ้น ทรัพยากรมีน้อยลงกว่าที่ผ่านมา การทำงานในหมู่บ้านไม่สามารถหารายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว ชาวบ้านดาโต๊ะส่วนหนึ่งจึงออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น ทำงานในโรงงาน ทำงานที่ประเทศมาเลเซีย ความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป การทำงานข้างนอกต้องเกี่ยวข้องกับเวลาค่อนข้างมาก ชาวบ้านดาโต๊ะเริ่มทำอาหารทานกันภายในครัวเรือนน้อยลง ซื้ออาหารสำเร็จรูปมารับประทานมากขึ้น ทรัพยากรที่ได้จากท้องทะเลไม่ได้นำมาทำอาหารรับประทานกันภายในครอบครัวดังเช่นเคย หากแต่ชาวประมงจะนำทรัพยากรในทะเลเหล่านี้ไปขายเพื่อแลกเงิน ซึ่งความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ชาวบ้านดาโต๊ะรู้สึกว่าการที่หมู่บ้านที่มีความเป็นอยู่แบบสังคมชนบทหมู่บ้านดาโต๊ะกำลังจะกลายเป็นสังคมเมือง

ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ในรอบชีวิตที่กำลังเลือนหายไป จากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งทางด้านสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ พฤติกรรมและทัศนคติที่เกิดขึ้นใหม่ในวัยรุ่นในสังคม แสดงให้เห็นถึงการเดินทางของสังคมต่อไปว่านับวันจะยิ่งห่างเหินจากสังคมแบบประเพณีดั้งเดิมมากขึ้นทุกขณะ ส่งผลให้ประเพณีพิธีกรรมของคนในชุมชนหลายอย่างกำลังจะเลือนหายไป

๑. ระเบิดตั้งห้อง โดยในอดีตจะฝากครรภที่โต๊ะบีแด (หมอต้าแย) แต่ปัจจุบันหญิงที่ตั้งครรภ์จะฝากห้องที่สถานอนามัยในหมู่บ้าน

๒. ในสมัยก่อนหญิงที่ตั้งครรภ์ครบ ๗ เดือน จะมีพิธีแนงเปือโระ ปัจจุบันจะทำเฉพาะบางคนเท่านั้น คนที่ไม่ทำบางคนเห็นว่า ไม่ทำก็ไม่เป็นไร

๓. อะซานข้างขวา คือ การที่ให้บิดาของเด็กแรกคลอดออกมากล่าวพระนามของอัลลอฮ์ที่หูข้างขวา ปัจจุบันพิธีกรรมนี้ยังคงสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบันเพราะเกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางศาสนาอิสลาม

๔. หลังการคลอด ๗ วัน จะมีการทำพิธีโกนผม พิธีเปิดปากเด็ก ซึ่งพิธีเหล่านี้จะเรียกว่า "ตะนิ" ในสมัยก่อนจะจัดพิธีอย่างดี แต่ปัจจุบันบางขั้นตอนได้ถูกตัดทอนลงซึ่งบางครอบครัวจะไม่นิยมโกนผม

๕. พิธีการเข้าสู่นัด คือ พิธีการขลิบอวัยวะเพศของเด็กชาย ปัจจุบันยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมา เว้นเสียแต่ว่าการนำเด็กชายขึ้นบนบกที่ทำขึ้น แล้วแห่ไปรอบๆ หมู่บ้านนั้นไม่มีการปฏิบัติแล้ว ซึ่งพิธีนี้ควรมีการอนุรักษ์เพราะเด็กรุ่นใหม่เกือบทุกคนจะไม่รู้จักพิธีกรรมนี้

๖. พิธีแต่งงาน การแต่งงานในอดีตนั้นจะจัดคล้ายๆ กับชาวฮินดูเพราะได้รับวัฒนธรรมจาก ชาวฮินดู บางส่วน ปัจจุบันจากการที่ได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนาอิสลาม ทำให้พิธีการแต่งงานเป็นไปตามหลักอิสลามมากขึ้น โดยจะตัดสิ่งที่ไม่ตรงกับแนวทางศาสนาออกไป เช่น การทำข้าวเหนียว ๓ สี เป็นต้น

อาหาร นอกเหนือจากพิธีกรรมบางอย่างที่กำลังเลือนหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงแล้ว อาหารบางชนิดที่เคยเป็นอาหารของหมู่บ้านดาโต๊ะก็กำลังเลือนหายไปเช่นกัน เช่น ตีออลบาเกะ ตูปะอีแก ขนมาตุกาตง ขนมฮือแนสะดูรี (ดูรายละเอียดและวิธีทำได้ที่ ภาคผนวก ก) ซึ่งการทำอาหารเหล่านี้กำลังหายไปจากวิถีชีวิตของชาวบ้านดาโต๊ะ อาจเนื่องจากผู้คนวัยหนุ่มสาวต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ทำให้ไม่มีเวลาเรียนรู้การทำอาหารที่มีขั้นตอนสลับซับซ้อน และแม้กระทั่งไม่มีเวลาในการปรุงอาหารเหล่านี้

การเปลี่ยนแปลงเครื่องมือทำมาหากัน เรือก่อกและเป็นเรือที่ชาวบ้านใช้ทำการประมงในทะเลน้ำลึก ชายฝั่งอ่าวไทยของภาคใต้ตอนล่าง รวมทั้งรัฐกลันตันและตรังภายในประเทศมาเลเซีย คาดว่าเรือก่อกและมีต้นกำเนิดจากอำเภอสายบุรี หรือที่เราเรียกกันว่าตะลุแบ หรือตะลุบัน ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเล่าว่า เมื่อประมาณ ๖๐ ปีก่อน ชาวบ้านดาโต๊ะใช้เรือก่อกและเป็นพาหนะในการออกหาปลาในทะเลน้ำลึก เพราะเป็นเรือที่ยาวและใหญ่ สามารถได้คลื่นลมได้ดี เรือก่อกและเป็นเรือที่ต่อด้วยไม้กระดาน และนิยมทาสีเขียนลวดลายเพิ่มความสวยงามให้กับเรือ และมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวอย่างเห็นได้ชัด

ก่อกและสมัยก่อนเป็นเรือหาปลาใช้กางใบและมีฝีพาย ๑๕-๑๖ คนต่อลำ รูตะเล่าว่าสมัยก่อนชาวบ้านซื้อเรือก่อกและจากสายบุรีราคา ๓๐๐-๕๐๐ บาทต่อลำ ซึ่งนับว่าเป็นราคาที่แพงมาก ชาวบ้านจึงเช่าร่วมหุ้นกันซื้อ เรือลำหนึ่งจะมีหุ้นส่วนประมาณ ๑๕-๑๖ คน ซื้อเรือมาแล้วให้ออกหาปลา เมื่อได้ปลามาจะเอาไปขายแล้วนำเงินที่ขายได้มาแบ่งให้หุ้นส่วนจำนวนเท่าๆ กัน

เนื่องจากทรัพยากรในทะเลสมัยนั้นมีจำนวนมาก ชาวประมงจึงหาปลาได้เป็นกอบเป็นกำ หลังจากนั้น ๓๐ กว่าปี การขยายตัวของประชากรเพิ่ม ชาวประมงมากขึ้น และการเข้ามาของประมงพาณิชย์ เช่น เรืออวนลากอวนรุน ทำให้สัตว์น้ำในท้องทะเลมีจำนวนน้อยลง ชาวบ้านจึงเริ่มดัดแปลงเรือก่อกและโดยการติดเครื่องยนต์เพื่อเพิ่มกำลังในการหาปลา เรียกเรือที่ถูกดัดแปลงว่า "ปาตะกือระ" หรือเรือท้ายตัด โดยขนาดเรือจะเล็กลง ท้ายเรือจะตัดตรงเพื่อสะดวกในการติดเครื่องยนต์เรือหางยาวตรงส่วนท้ายเรือ การดัดแปลงเรือเพื่อให้เรือแล่นได้เร็วและคล่องแคล่วมากขึ้น "ปาตะกือระ" ช่วยลดค่าใช้จ่ายของชาวบ้านมาก เมื่อเทียบกับ

ค่าจ้างในการต่อเรือกอลและ เรือกอลและมีราคาแพงเพราะว่าไม่มีราคาแพง ช่างต่อเรือหายากมาก ช่างเรือที่เชี่ยวชาญในการต่อเรือชรามากแล้ว และส่วนใหญ่เสียชีวิตไปแล้ว ในปัจจุบันชาวบ้านจึงนิยมใช้เรือท้ายตัดมากขึ้น อย่างไรก็ตามเรือกอลและยังเป็นเรือที่นิยมใช้กันในพื้นที่ที่หาปลาในทะเลน้ำลึก เช่น เขตอำเภอหนองจิก อำเภอเมือง และอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี รวมไปถึงชาวประมงในจังหวัดนราธิวาสด้วย

ชาวตาใต้กำลังดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวตาใต้มองว่าการศึกษาทั้งทางด้านศาสนาและการศึกษาสามัญเป็นสิ่งที่มีมาช่วยในการปรับตัวในการเปลี่ยนแปลงนี้

ในส่วนการศึกษาศาสนานั้น บ้านตาใต้มีโรงเรียนตาดีกาที่สร้างขึ้นมากด้วยกำลังกายและกำลังทรัพย์ของชาวตาใต้ทั้งสิ้น โรงเรียนตาดีกามีความสำคัญต่อสังคมของชาวตาใต้เป็นอย่างมาก เพราะการเป็นสถาบันที่จะช่วยให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้และอยู่ใกล้ชิดกับศาสนาตั้งแต่วัยเยาว์ เด็กที่มีความรู้และเคร่งครัดในศาสนา จะห่างไกลจากยาเสพติด

หากแต่รายได้ของชาวตาใต้ไม่มีมากพอที่จะบริจาคเงินเพื่อพัฒนา และสร้างสวัสดิการกรรมในโรงเรียนตาดีกา แม้ทางโรงเรียนจะได้รับเงินสนับสนุนจากทางรัฐบาล แต่ก็ไม่เพียงพอแม้กระทั่งจะจ้างครูพี่คมาสอนในโรงเรียน ประกอบกับสถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดปัญหาความรุนแรงขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และสถาบันการศึกษาทางศาสนาอิสลามกำลังถูกจับตาและกล่าวหาจากภาครัฐว่าเป็น “สถาบันที่ผลิตผู้ก่อการร้าย” สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ไม่เอื้อให้ชาวมุสลิมสามารถดำเนินการตามวิถีของอิสลามได้เลย

ชาวตาใต้เชื่อว่าหากโรงเรียนตาดีกาได้รับความเข้าใจและยอมรับ ตลอดจนการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านต่างๆ สถาบันแห่งนี้จะเป็นสถาบันที่เข้มแข็งและมั่นคง เพื่อประคับประคองเยาวชนมุสลิมรุ่นใหม่ให้ดำรงอยู่ในวิถีของความสงบและสันติแห่งอิสลามดังที่เคยเป็นมา

นอกจากการศึกษาทางศาสนาแล้ว ชาวตาใต้เห็นคุณค่าการศึกษาในทางสามัญเช่นกัน ในหมู่บ้านตาใต้ เด็กเกือบร้อยละ ๗๐ ได้รับการศึกษาเพียงระดับการศึกษาภาคบังคับ ทั้งนี้เนื่องจากพ่อแม่ผู้ปกครองมีฐานะยากจนไม่สามารถส่งลูกหลานเรียนต่อในระดับมัธยมและอุดมศึกษาได้ เดิมทีชาวบ้านส่วนใหญ่มีอคติต่อการศึกษาในสายสามัญ จากที่ลูกหลานชาวตาใต้ที่จบการศึกษาในระดับสูงไม่สามารถหางานทำได้ ชาวบ้านจึงไม่เห็นประโยชน์ของการศึกษาแต่อย่างใด แต่ในปัจจุบันเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ชาวบ้านในหมู่บ้านตาใต้เริ่มต้องการให้ลูกหลานได้เรียนในระดับสูง แต่ยังคงมีอุปสรรคในเรื่องของเงินทุนในการศึกษาต่อ และโรงเรียนประถมของหมู่บ้านมีคุณภาพไม่เพียงพอ ทำให้นักเรียนที่เรียนจบจากโรงเรียนบ้านตาใต้ไม่สามารถสอบแข่งขันกับนักเรียนจากโรงเรียนอื่นในการเข้าเรียนต่อในโรงเรียนประจำจังหวัด หรือโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลได้

เนื่องจากโรงเรียนประถมบ้านตาใต้เป็นโรงเรียนของรัฐบาล และรัฐบาลมักจะประกาศว่ารัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาประเทศชาติ ดังนั้น รัฐบาลน่าจะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นนี้ด้วย

การเปลี่ยนแปลงบทบาทหญิงชาย ผู้หญิงในหมู่บ้านตาใต้มีบทบาทการทำงานมาตั้งแต่อดีตแล้ว เพียงแต่ในปัจจุบันได้มีอาชีพอื่นที่เป็นทางเลือกให้กับผู้หญิงในหมู่บ้านมากขึ้น เช่น การทำข้าวเกรียบ การทำงานในโรงงาน ทำงานที่ประเทศมาเลเซีย ซึ่งงานเหล่านี้เป็นทางเลือกหนึ่งที่ผู้หญิงได้ให้ความสนใจ

หญิงสาวที่ทำงานในโรงงานเล่าว่า สาเหตุที่เลือกทำงานโรงงานเพราะงานในหมู่บ้านไม่ค่อยมีและทำงานโรงงานมีรายได้ที่แน่นอน ในวันหนึ่งจะได้ค่าแรงประมาณ ๒๐๐ บาท นอกจากเป็นว่ารายได้ดีแล้ว ทางโรงงานยังมีสวัสดิการที่ดีด้วย เช่น เวลาคลอดลูกจะได้เงินประกันสังคม ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่หญิงสาวในหมู่บ้านเลือกทำงานในโรงงาน

ผู้หญิงที่ไปทำงานในประเทศมาเลเซีย เลือกไปทำงานที่นั่นเพราะเห็นว่าได้รายได้ดีกว่า ไม่สนใจที่จะไปทำงานที่โรงงานเพราะไปเช้า-เย็นกลับ ผู้หญิงปัจจุบันต้องการแสวงหาสิ่งแปลกใหม่ ๆ ให้กับตนเอง และการได้ไปทำงานนอกบ้านนอกเมืองทำให้มีโอกาเลือกคู่ครองมากขึ้น ปัจจุบันหญิงสาวในหมู่บ้านมีโอกาเลือกคู่ครองมากขึ้น โดยจะแต่งงานกับคนต่างถิ่นมากขึ้น หลังจากแต่งงานผู้หญิงไม่นิยมจดทะเบียนสมรสที่อำเภอ แต่จะจดทะเบียนในหนังสือที่โต๊ะอิหม่ามออกให้ ส่วนนามสกุลจะยังใช้ของตนเองอยู่ ผู้หญิงที่ไปทำงานที่ประเทศมาเลเซียนั้นอยู่ในช่วงอายุ ๑๖ ปีขึ้นไป ผู้หญิงบางคนสามารถผันตัวเองไปเป็นเจ้าของกิจการร้านอาหารได้ด้วย

ผู้หญิงบ้านดาโต๊ะในปัจจุบันมีบทบาทในการทำงานหาเลี้ยงชีพสูง จากการสำรวจพบว่าผู้หญิงโดยส่วนใหญ่มีอาชีพทำงานจะมีบทบาทดูแลครอบครัวอีกทางหนึ่ง ทำให้บทบาทของผู้ชายในการดูแลครอบครัวลดน้อยลงไป บางครอบครัวผู้หญิงมีบทบาทมากกว่า สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะอาชีพหลักของผู้ชายในหมู่บ้านเปลี่ยนไป คืออาชีพประมงที่ปัจจุบันทรัพยากรทางทะเลลดลงมาก รายได้ที่ได้จากการจับสัตว์น้ำจึงไม่เพียงพอในการเลี้ยงดูครอบครัว รายได้จากผู้หญิงจึงมีส่วนสำคัญ ในแนวทางของศาสนาอิสลาม การที่ผู้หญิงไปทำงานนอกบ้านนั้นไม่ใช่สิ่งต้องห้าม หากแต่การทำงานนั้นต้องเป็นงาน ที่สุจริต มีขอบเขตการทำงานที่ไม่ผิดหลักศาสนาอิสลาม เช่น เป็นงานที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงข้าม เป็นต้น ที่สำคัญผู้หญิงที่ทำงานจะต้องไม่ลืมบทบาทเดิมของตนเองในครอบครัว ซึ่งเป็นหน้าที่หลักที่ผู้หญิง ทุกคนต้องปฏิบัติ หากละเว้นจะถือว่างานที่ทำไม่สมควรทำ

นอกจากผู้หญิงมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวแล้ว ผู้หญิงในหมู่บ้านปัจจุบันยังมีบทบาททางสังคมอีกด้วย จะเห็นได้จากการทำงานของกลุ่มแม่บ้านต่างๆ ซึ่งในหมู่บ้านดาโต๊ะจะมีกลุ่มแม่บ้าน ๒ กลุ่ม คือกลุ่มพัฒนาอาชีพการทำข้าวเกรียบ กลุ่มแม่บ้านฝึกอาชีพต่างๆ เช่น ทำขนม ตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ ผู้หญิงมีบทบาทในการดำเนินงาน

ทางการศึกษาบทบาทของผู้หญิงได้เปลี่ยนไปเช่นกัน เด็กผู้หญิงที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ผู้ปกครองโดยส่วนใหญ่จะให้ศึกษาต่อ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านศาสนาหรือทางด้านสามัญ ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ผู้หญิงมักไม่ได้เรียนต่อ เมื่ออายุ ๑๕-๑๘ ปี พ่อแม่จะหาผู้ครองให้ ปัจจุบันเมื่อผู้หญิงมีการศึกษามากขึ้น การแต่งงานเมื่ออายุน้อยจึงมีน้อยลง และเมื่อศึกษามากขึ้นบุคลากรทางการศึกษาที่เป็นผู้หญิงมีมากขึ้น เห็นได้จากจำนวนครูผู้สอนตาดีกาเป็นครูผู้หญิงเพิ่มมากขึ้น

ความสัมพันธ์ของคนในสังคม การเปลี่ยนแปลงทางการปกครองทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวดาโต๊ะเปลี่ยนแปลงไป ผู้นำทุกฝ่ายจะต้องมีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นโต๊ะอิหม่าม ผู้ใหญ่บ้าน และอบต. ด้วยตำแหน่งเหล่านี้มีค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน จึงมีการแข่งขันและขัดแย้งกันเพื่อที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งต่างๆ เหล่านี้

ผู้ใหญ่นบ้านบางคนเมื่อได้รับเลือกตั้งไปอยู่ในตำแหน่งแล้ว ไม่กล้าต่อสู้กับอบายมุขต่างๆ เช่น จับกุมผู้ติดยาเสพติด เพราะกลัวว่าชาวบ้านจะไม่เลือกในสมัยหน้า สำหรับ อบต. โดยหน้าที่เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อหมู่บ้านเกือบทุกด้าน แต่เมื่อได้รับงบประมาณในการบริหารจัดการ อบต. มักนำเงินไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว เมื่อผู้นำในทางโลกมีปัญหาทางด้านศีลธรรม ผู้นำศาสนาบางคนจึงได้เข้าร่วมลงสมัครรับเลือกตั้ง "ทั้งที่รู้ว่าเมื่อเล่นการเมืองแล้วอาจจะมีมลทินติดตัว แต่จำใจลงสมัคร เพื่อจะปฏิรูปจิตใจให้คนมีศีลธรรม เพราะนักการเมืองไม่ว่าระดับไหน จะไม่สนใจศีลธรรม เน้นด้านวัตถุมากกว่า ทำให้ผู้นำศาสนาต้องมาเล่นการเมืองเพื่อยกระดับการศึกษาภายในหมู่บ้าน"

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในหมู่บ้านดาโต๊ะและภูมิคุ้มชุมชนชาวมลายูมุสลิมมีการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้วยการรวมตัวของชุมชน และการบริหารจัดการวิญญานมุสลิมเพื่อดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกปัจจุบัน

ตารางประวัติศาสตร์เหตุการณ์สิ่งแวดล้อมในอำเภอบัตตานี

และเหตุการณ์สำคัญหมู่บ้านดาโต๊ะ โดยสังเขป

ช่วงเวลา	เหตุการณ์จังหวัดปัตตานี	เหตุการณ์ในหมู่บ้านดาโต๊ะ
พ.ศ. ๒๔๔๔	□ พระราชบัญญัติป่าไม้ในพ.ศ. ๒๔๔๔ เปิดโอกาสให้เอกชนเข้าทำประโยชน์จากไม้ในป่าชายเลน โดยเฉพาะการเผาถ่าน โดยไม่ต้องมีการบำรุงรักษาป่า	๑
พ.ศ. ๒๔๔๖	□ มีเตาเผาถ่านตั้งอยู่ที่แหลมตาชี ๔ เตา ป่าชายเลนบริเวณแหลมตาชีและยะหริ่งถูกตัดเพื่อทำถ่านต่อเนื่อง ป่าเริ่มทุดโทรมอย่างรวดเร็ว	
พ.ศ. ๒๔๔๗		□ ชาวบ้านเริ่มทำข้าวเกรียบ เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว และขยายกิจการทำข้าวเกรียบแก่ครอบครัวอื่นๆ ในหมู่บ้าน
พ.ศ. ๒๔๙๐		□ เกิดโรคเรื้อนระบาด ทำให้ชาวบ้านตายประมาณ ๒๐๐ คนในเวลา ๑ เดือน ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าออกไปทำงานในทะเล
พ.ศ. ๒๕๐๓ พ.ศ. ๒๕๐๓	□ ประกาศพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์สวนยาง	๒
พ.ศ. ๒๕๐๔	□ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เดินทางมาตรวจราชการจังหวัดปัตตานี ส่วนในแม่น้ำปัตตานีถูกสร้างรั้วทิ้ง	
พ.ศ. ๒๕๐๗	□ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ เพิ่มอำนาจการควบคุมจัดการป่าของรัฐให้เข้มแข็งและตัดสิทธิการใช้ประโยชน์ตามธรรมเนียมของชาวบ้าน ป่าดาโต๊ะกับป่ายะหริ่งได้รับผลกระทบ แต่ชาวบ้านยังถือว่าป่าแห่งนี้เป็นป่าที่เจ้าเมืองยะหริ่งยกให้ชุมชนใช้สอย จึง	

ช่วงเวลา	เหตุการณ์จังหวัดปัตตานี	เหตุการณ์ในหมู่บ้านดาโต๊ะ
	ยังคงให้สอยต่อไป	
พ.ศ. ๒๕๐๙	□ กรมป่าไม้ปรับปรุงระบบการจัดการและให้สัมปทานป่าไม้ใหม่ เป็นระบบตัดหมดในแนวสลับรอบหมุนเวียนทำไม้ ๓๐ ปี และรองตัดพื้น ๑๕ ปี ระยะเวลาสัมปทานเป็น ๑๕ ปีและให้มีการปลูกเสริม	
พ.ศ. ๒๕๑๐	□ ดินถล่มในเขตภูเขาจังหวัดยะลา เกิดปรากฏการณ์น้ำแดงในแม่น้ำปัตตานี สัตว์น้ำในแม่น้ำตายจำนวนมาก ชาวบ้านไม่สามารถใช้น้ำได้หลายสัปดาห์ □ เริ่มเห็นอวนฟากอวนรุนไม่ไผ่ ไข่เครื่องยนต์ YANMA เรือกอและเริ่มเปลี่ยนเป็นเรือท้ายตัดใช้เครื่องยนต์แทน การประกอบใบเรือ สัตว์น้ำชายฝั่งลดลงอย่างรวดเร็ว	
พ.ศ. ๒๕๑๑	□ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาปัตตานี และเขื่อนปัตตานี โครงการก่อสร้างเขื่อนทดน้ำที่ ตำบลตาชะ อำเภอมือ จังหวัดยะลา ก่อสร้างระบบชลประทานในพื้นที่เพาะปลูก ๒ ฝั่งแม่น้ำปัตตานี พื้นที่ประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ ไร่ □ ถนนสายปัตตานี - นราธิวาส (ถนนเกาหลี) สร้างเสร็จและมีเปิดใช้ รถดีเซลและรถแบคโฮเป็นที่นิยม ตอบรับกับธุรกิจขายหน้าดิน และการถมที่ดินขยายตัว	
พ.ศ. ๒๕๑๔	□ ชาวบ้านบางตาอา อำเภอนนทิง จิก เริ่มอพยพไปขายแรงงานที่ทะเลาะ ไทรบุรี ประเทศมาเลเซีย โดยทำงานรับจ้างเกี่ยวข้าวช่วงเดือน ๕ คนสูงอายุจะไปลอยอวนที่อำเภอปะนาเระ และจังหวัดนราธิวาส เมื่อหมดฤดูเก็บเกี่ยวและหมดฤดูประมง	□ ชาวชนชาวดาโต๊ะเริ่มออกไปขายแรงงานที่ประเทศมาเลเซีย ทำให้เห็นห่างจากครอบครัวและรับวัฒนธรรมบริโภคนิยมจากประเทศมาเลเซีย □ กรมสาธารณสุขได้สร้างอนามัย (หลังเก่า) ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องไปหาหมอที่อื่น
พ.ศ. ๒๕๑๙ - ๒๕๒๔	□ โครงการสร้างเขื่อนบางลาง เก็บกักน้ำและผลิตกระแสไฟฟ้าที่บ้านบางลาง อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา	
พ.ศ. ๒๕๒๐	□ กำนันรอนิ่งร่วมกับอำเภอทุ่งยางแดง ทำถนนคันดินล้อมรอบพรุลานควาย เพื่อแก้ปัญหาการลักลอบระเบิดและเบี้อปลา และเพื่อกักเก็บน้ำ แต่กลับทำให้เกิดน้ำท่วมขัง ต้นไม้ป่าพรุตายนับแสนต้น สัตว์ป่าและสัตว์น้ำลดลง □ โครงการชุดคลองระบายน้ำออกจากพรุ บริเวณทุ่งบ่อทอง และโคกดีปัส อำเภอหนองจิก โดยกรมชลประทาน หลังจากนั้นทำให้นดินเป็นกรตุนแรง การทำนาล่มสลาย	
พ.ศ. ๒๕๒๒ -	□ โครงการปลูกป่าเศรษฐกิจบริเวณป่าสงวนแห่งชาติ	□ เริ่มสร้างถนนริมชายหาดจากยะหริ่งถึง

ช่วงเวลา	เหตุการณ์จังหวัดปัตตานี	เหตุการณ์ในหมู่บ้านดาโต๊ะ
๒๕๒๓	ตำบลบางตาวา อำเภอหนองจิก โดยใช้วิธีการตัดต้นไม้ของป่าเดิมทิ้งทั้งหมด แล้วปลูกไม้โกงกางซึ่งเป็นไม้เศรษฐกิจแบบเชิงเดี่ยว	หมู่บ้านดาโต๊ะ ทำให้ชาวบ้านสะดวกในการเดินทางไปอำเภอและจังหวัดอื่นๆ
พ.ศ. ๒๕๒๓	□ เอกชนเข้ามาเช่าที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมจากกรมป่าไม้ ทำนาถุ้งที่บางตาวา อำเภอหนองจิก มีการประท้วงจากชาวบ้านบางตาวา	
พ.ศ. ๒๕๒๔	□ มีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ บริเวณบางปลารมอ อำเภอเมือง โดยนายทวีศักดิ์ อุดลย์บุตร	
พ.ศ. ๒๕๒๕	□ โครงการชลประทานที่บ้านท่าชะเมาะ และพุ่มแม่ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี □ นิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยดำเนินการศึกษาและทำแผนแม่บทเรียบร้อยแล้ว □ ปากคลองมะรวด อำเภอปะนาเระ ตื่นขึ้น ชาวบ้านร้องเรียนอำเภอให้ทำการขุดลอก □ เริ่มเลี้ยงหอยแครงในอ่าวปัตตานีครั้งแรกบริเวณอ่าวบ้านโต๊ะโลม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนของกรมประมง	๘
พ.ศ. ๒๕๒๖	□	□ หมู่บ้านดาโต๊ะเริ่มมีไฟฟ้าใช้
พ.ศ. ๒๕๒๗	□ นายทวีศักดิ์ อุดลย์บุตร เริ่มเลี้ยงปลากะพงในกระชังในแม่น้ำยะหริ่ง อำเภอยะหริ่ง เป็นคนแรก	□ หมู่บ้านดาโต๊ะเริ่มมีน้ำประปาใช้ ชาวบ้านจึงเลิกใช้น้ำบ่อ
พ.ศ. ๒๕๒๙	□ เริ่มทำนาถุ้งที่บ้านบุดี อำเภอยะหริ่ง เป็นครั้งแรก	□ กลุ่มเยาวชนสตรีชาย / หญิง ร่วมกันเปิดโรงเรียนตาดีดครั้งแรก ทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ศาสนา แต่ต้องปิดการสอนชั่วคราวเพราะไม่มีผู้สอน
พ.ศ. ๒๕๓๐	□ มีรายงานการสำรวจพบการปนเปื้อนของโลหะหนัก (สังกะสี ทองแดง แคดเมียม ตะกั่ว) ในอ่าวปัตตานี ในตัวอย่างตะกอนและสัตว์หน้าดิน สูงกว่ามาตรฐานที่องค์การอนามัยโลกกำหนด □ เรืออวนรุนกับเรือไต่หมึกเริ่มเข้ามาที่ อำเภอสายบุรี	□ เรือพาณิชย์เริ่มใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยีในการจับปลา ทำให้ปลาลดลง รายได้ของชาวบ้านลดลง
พ.ศ. ๒๕๓๐ – ๒๕๓๖	□ กรมประมงสนับสนุนงบประมาณในการเลี้ยงหอยแครงแก่ชาวบ้านดินหยงลูโละ	
พ.ศ. ๒๕๓๐ – ๒๕๓๘	□ ขยายการทำนาถุ้งไปยังฝั่งตำบลแหลมโพธิ์ ตำบลดินหยงลูโละ ตำบลบานา นาเกลือบางส่วนถูกแทนที่ด้วยนาถุ้ง โดยเฉพาะในเขต อำเภอเมือง เจ้าของนาถุ้งรายใหญ่เป็นนักการเมืองจาก จังหวัดราชบุรี กับคุณทวี ไกรคุปต์ ร่วมทุนกับคนในพื้นที่ เกิดการรวมตัวเป็น “ชมรมผู้เลี้ยงกุ้งจังหวัดปัตตานี”	

ช่วงเวลา	เหตุการณ์จังหวัดปัตตานี	เหตุการณ์ในหมู่บ้านดาโต๊ะ
พ.ศ. ๒๕๓๒	□	□ กลุ่มแม่บ้านเริ่มออกหาปลากับสามี บาง คนออกไปทำงานในโรงงาน ทำให้ลูก ๆ บางครอบครัวไม่ได้เรียนหนังสือ และขาด ความอบอุ่น
พ.ศ. ๒๕๓๔	□ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบและได้แต่งตั้งคณะกรรมการ เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดชายแดนภาคใต้	□ สร้างอนามัยหลังใหม่ในเขตกูโบร์ หลัง อาคารเรียนตึกเก่า เนื่องจากอนามัยหลัง เก่าถูกน้ำท่วม
	□ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบอนุมัติเงินงบประมาณ ๒๖๗ ล้านบาท เพื่อให้มีโครงการเพื่อส่งเสริมศักยภาพของเขต อุตสาหกรรม มีการปรับปรุงเขตอุตสาหกรรมระยะที่ ๑ และ ๒ โดยกรมการปกครองให้การสนับสนุนด้าน งบประมาณ ๑ เกิดองค์การชุมชน "กลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานี" โดยมี สมาชิกเป็นชาวบ้านหมู่ ๑ - ๔ ตำบลแหลมโพธิ์ ศูนย์กลางการทำงานที่บ้านดาโต๊ะ □ สร้างเขื่อนปูนเพื่อป้องกันการเซาะชายฝั่งที่บางดาวา โดยบริษัทเทียนปรีชา ขณะนั้นนายเด่น โต๊ะมีนาเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร	□ ชาวบ้านดาโต๊ะร่วมกับสำนักงานป่าไม้เขต ปัตตานี และโครงการวิจัยพื้นที่ชุ่มน้ำ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จัดทำ โครงการ "ปลูกป่าในหัวใจคน" บริเวณอ่าว ปัตตานี โดยมีการปลูกต้นไม้ ๕,๐๐๐ ต้น
พ.ศ. ๒๕๓๖	□ องค์การพัฒนาเอกชน มูลนิธิเอิร์ธโฮร์แลนด์ และมูลนิธิ คุ้มครองสัตว์ป่าในพระบรมราชินูปถัมภ์ ร่วมกับโครงการ พื้นที่ชุ่มน้ำ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี และกลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อร่วมกันฟื้นฟูดูแล และจัดการทรัพยากรธรรมชาติใน อ่าวปัตตานีอย่างเหมาะสม และยั่งยืน	□ เปิดโรงเรียนตึกเก่าอีกครั้ง โดยกลุ่ม ยู ว ส ร วั ง ส ร ร คี จ า ก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี เข้ามาพัฒนาระบบการเรียนการ สอน โดยมีครูผู้สอนบางส่วนเป็นชาวดา โต๊ะ ทำให้ครูได้เรียนรู้แนวทางการสอน แบบใหม่และนักเรียนสนุกกับการเรียนมาก ขึ้น
พ.ศ. ๒๕๓๖ - ๒๕๓๘	□ เริ่มมีวิธีการจับหอยแบบใหม่ จากเดิมเป็นคราดด้วยมือ มาเป็นนำคราดติดไว้ท้ายเรือแล้ววิ่งคราดหอยแครง ทำ ให้ได้หอยแครงครั้งละมาก ๆ	
พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๘	□ เกิดปัญหาหอยหนามระบาด เนื่องจากการเลี้ยง หอยแครง ชาวประมงจะส่งซื้อพันธุ์หอยแครงจาก ประเทศมาเลเซีย ซึ่งลูกพันธุ์หอยแครงอาจมีหอยหนาม ติดมาด้วย แต่นักวิชาการบางคนสันนิษฐานว่าเนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศอ่าวปัตตานี ทำให้หอย หนามเติบโตอย่างรวดเร็ว	□ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารี เสด็จเยือนมัสยิดและกูโบร์ ชาวบ้าน รู้สึกเลื่อมใสในพระมหากรุณาธิคุณ และ ส่งผลให้มีการบูรณะมัสยิดในเวลาต่อมา □ ชาวบ้านดาโต๊ะเริ่มเลี้ยงปลาตุก เพิ่ม รายได้ให้กับครอบครัว และสร้าง ความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก □ แม่ชาวดาโต๊ะเริ่มคลอดลูกที่โรงพยาบาล

ช่วงเวลา	เหตุการณ์จังหวัดปัตตานี	เหตุการณ์ในหมู่บ้านดาโต๊ะ
		ไม่อยู่ไฟ รับประทานยาแผนปัจจุบัน
พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๐	□ การทำนาทุ่งเริ่มมีปัญหา เป็นโรคเชื้อรา ชาวบ้านเรียก โรคหัวเหลือง/หัวแดง	
พ.ศ. ๒๕๓๙	□ กรมประมงทำปะการังเทียมที่อำเภอปะนาเระ นาทุ่ง ขยายเข้าคลองบางมะรวด □ ชุมชนบ้านบางตาวา จัดโครงการปลูกป่าชุมชนในเขต ป่าสงวนแห่งชาติ บางตาวา อำเภอหนองจิก □ กรมควบคุมมลพิษ จัดทำโครงการจัดการคุณภาพน้ำ และจัดทำแผนปฏิบัติการในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำภาคใต้และ ชายฝั่งทะเล พบว่าปริมาณความสกปรกในรอบไอดีที่ ถ่ายทิ้งลงสู่ลุ่มน้ำปัตตานีในปริมาณสูง (๖,๘๕๙.๕๑ กก./วัน) เมื่อเปรียบเทียบกับบริเวณอื่น □ เกิดการประท้วงกรณีการเลี้ยงหอยแครงในอ่าวปัตตานี โดยนายลายี สามม กำนันตำบลแหลมโพธิ์ เป็นแกนนำ ให้ยกเลิกสัมปทานในการเลี้ยงหอยแครง โดยมีเหตุผล สองประการคือ การแปรรูปพื้นที่หอยธรรมชาติที่เป็น แหล่งหากินของทุกคน กลายเป็นพื้นที่จับจองสำหรับ บางคน และเกิดการระบาดของหอยหนามอย่างหนัก ทำให้เครื่องมือของวนลอยวนกุ้งของชาวบ้านเสียหาย □ หอยแครงที่เลี้ยงในอ่าวปัตตานีตายเป็นจำนวนมาก คาดว่าเกิดจากในฤดูฝน ปริมาณน้ำจืดมีมาก ประกอบ กับเนื้อที่ในอ่าวปัตตานีมีจำกัดไม่เพียงพอที่จะรองรับ การเลี้ยงหอยแครงจำนวนมาก	□ กรมศิลปากรเข้ามาบูรณะมัสยิด ซึ่ง ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ยอมรับ เนื่องจาก เสียหายงบประมาณจำนวนมาก ที่นำมา บูรณะมัสยิดไม่ดีเท่าที่ควร □ คณะกรรมการมัสยิดได้จัดตั้งกองทุนระ กาศพิตเราะห์
พ.ศ. ๒๕๔๐	□ โครงการพัฒนาร่องน้ำและทำเรือปัตตานี บริเวณปากอ่าว ปัตตานี โดยการขยายร่องน้ำนอกกว้าง ๗๐ ม. ลึก ๕.๕ ม. ยาว ๖.๖ กม. ขยายร่องน้ำในกว้าง ๗๐ ม. ลึก ๕ ม. แ่ง กลับเรือกว้าง ๑๔๐ ม. ที่จอดหัวเรือขนาด ๘๐๐ x ๒๐๕ ม. ลึก ๕ ม. สร้างกำแพงป้องกันร่องน้ำยาว ๕๐๐ ม. กรม บริเวณฝั่งตะวันตกของปากแม่น้ำปัตตานี เนื้อที่ ๕๐๐ ไร่ และการก่อสร้างอาคารดัดแปลงขนาด ๑๐๐ x ๑๕๐ ม.	
พ.ศ. ๒๕๔๐	□ กลุ่มประมงพื้นบ้านขนาดเล็กและกลุ่มอนุรักษ์อ่าว ปัตตานี มีมติเรียกร้องให้ชะลอโครงการพัฒนาร่องน้ำและ ทำเรือปัตตานีออกไป ๑ ปี เพื่อมีเวลาในการศึกษาและ สร้างความเข้าใจในโครงการ และผลกระทบอย่าง รอบคอบ และให้ชุมชนรอบอ่าวได้มีส่วนร่วมใน กระบวนการนี้ด้วย □ สร้างเงื่อนไขทั้งกันทรายบริเวณปลายแหลมตาชี และ	

ช่วงเวลา	เหตุการณ์จังหวัดปัตตานี	เหตุการณ์ในหมู่บ้านดาโต๊ะ
	สร้างเขื่อนป้องกันการเซาะพังของชายฝั่งบริเวณบ้านบางตาขาว อำเภอหนองจิก และบริเวณอื่น ๆ ในแนวใกล้เคียง เกิดการทับถมของตะกอนด้านหนึ่ง และการเซาะพังอีกด้านหนึ่งของเขื่อน การทับถมของตะกอนทำให้หอยพิม ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญของชุมชนบางตาขาวตายจนหมด □ โครงการทำเขื่อนกันทรายบริเวณอ่าวปะนาเระ โดยกรมเจ้าท่า	
พ.ศ. ๒๕๔๑ - ๒๕๔๒	□ ประชากรวัยอ่อนของปูพพจากบริเวณปากอ่าวและชายฝั่งปากแม่น้ำเข้ามาในแม่น้ำปัตตานีถึงบริเวณสะพานตะลุโบ๊ะ นับล้าน ๆ ตัวเพื่อหาที่อยู่อาศัย เป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดมาก่อน	
พ.ศ. ๒๕๔๑	□ ทรัพยากรสัตว์น้ำในอ่าวปัตตานีลดลง กระแสน้ำในอ่าวมีการเปลี่ยนแปลงและไหลเวียนช้าลง น้ำจืดมีเวลายู่ในอ่าวนานขึ้น และขยายพื้นที่ครอบคลุมอ่าวมากขึ้น ชาวบ้านที่ทำงานในอ่าวและคลองยะหริ่งสังเกตพบว่ามี การทับถมของตะกอนมากขึ้น คลองตันเงิน หน้าทะเลเสื่อมโทรมและลดจำนวนลง แต่มีสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินเพิ่มขึ้น หอยขาวบริเวณเนินหอยใกล้กับบุดีสูญหายไป □ โครงการสูบน้ำจากแม่น้ำสายบุรีเพื่อนำน้ำไปเลี้ยงในพุ่มแรม โดยกรมชลประทาน	
พ.ศ. ๒๕๔๒	□ โครงการขยายถนนสายปัตตานี - นราธิวาส เป็นถนนสี่เลน เกิดปัญหาน้ำท่วมขัง ๒ ข้างถนน บำสันทรายและภูเขาข้างเดียวตามแนวถนนถูกทำลาย โดยการขุดขายหน้าดินเพื่อนำมาถมทำถนน	□ จัดงานเลี้ยงน้ำชาเพื่อหาทุนสร้างอาคารโรงเรียนตาดีกา ได้เงินมาประมาณ ๗๔๐,๐๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๕๔๓	□ เดือนมิถุนายน ชาวประมงพื้นบ้านทั้ง ๖ อำเภอ กว่าหมื่นคนรวมตัวกันประท้วงกรณีการทำประมงพาณิชย์ อวนลากอวนรุนหน้าอาคารศาลากลางจังหวัดปัตตานี และสนามหน้าศาลากลางรวม ๓ วัน ๓ คืน มีผลทำให้นายธรรมรงค์ ประกอบบุญ อธิบดีกรมประมงขณะนั้น ลงมาเจรจากับชาวประมงพื้นบ้าน และรับปากจะจัดการปัญหาเรืออวนลากอวนรุนให้เรียบร้อยใน ๒ ปี □ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม สนับสนุนงบประมาณแก่เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานีจำนวน ๓.๕ ล้านบาท เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวปัตตานีโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม กิจกรรมที่จัดขึ้นคือ ฟื้นฟูสัตว์น้ำประเภท หอยขาว	□ กรมเจ้าท่าทำการขุดร่องน้ำให้กับชาวบ้านดาโต๊ะ ชาวบ้านได้รับความสะดวกในการเดินเรือ และได้เลี้ยงปลากระพง ปลาเก๋า เพื่อเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว □ ลูกชาวบ้านดาโต๊ะได้เป็นปลัดอำเภอคนแรกของหมู่บ้าน คือ นายสุทินัย เจ๊ะสุ (เดร์) เป็นแบบอย่างแก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านดาโต๊ะส่งลูกให้เรียนสูงๆ □ ขยายไฟฟ้าจากสถานีประมงเข้ามาถึงกูโบร์ ทำให้ชาวบ้านละแวกดังกล่าวมีไฟฟ้าใช้

ช่วงเวลา	เหตุการณ์จังหวัดปัตตานี	เหตุการณ์ในหมู่บ้านดาโต๊ะ
	หอยแครง พื้นฟูป่าชายเลนในอำเภอนงจิก อำเภอเมือง และอำเภอยะหริ่ง □ องค์การชุมชนภาคประชาชน และหน่วยงานราชการ ร่วมมือกันทำวิสัยทัศน์จังหวัดปัตตานี ได้เป้าหมายวิสัยทัศน์ ๗ ด้าน รวมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	□ สร้างโรงเรียนตาดิกานหลังใหม่ ชาวบ้านมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ลูกหลานได้เรียนโรงเรียนตาดิกาที่สร้างขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรงของชาวบ้านดาโต๊ะ
พ.ศ. ๒๕๔๙	□ เกิดขบวนการทำงานภาคประชาสังคม บุคคลากรจากหลายหน่วยงานร่วมทบทวนปรับวิธีคิด และวิธีการทำงาน โดยบูรณาการความร่วมมือในระดับที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน โดยเฉพาะกรณีการทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์อ่าวปัตตานี ขยายความร่วมมือครั้งใหญ่ เป็นตัวอย่างของเครือข่ายที่เข้มแข็ง และเป็นกรณีศึกษาของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	□ สร้างประปาขึ้นใหม่เพื่อรองรับความต้องการการใช้น้ำที่เพิ่มมากขึ้น
พ.ศ. ๒๕๔๕		□ ชาวบ้านนุติจับปลาทะลุได้ในอ่าวปัตตานี หลังจากที่ไม่พบปลาทะลุมากกว่า ๒๐ ปี ชาวบ้านรู้สึกดีใจ เพราะคาดการณ์ได้ว่าอ่าวปัตตานีจะกลับมสมบูรณ์อีกครั้ง □ โรงเรียนตาดิกาได้รับอนุญาตตามกฎหมายและกรมศาสนา ทำให้ได้รับเงินทุนสนับสนุนปีละ ๔,๐๐๐ บาท □ กลุ่มสตรีของนายรอฮะมัต ตาแม ได้ผลิตข้าวเกรียบผสมลาหาร่าย ทำให้หมู่บ้านมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ แต่ผลประโยชน์ที่ได้รับอยู่ในกลุ่มเครือญาติเท่านั้น
พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๗	□ ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอ่าวปัตตานี กลายเป็นประเด็นร่วมของคนในจังหวัดปัตตานี จนกระทั่งถูกบรรจุในโครงการวิจัยและพัฒนาชีวิตสาธารณะท้องถิ่นน่าอยู่ ได้รับการสนับสนุนจากยุทธศาสตร์การใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้จัดทำแผนแม่บทอ่าวปัตตานีโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบอ่าวปัตตานี	□
พ.ศ. ๒๕๔๖		□ เปิดสอนอัลกุรอ่านระบบกัรอาตีที่โรงเรียนตาดิกา □ นักศึกษาจากสิงคโปร์จัดกิจกรรมที่โรงเรียนตาดิกาชุดที่ ๑ เพื่อสร้างอาคารห้องพัสดุ ๑ หลัง
พ.ศ. ๒๕๔๗		□ นักศึกษาจากสิงคโปร์จัดกิจกรรมที่โรงเรียนตาดิกาชุดที่ ๒ เพื่อสร้างสนามบาสหน้าโรงเรียน

ปอเนาะภูมิท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย

ด้วยประวัติศาสตร์อันยาวนานนับร้อยปีของปอเนาะภูมิจนถึงปัจจุบัน ปอเนาะภูมิมีลักษณะเด่นซึ่งเป็นที่รู้จักกันในการเรียนการสอนของอิสลามทั้งในภาคใต้ และภาคอื่นๆ คือการได้รักษาแบบอย่างดั้งเดิมของปอเนาะไว้ได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านหลักสูตรการเรียนการสอน วิถีความเป็นอยู่ของโต๊ะครูและลูกศิษย์ตลอดถึงชุมชนโดยรอบ แม้ว่าอาจจะมีสิ่งแปลกใหม่ที่น่าสนใจไปสู่การเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดต่างๆ บ้างตามยุคสมัยและสถานการณ์ แต่ก็สามารถรักษาคุณค่าและจิตวิญญาณเดิมของปอเนาะไว้ได้เป็นอย่างดี

ในยุคสมัยที่เกิดเหตุความรุนแรงของพื้นที่ชายแดนใต้แต่ละครั้ง สถาบันปอเนาะย่อมจะถูกจับตามองเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นที่ยอมรับของชุมชนค่อนข้างสูง หากโต๊ะครูท่านใดมีชื่อเสียงและมีลูกศิษย์มาก ก็อาจถูกเข้าใจผิด ปอเนาะภูมิถือว่าเป็นปอเนาะที่ได้รับการยอมรับอย่างมากมาตั้งแต่อดีตจึงได้รับผลกระทบดังกล่าวไปด้วย ในยุคที่ผู้นำศาสนา และผู้นำมุสลิมถูกจับในข้อหาก่อการร้ายและแบ่งแยกดินแดน ปอเนาะหลายแห่งถูกสั่งปิดดำเนินการจากราชการ แต่ปอเนาะภูมิกลับรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ดังกล่าวมาได้ เพราะอุดมการณ์ที่ชัดเจนในการก่อเกิดปอเนาะที่ว่า “เราเรียนเพื่อสร้างปอเนาะ และเราสร้างปอเนาะเพื่อเป็นสถานที่ถ่ายทอดหลักการศาสนา”

ความพยายามของรัฐบาลหลายสมัยที่ผ่านมา ต้องการยกระดับประเทศไทยให้ทัดเทียมกับกระแสของโลก และได้้นำแบบอย่างที่เราเข้าใจว่าเป็นพฤติกรรมที่พัฒนาแล้วมาทดแทนกับสังคมไทยดั้งเดิม กระแสนี้ได้แทรกซึมในทุกระดับอย่างรวดเร็ว ปอเนาะนับว่าเป็นสถานที่หนึ่งที่นับว่าล่อแหลม ต่อปรากฏการณ์เหล่านั้น เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนอ่อนไหวต่อสิ่งกระทบ อาทิ ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาหลักขโมย และอื่นๆ ที่กำลังจะตามมา

แม้ปอเนาะจะเป็นเกราะป้องกันสิ่งเลวร้ายได้ระดับหนึ่ง แต่ยังมีกลุ่มเยาวชนและคนมุสลิมอีกมากที่ไม่ได้เข้ามาสัมผัสและยึดถือปอเนาะเป็นที่ขัดเกลาจิตใจ อย่างไรก็ตามหากไม่มีการคัดค้านกระบวนการแก้ปัญหาที่ดีได้ ปัญหานี้อาจแผ่ขยาย แทรกซึมได้มากขึ้น และอาจต้องใช้กระบวนการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนขึ้นก็เป็นได้

ปอเนาะกับสถานการณ์ปัจจุบัน อาจารย์มูหัมมัด อาดำ กล่าวว่า “หลังเหตุการณ์ความไม่สงบที่มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี ปอเนาะได้มีส่วนร่วมกับทางราชการในการปรับทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อรัฐ ด้วยการเป็นวิทยากรประจำอำเภอ ทำหน้าที่ออกไปบรรยายตามมัสยิดต่างๆ ในส่วนของการเรียนการสอนนั้น ยังคงดำเนินไปตามปกติโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง”

มุมมองภายนอกต่อปอเนาะ กล่าวโดยภาพรวมแล้ว หลังจากที่มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้น และมีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปอเนาะเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการดังกล่าวอยู่ในบางเหตุการณ์ ทำให้คนทั่วไปมองว่าปอเนาะเป็นสถาบันหนึ่งที่มีปัญหา ซึ่งเป็นความคิดที่เป็นไปในลักษณะเหมารวม ทั้งที่ในความเป็นจริงนั้นเป็นเพียงส่วนน้อย และกระทำการโดยคนบางกลุ่ม โดยที่ผู้บริหารและผู้ที่มีบทบาทในการดำเนินกิจการของปอเนาะไม่ได้รับรู้และให้การส่งเสริมแต่อย่างใด

โดยเฉพาะสื่อในปัจจุบันด้วยแล้วถือว่ามีอิทธิพลสำคัญในการชักจูงให้คนทั่วไปมีทัศนคติในแง่ลบได้โดยง่าย ดังจะเห็นได้จากการพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๗ ที่เขียนว่า

“ผวาลูกถูกปั้นหัว ย้ายหนีปอเนาะ” ตรงส่วนนี้หากอ่านด้วยทัศนคติที่เป็นลบ อาจทำให้คิดได้ว่า ปอเนาะโดยรวมปลูกปั้นให้ผู้เรียนมีความคิดแบ่งแยกดินแดนหรือก่อความไม่สงบ ทั้งที่ความเป็นจริงอย่างที่ได้อธิบายไว้แล้วข้างต้นว่าเป็นการกระทำของคนเพียงกลุ่มหนึ่งที่มีความคิดแตกแยกออกจากแนวทางที่ถูกต้องของศาสนาอิสลามเท่านั้น

ปอเนาะเปรียบเสมือนสังคมเล็กๆ สังคมหนึ่ง ในจำนวนผู้ที่เข้ามาทำการศึกษาในปอเนาะนั้น ประกอบไปด้วยคนดีที่มุ่งเฝ้าหาความรู้ทางศาสนาเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และอาจมีคนไม่ดีปะปนอยู่ด้วยส่วนหนึ่ง ปอเนาะเป็นโรงงานที่ทำการฟอกคนให้เป็นคนดี แต่ก็เชื่อว่าจะสามารถเป็นคนดีและสะอาดได้ทุกคน ดังนั้นการที่คนบางกลุ่มกระทำการขัดกับอุดมการณ์ของปอเนาะ จึงไม่ควรเหมารวมว่าปอเนาะนั้นๆ หรือทุกแห่งเป็นผู้ให้การสนับสนุนการก่อความไม่สงบ

อีกประเด็นหนึ่งที่เกิดความผิดพลาดอยู่บ่อยครั้งได้แก่ เมื่อมีการพูดถึงนโยบายหรืองบประมาณการสนับสนุน มักแยกอย่างเด่นชัดเสมอระหว่างปอเนาะดั้งเดิมกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีการสอนลามัญ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้น มักใช้คำว่า “ปอเนาะ” เหมารวมไปทั้งสองประเภท ทั้งๆ ที่ความเป็นจริงนั้นสถาบันที่มีปัญหาจากผู้กระทำผิดนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีการสอนศาสนาควบคู่กับลามัญ

ในส่วนของการว่า “โตะครู” เช่นเดียวกัน มีการเสนอข่าวที่สร้างความสับสนอยู่บ่อยครั้ง เช่น การเขียนข่าวว่า “โตะครูยิ่งตำรวจ” ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผู้กระทำผิดไม่ใช่โตะครู แต่เป็นเพียงครูผู้สอนศาสนาวิทยาท่านั้น ทั้งนี้เนื่องด้วยความไม่เข้าใจถึงความหมายของคำว่า “โตะครู” นั่นเอง

จากข้อมูลของอาจารย์หม่อมมัต อาดำ กล่าวไว้ว่า “จากที่เคยสนทนากับหน่วยเฉพาะกิจทหารผู้บังคับบัญชาบางท่านที่เข้ามาทำการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนมาจากภาคกลาง ท่านเข้าใจว่าครูสอนศาสนาทุกคนคือโตะครู ซึ่งความจริงแล้ว โตะครู คือ ผู้มีตำแหน่งเป็นผู้จัดการและเจ้าของโรงเรียนสอนศาสนา เทียบเท่ากับผู้อำนวยการหรือครูใหญ่ในโรงเรียนลามัญทั่วไป”

และจากการรวบรวมข้อมูลจากเหตุการณ์ที่ผ่านมา ยังไม่มีโตะครูคนไหนที่ตกเป็นผู้ต้องหาในการก่อความไม่สงบเลย โดยผู้ที่ถูกจับกุมเป็นเพียงครูผู้สอนเท่านั้น

การดำรงอยู่ของปอเนาะภูมิท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบ ท่ามกลางสถานการณ์ของ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัจจุบัน เป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้ปอเนาะต่างๆ ต้องปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่และความเข้าใจอันดีกับทางภาครัฐ ปอเนาะหลายแห่งได้มีการจดทะเบียนเป็นสถาบันสอนศาสนาที่ถูกต้อง โดยปัจจุบันมีสถาบันปอเนาะจดทะเบียนแล้วทั้งสิ้น ๒๑๔ โรง

ในช่วงเวลาที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่กับสถาบันปอเนาะต่างๆ นั้น ปอเนาะภูมิถือว่าได้รับผลกระทบน้อยมาก แต่ไม่ใช่เพียงเท่านั้น ปอเนาะภูมิยังเป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับสถาบันปอเนาะมาโดยตลอด สิ่งนี้ทำให้ทางปอเนาะมีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้น ปัจจัยที่ส่งให้ปอเนาะภูมิสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสถานการณ์ปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

ภาพพจน์ที่ดีของปอเนาะ ทัศนคติจากทางรัฐที่มีต่อปอเนาะภูมิอยู่ในด้านบวกมาโดยตลอด เนื่องด้วยนโยบายและแนวปฏิบัติของทางปอเนาะนั้น มีการปฏิสัมพันธ์กับทางภาครัฐอย่างสม่ำเสมอ ให้ความ

ร่วมมือกับทางราชการด้วยดีมาโดยตลอด เนื่องจากสิ่งที่กล่าวมานี้ไม่ถือว่าเป็นการขัดกับหลักศาสนา และยังส่งผลดีทำให้ปอเนาะเองสามารถดำเนินกิจกรรมด้านการศึกษาได้อย่างคล่องตัว ทั้งนี้ทัศนคติที่ดีจากทางภาครัฐที่มีต่อปอเนาะภูมินั้น มิได้เพิ่งเกิดขึ้นในยุคนั้นๆ แต่เกิดจากการสั่งสมความดีงามมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ก่อตั้งปอเนาะ โดยมีได้มีจุดต่างพร้อยใดๆ ให้เกิดปัญหากับทางภาครัฐ เพราะทางปอเนาะใช้หลักเหตุและผล การเสนอข้อคิดเห็นโดยสันติวิธี

การติดต่อสัมพันธ์กับทางภาครัฐอย่างสม่ำเสมอ “ปอเนาะแบบดั้งเดิมโดยส่วนมากแล้วมีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างน้อยกับทางภาครัฐ อาจด้วยเหตุผลทางด้านภาษาและการสื่อสาร ความเป็นสันโดษของสถาบันปอเนาะเอง ประกอบกับความอ่อนล้าของภาคราชการในการลงพื้นที่เพื่อเข้าไปคลุกคลีกับภาคประชาชน ทำให้สถาบันปอเนาะอื่นๆ ห่างเหินกับทางภาครัฐ” (อาจารย์หะยีมุหัมมัด อาดำ)

ส่วนปอเนาะภูมินั้นมีความสัมพันธ์ที่ดีกับทางภาครัฐ ทั้งนี้เพราะเจ้าของปอเนาะได้มีการติดต่อสัมพันธ์และร่วมกิจกรรมกับทางราชการอย่างต่อเนื่อง ด้วยที่มีพื้นฐานทางด้านภาษาที่ดีและเล็งเห็นว่าการมีกิจกรรมร่วมกับทางภาครัฐ และองค์กรต่างๆ อย่างสม่ำเสมอเป็นหน้าที่ของพลเมืองที่ดี ทั้งยังมีประโยชน์อีกมากมายหลายด้าน เช่น การเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของโต๊ะครู และเป็นการเกื้อหนุนทัศนคติที่ดีของทางภาครัฐต่อปอเนาะภูมินี้ เป็นต้น

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดหลังจากเหตุการณ์ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗ คือ ความถี่ในการติดต่อ พบปะ หรือร่วมแสดงความคิดเห็นกับทางภาครัฐและเอกชนมีมากขึ้น บางครั้งทางปอเนาะภูมินี้เองได้รับการติดต่อจากหน่วยงานราชการและเอกชน รวมถึงผู้สื่อข่าวในการขอข้อมูลและการขอให้เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างปอเนาะกับภาครัฐมากยิ่งขึ้น

การแก้ปัญหา ในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบเรียบร้อยใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในส่วนของการศึกษานั้น มีการประชุมเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาลหลายครั้งด้วยกัน ล่าสุดได้มีการประชุมระดมความคิดเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ณ โรงแรมช้างลิ จังหวัดยะลา วันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ผู้วิจัยเห็นว่าผลสรุปที่ได้จากการประชุมเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาก็ จึงได้นำมาเสนอไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ผลสรุปในการประชุมมีข้อเสนอใน ๕ ประเด็นหลักคือ

๑. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
๒. ส่งเสริมการศึกษาศาสนาอิสลามทั้งระบบ
๓. การพัฒนาอาชีพและการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ให้ กศน. เป็นตัวกลางในการสร้างเครือข่ายระหว่างรัฐกับประชาชน และจัดอบรมอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่
๔. การพัฒนาโรงเรียนปอเนาะในฝัน ระยะ ๓ ปี ระยะแรกจะมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ๓๗ แห่ง และสถาบันศึกษาปอเนาะ ๑ แห่งเข้าร่วม โดยรัฐจะสนับสนุนงบประมาณในปีแรกโรงเรียนละ ๑ ล้านบาท รวมทั้งหมด ๔๐ ล้านบาท

๕. การพัฒนาอุดมศึกษา ให้เร่งจัดตั้งมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เป็นเอกเทศ เพื่อเป็นศูนย์ความรู้ด้านการศึกษาศาสนาอิสลามในภูมิภาค นอกจากนี้ยังเสนอให้ตั้งศูนย์ส่งเสริม

การศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้น เพื่อดูแลการจัดการศึกษาทั้งระบบ โดยให้สังกัดกองอำนวยการเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กออสมสส.จชต.บ.)

นอกเหนือจากแนวทางที่ยกมาแล้วนั้น ทางผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนวทางเพิ่มเติมคือ ลดเงื่อนไขต่างๆ ทางสังคม เช่น การกำจัดอบายมุขที่มีอยู่อย่างแพร่หลายตามชุมชน ไม่ว่าจะเป็น คาราโอเกะ ห้องอาหาร ที่นําสั่งเกดคือ ผู้เปิดกิจการเป็นคนต่างถิ่น แต่คนเข้าใช้บริการส่วนหนึ่งเป็นคนมุสลิมในพื้นที่ซึ่งไม่ได้รับการศึกษาในด้านศาสนา หรือมีความหย่อนยานในหลักการศรัทธา โดยใช้นโยบายที่ทำให้พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ปลอดอบายมุข ทั้งนี้เนื่องด้วย ๔๕% ของคนในพื้นที่เป็นชาวไทยมุสลิม และอบายมุขที่กล่าวมานั้นก็ขัดกับหลักการของศาสนาทุกศาสนา

การให้การศึกษาที่ถูกต้องตามหลักการอิสลามแก่เยาวชน เป็นที่ทราบโดยทั่วกันแล้วว่า ผู้ที่ก่อเหตุการณ์ไม่สงบนั้นคือผู้หลงผิดซึ่งได้รับการชักจูงโดยคนกลุ่มหนึ่งที่ใช้หลักคำสอนศาสนาบิดเบือนกล่าวอ้าง การสนับสนุนให้เยาวชนได้รับการศึกษาตามแนวทางที่ถูกต้องนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะคลี่คลายปัญหานี้ได้

การสร้างอาชีพ ขจัดความยากจน เป็นที่ทราบกันโดยทั่วกันแล้วว่าพื้นที่นี้มีจำนวนไม่น้อยที่ต้องเดินทางไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย ทั้งๆ ที่เมื่อ ๕๐ ปีก่อน คนมาเลเซียมักมารับจ้างตัดยางที่นี่ จึงเป็นหน้าที่ของทางราชการที่ต้องคิดหาอาชีพให้กับชาวบ้านในพื้นที่ โดยไม่ต้องเดินทางไปทำงานที่อื่น ซึ่งจะส่งผลดีทางด้านสังคม เศรษฐกิจ แก่ประเทศไทยเอง

การเปลี่ยนแปลงของปอเนาะภูมิหลังเหตุการณ์วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗ หลังเหตุการณ์ที่มีสยิดกรือเซะในวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านนโยบายของทางภาครัฐที่มีต่อสถาบันปอเนาะเป็นอย่างยิ่ง ปอเนาะต่างๆ ถูกเพ่งเล็งว่าจะเป็นแหล่งซ่อนสมุ้ ให้ที่พักพิงแก่ผู้ก่อความไม่สงบ และสั่งสอนหลักการศาสนาในแนวทางที่บิดเบือน จากนั้นมีนโยบายให้ทุกปอเนาะทำการจดทะเบียนเป็นสถานศึกษาที่ถูกต้อง ซึ่งสถานศึกษาปอเนาะต่างๆ ก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการจดทะเบียน

ทางรัฐเองก็ไม่ได้มองว่าปอเนาะทั้งหมดหรือส่วนใหญ่สั่งสอนให้มีการก่อความไม่สงบในพื้นที่ เพียงแต่มองว่ามีส่วนหนึ่งเท่านั้นที่เข้าร่วมกันเป็นขบวนการ ซึ่งก็ไม่ได้รับการยอมรับและเห็นด้วยจากมุสลิมในพื้นที่ เพราะเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักศาสนา ดังเช่นที่ พล.ท.พิศาล วัฒนวงษ์ศิริ แม่ทัพภาคที่ ๔ ได้กล่าวกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่งในจังหวัดยะลา ซึ่งมีครูถูกจับไว้ว่า “ทุกศาสนาสอนให้เป็นคนดี ครูและนักเรียนที่หลงผิดเพียงหยิบมือเดียวคงไม่ทำให้ครูและนักเรียนอีกกว่า ๗,๐๐๐ คนเสียไปด้วย และถือว่าคนที่ก่อเหตุเป็นเพียงผู้หลงผิดและไม่หวังดีต่อประเทศชาติเท่านั้น สักวันหนึ่งบุคคลเหล่านี้จะกลับมาเป็นคนดี มาช่วยกันพัฒนาประเทศชาติต่อไป”

ความเปลี่ยนแปลงของปอเนาะจากยุคสู่ยุค จำนวนนักเรียนของปอเนาะภูมิในปัจจุบันอาจจะน้อยเมื่อเทียบกับเมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่แล้ว ซึ่งในสมัยที่เฒ่าครูคนแรกนั้นมีนักเรียนประมาณ ๕๐๐ คน แต่ในปัจจุบันมีเพียง ๑๒๐ คน ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายๆ ประการ คือ ในอดีตสถาบันปอเนาะใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีน้อยมาก แทบจะนับจำนวนได้ โดยมีเพียงแค่ ๔-๕ โรงเท่านั้น แต่ในขณะนี้โรงเรียนปอเนาะมีประมาณ ๒๕๐ โรง คำนิยมของคนส่วนใหญ่ที่มักจะส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีการสอน

ศาสนาควบคู่กับสามัญ ในขณะที่ปอเนาะภูมิยังคงสอนเฉพาะศาสนาเพียงอย่างเดียว จะเห็นได้ว่าแม้แต่ลูกหลานของครูในปอเนาะเองก็ยังไปเรียนที่โรงเรียนเอกชนประเภทดังกล่าว อาจารย์มุฮัมมัด อาดำ) ชื่อเสียงของโต๊ะครูคนแรกและความเป็นสิริมงคล (บารอเกด) จะสังเกตได้ว่าท่านเป็นคนที่มียศเสียงโด่งดังมากในด้านวิชาการศาสนา เลื่องลือไปจนถึงประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย พม่า กัมพูชา จึงทำให้มีผู้คนหลั่งไหลมาขอเป็นลูกศิษย์มากมาย

ผลกระทบของจำนวนนักเรียนต่อการศึกษاپอเนาะแบบดั้งเดิม คนรุ่นใหม่ส่วนมากในปัจจุบันนิยมที่จะศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เหตุผลคือ สามารถเรียนทางด้านสามัญควบคู่ไปกับด้านศาสนาได้ เนื่องด้วยการประกอบอาชีพ รายได้ และค่านิยมในเรื่องวัตถุ มีอิทธิพลอย่างมากในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน การศึกษาด้านศาสนาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถตอบสนองความต้องการเหล่านี้ได้ ดังนั้นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจึงเป็นทางเลือกแรกๆ ที่วัยรุ่นหนุ่มสาวในหมู่บ้านให้ความสนใจ ดังจะเห็นได้จากที่ ลูกๆ ของครูผู้สอนในปอเนาะภูมิเอง ส่วนใหญ่ก็เรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแทบทั้งสิ้น และศึกษาจนจบระดับชั้นปริญญาตรีไป ก็หลายคน ส่วนการศึกษาในปอเนาะภูมินั้นถือเป็นส่วนเสริม คือเรียนในเวลาเย็นจนถึงค่ำ หลังเลิกเรียนโรงเรียนภาคปกติแล้ว แต่ทั้งนี้ศาสนาอิสลามเองก็ไม่ได้คัดค้านหรือถือว่าการเรียนทางสามัญ การประกอบอาชีพหรือความมั่งคั่งร่ำรวยเป็นสิ่งที่ผิด แต่ขึ้นอยู่กับว่าคนคนหนึ่งจะมีความต้องการที่จะชวนขวายมากน้อยเพียงไร แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเอาศาสนาอยู่นำเป็นแนวในการดำเนินชีวิตและนำเอาการประกอบอาชีพไว้ดำเนินตาม

ในปัจจุบันพ่อแม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่สอนทั้งศาสนาและสามัญ ส่งผลให้ปริมาณนักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีจำนวนมากขึ้นทุกปี ตรงส่วนนี้เองที่มีผลกระทบต่อจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนในปอเนาะแบบดั้งเดิม เพราะปอเนาะดั้งเดิมไม่มีการประชาสัมพันธ์เพื่อรับสมัครนักเรียนเหมือนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ใช้เพียงการเชิญชวนแบบปากต่อปาก หรือจากชื่อเสียงที่สั่งสมมานาน ที่สำคัญ คือการที่ปัจจุบันอาชีพและรายได้เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตมากกว่าเมื่อก่อน การวัดคุณภาพของคนอยู่ที่สถานะทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ ในกลุ่มชาวมุสลิมเองก็ต้องการทั้งสองอย่าง คือ ด้านศาสนาและรายได้ ดังนั้นนี่คือเหตุผลของความนิยมที่มีมากยิ่งขึ้นสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

แนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในปอเนาะ

เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของปอเนาะภูมิตามนโยบายรัฐบาลที่ต้องการให้สถาบันปอเนาะมีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ผู้เรียนในสถาบัน โดยร่วมมือกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) นั้น ในวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้มีการประชุมสัมมนาสถาบันศึกษาปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ๑๕ (๒) ณ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอยะหริ่ง โดยมีหลักการสำคัญคือ ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาในปอเนาะเป็นวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของพี่น้องมุสลิม จึงเป็นการศึกษาหลักในการจัดการศึกษาตามหลักอิสลาม การจัดการศึกษานอกโรงเรียนจะเป็นส่วนเสริมการศึกษาที่จัดในปอเนาะ โดยไม่เป็นการบังคับให้ทุกปอเนาะเข้าร่วมโครงการ เว้นแต่ทางสถาบันปอเนาะจะเห็นว่าการศึกษาออกโรงเรียนมีประโยชน์จริง

สำหรับแนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในปอเนาะ ได้มีการกำหนดแนวทางไว้ ๕ ข้อ ดังนี้

๑. ให้มีการหารือร่วมกันระหว่างคณะกรรมการอิสลามของจังหวัด ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนทั้งระดับภาค จังหวัด และอำเภอ ผู้รับผิดชอบจัดการศึกษานอกโรงเรียนในปอเนาะและฝ่ายบริหาร ซึ่งรับผิดชอบการบริหารงานแบบบูรณาการของจังหวัด เพื่อหารือแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการศึกษาโดยเฉพาะจะเน้นความต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการของปอเนาะเป็นหลัก

๒. การจัดการศึกษาอกโรงเรียนอาจเลือกบางกิจกรรมหรือบูรณาการหลายกิจกรรมเข้าด้วยกันก็ได้ โดยมุ่งหมายที่จะพัฒนากลุ่มเป้าหมายอย่างรอบด้าน

๓. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในปอเนาะ ต้องแยกสภาพความต้องการของกลุ่มเป้าหมายแต่ละคนให้ชัดเจน โดยพิจารณา ดังนี้

กลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือไทย ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ จัดให้ได้รับการแก้ไขปัญหาการไม่รู้หนังสือ หรือจัดหลักสูตรการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน

กลุ่มที่ต้องการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ที่อยู่ในวัยเรียนและไม่ประสงค์จะเข้าเรียนในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาขั้นพื้นฐาน (กรณีที่ปอเนาะสามารถจัดให้เข้าโรงเรียนตามกฎหมายการศึกษาภาคบังคับได้ ก็ให้ดำเนินการได้ เว้นแต่กรณีที่ปอเนาะไม่สามารถจัดส่งเด็กให้ไปเรียนได้หรือไม่ประสงค์ให้ออกไปเรียนนอกปอเนาะ ให้ตกลงกันในที่ประชุมระดับจังหวัด เพื่อให้มีการขอทำความตกลงมายังกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อมอบหมายให้ กศน. จัด) การจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายแบ่งวิธีการจัดเป็น ๓ วิธี คือ ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ตามที่สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานจัด แต่ใช้วิธีเรียนแบบ กศน. พัฒนาลักษณะ กศน. ที่เทียบเท่ากับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ใช้วิธีเรียน กศน. ตามหลักการเดียวกับที่จัดในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง (กำหนดบทเรียนให้เรียนตามสภาพชีวิตของผู้เรียนแล้วเชื่อมโยงให้สอดคล้องกับมาตรฐานหลักสูตรขั้นพื้นฐาน) วิธีนี้ไม่กำหนดเวลาเรียน แต่ผู้เรียนบรรลุมาตรฐานในแต่ละสภาพใดก็จบตามมาตรฐานนั้น ใช้หลักสูตรของปอเนาะเป็นหลักสูตรแกน โดยจะต้องวิเคราะห์เนื้อหาสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรปอเนาะว่า มีความสอดคล้องกันมากน้อยเพียงใด แล้วยอมรับความรู้ที่ได้เรียนในหลักสูตรของปอเนาะเพื่อเทียบโอนเข้าหลักสูตรของ กศน. โดยอาจจะต้องเรียนเพิ่มบางวิชา หรือทำกิจกรรมตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ เช่น ทำโครงการ ทำกิจกรรม กพข. ถ้าไม่แน่ใจว่าจะเทียบได้ก็อาจใช้กลไกของการทดสอบเพื่อรับรองความรู้ ทั้งนี้อาจใช้ภาษาถิ่นมลายูในการสื่อสารก็ได้ แล้วค่อยเรียนภาษาไทย เพื่อให้บรรลุมาตรฐานของหลักสูตร หรือถ้าใช้ข้อสอบภาษาไทยแล้วสอบผ่าน ก็อาจยอมรับความรู้วิชาภาษาไทยได้เลย

กลุ่มผู้เรียนปอเนาะที่อายุพ้นวัยเรียนการศึกษาภาคบังคับ (อายุ ๑๖ ปีขึ้นไป) ก็สามารถจัดในหลักสูตร กศน. (หลักเกณฑ์และวิธีการจัด กศน. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔) ได้ โดยปรับเปลี่ยนวิธีเรียนให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตในปอเนาะ เช่น ไม่ต้องมีการพบกลุ่ม แต่กำหนดให้มีเวลาเรียนวิชาสามัญ ตามหลักสูตรที่ต้องจำแนกเป็นรายวิชาให้เรียนในแต่ละวันวันละ ๒-๓ ชั่วโมง แต่อาจต้องทำโครงการเพื่อประมวลความรู้ในแต่ละหมวดวิชา ทำกิจกรรม กพข. เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งปอเนาะศอบ. และ คนจังหวัด ร่วมกันพัฒนาลักษณะนิสัยศึกษาเฉพาะขึ้นเอง

กลุ่มที่ต้องการพัฒนาความรู้ทางด้านอาชีพและทักษะชีวิต คอบ. อาจร่วมกับปอเนาะพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับคนในปอเนาะได้ด้วย

๔. การพัฒนาหลักสูตรและพัฒนาวิชาการให้ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคใต้เป็นหลักในการพัฒนาวิชาการในรูปแบบงานวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาให้เหมาะสม ในขณะเดียวกันศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคใต้จะต้องร่วมกับ คนจังหวัด ยะลา นราธิวาส ปัตตานี จัดการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เฉพาะที่จัดในปอเนาะ โดยมีสำนักพัฒนาวิชาการและมาตรฐานการศึกษาเป็นผู้ช่วยให้ข้อมูลและคำแนะนำทางวิชาการ

ข้อเสนอบื้องต้นคือ การดำเนินการจัดการศึกษาออกโรงเรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ สำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้เรียนในปอเนาะ ต้องดำเนินการโดยรอบคอบ ซึ่งไม่ควรเร่งรัดจัดให้ทันภายในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๗

การพัฒนาหลักสูตรจะต้องให้ผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย ๓ กลุ่ม คือ นักวิชาการศาสนาอิสลามที่เข้าใจในรายละเอียดหลักสูตรที่จัดในปอเนาะ นักวิชาการและเจ้าหน้าที่การศึกษาออกโรงเรียน ที่รู้และเข้าใจงานการศึกษาออกโรงเรียน สามารถออกแบบกิจกรรม กคน. ที่เหมาะสมกับสภาพชีวิตในปอเนาะ ครู กคน. ซึ่งทำหน้าที่ในปอเนาะ ร่วมกันพัฒนาหลักสูตรและรูปแบบการเรียนที่เหมาะสม

การจัดการศึกษาออกโรงเรียนในปอเนาะยังอยู่ในขั้นดำเนินการ และหาข้อสรุปถึงแนวทางที่เหมาะสม ซึ่งต้องปรับให้เข้ากันกับความต้องการของสถาบันปอเนาะ ในส่วนนี้ อาจารย์มุหัมมัด อาดำ ผู้บริหารปอเนาะภูมิ ได้กล่าวไว้ว่า "เดิมปอเนาะภูมิเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนชุมชน (ศรช.) ประจำหมู่บ้านอยู่แล้ว ในอนาคตปอเนาะภูมิจะจัดการศึกษาโดยร่วมมือกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนด้วยแนวทางใดแนวทางหนึ่งเป็นที่แน่นอน โดยหลักสูตรที่จะนำมาใช้นั้นต้องสอดคล้องกับระบบการเรียนของปอเนาะ ไม่เบียดเวลาเรียนทางด้านศาสนา และต้องเป็นหลักสูตรที่ตัวนักเรียนเองให้การยอมรับและพร้อมที่จะเรียน ข้อจำกัดเกี่ยวกับการศึกษาออกโรงเรียนคือ ทางปอเนาะไม่สามารถที่จะจัดให้มีการเรียนทุกวันได้ ส่วนในปัจจัยอื่นๆ ต้องมีการพิจารณาอีกครั้งเมื่อมีแนวทางการดำเนินที่แน่นอนและแน่นอนจากทางศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน"

จากการระดมความคิดเห็นของบุคลากรในปอเนาะภูมิ ได้บทสรุปถึงสิ่งที่ทางปอเนาะคาดหวังเป็นอย่างมากเกี่ยวกับระบบการศึกษาออกโรงเรียนที่จะนำมาใช้ในปอเนาะนั้น คือ จัดการศึกษาออกโรงเรียนเป็นส่วนเสริมของการศึกษาระบบปอเนาะตามที่ได้กำหนดไว้ในหลักการสำคัญ

นักเรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริง และเป็นที่ยอมรับของผู้ประกอบการและบุคคลทั่วไป รัฐควรให้การสนับสนุนด้านบุคลากร ผู้สอน โดยเข้ามาทำการสอนในปอเนาะ ซึ่งผู้ที่ทำการสอนนั้นต้องมีความพร้อมทั้งทางด้านวิชาการ ศาสนา และภาษา ที่จะใช้สื่อสารกับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ค่าใช้จ่ายในการเรียนควรอยู่ในระดับที่เหมาะสมกับนักเรียน เพราะนักเรียนปอเนาะส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีฐานะยากจน ขาดแคลนทุนทรัพย์

การจัดตั้งชมรมโรงเรียนปอเนาะ อำเภอยะหริ่ง

ณ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ มีสถานศึกษาปอเนาะและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามจำนวน ๑๔ โรง เข้าร่วมในการก่อตั้ง ประกอบไปด้วย

สถาบันศึกษาปอเนาะ (จดทะเบียนใหม่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗)

๑. ภูมิไชยา	ตำบลยามู
๒. อิสรลาฮียะห์	ตำบลราตาปันยัง
๓. อิจฮียาตุวาฮ์นัฟฮียะห์	ตำบลราตาปันยัง
๔. อัลมัครอซหะห์ อันนาศรียะห์อัลอิสลามียะห์	ตำบลตาแกะ
๕. อัลมัครอซหะห์ อัลคีนียะห์อัลมุสต่อฟียะห์	ตำบลมะนังยง
๖. มะฮาดุลอิสลามียะห์	ตำบลตาลีอาบ์
๗. อิมารอตุลกูรอ่าน (ฮาฟิตตานมน)	ตำบลปิยามูมัง
๘. มูอาฮัคคัรบียาตุลอิสลามียะห์	ตำบลตาลีอาบ์
๙. คารุลาอามาน	ตำบลจะรัง
๑๐. สัตย์สามัคคี	ตำบลมะนังยง
๑๑. คารุลาอวกอม (บาตูกูนิง)	ตำบลมะนังยง
๑๒. อัลสาลาฮะห์อัลคีนียะห์	ตำบลสาบัน

โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม

๑๓. โรงเรียนนุรุตุลอิสลามภูมิไชยา	ตำบลยามู
๑๔. โรงเรียนญูฮาดีวิทยา	ตำบลตะโละกาโปร์
๑๕. โรงเรียนสมบูรณศาสตร์ (คาถอ)	ตำบลมะนังยง
๑๖. โรงเรียนปอเนาะโต๊ะโก๊ะ	ตำบลตาลีอาบ์
๑๗. โรงเรียนปอเนาะดุรงปาแย	ตำบลตอหลัง
๑๘. โรงเรียนมะบรีงวิทยา	ตำบลจะรัง

จุดประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อร่วมกันเสนอข้อคิด แก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างสถานศึกษาปอเนาะในเขตอำเภอเยนรีกับทางราชการ สานสัมพันธ์ระหว่างสถาบันปอเนาะในเขตอำเภอ เยนรี

ประธานชมรม : อาจารย์หะยีมูหัมมัด อาดำ

รองประธานชมรม: อาจารย์กาอิม แวดอเลาะ

เลขาธิการชมรม : อาจารย์หะยีอับดุลรอหะ อับดุลรอหมัน

ในสถานการณ์ปัจจุบัน กระแสของยุคโลกาภิวัตน์ที่มนุษย์ส่วนใหญ่มุ่งเน้นในเรื่องของวัตถุ การคงอยู่ของสถาบันปอเนาะย่อมได้รับผลกระทบ อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการคือ การทำมาหากินและการดำรงชีพ ผู้ที่มีในปัจจุบันแตกต่างจากอดีต ค่านิยมที่มุ่งในการใช้ตัวเองเป็นที่ตั้ง นโยบายของรัฐบาลที่มุ่งพัฒนาเฉพาะโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นที่ตั้ง โดยการรวมกลุ่มปอเนาะเพื่อการแก้ปัญหา ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุน

การเรียนลักษณะนั้นไม่สามารถธำรงจิตวิญญาณของความเป็นปอเนาะไว้ได้ ดังเช่นที่เห็นมาแล้วในระบบการศึกษาของไทย ที่จริยธรรม คุณธรรมได้ขาดหายไป (ซึ่งรัฐเองก็ทราบ) ดังเช่นที่มีการพยายามนำวิชาศีลธรรมกลับเข้าไปสอนในโรงเรียนอีกครั้ง แต่ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากถูกระบบกลืนกินและไม่ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก

ระบบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้น เป็นรูปแบบการศึกษาที่พยายามจะจัดคำว่า “ล้าหลัง” “ด้อยพัฒนา” ให้หมดสิ้นไปจากปอเนาะ จึงเรียกได้ว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นระบบการศึกษาที่พัฒนาแล้วของปอเนาะ มีการจัดการที่เป็นระเบียบแบบแผนมากขึ้น มีหลักสูตรและการวัดผลที่เป็นมาตรฐาน หากแต่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามล้มบางสิ่งที่เป็นหัวใจของการศึกษาระบบปอเนาะไป เนื่องจากรัฐมองการศึกษาเป็นเรื่อง “เศรษฐกิจ” ปอเนาะซึ่งจัดการโดยเน้นผลผลิตด้านคุณธรรม จริยธรรม จึงถูกมองว่าล้าหลัง ประกอบกับปัญหาความมั่นคง ให้รัฐพยายามจัดระเบียบปอเนาะเรื่อยมา

“การศึกษาศาสนาอิสลามไม่ได้ถือว่าชีวิตเป็นจุดมุ่งหมายในตัวของมันเอง ชีวิตบนพื้นโลกเป็นเพียงสะพานที่มนุษย์จะต้องก้าวข้ามไปสู่ชีวิตทางจิตวิญญาณ หลังจากทีล้นชีวิตไปแล้ว นี่เป็นความแตกต่างโดยพื้นฐาน ระหว่างการศึกษาศาสนาอิสลามใหม่กับการศึกษาศาสนาอิสลาม การศึกษาศาสนาอิสลามใหม่ถือว่าชีวิตเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความสุขในโลกนี้ เป็นจุดมุ่งหมายสุดท้าย ในขณะที่การศึกษาศาสนาอิสลาม ถือว่าชีวิตเป็นเพียงสิ่งที่จะช่วยให้บรรลุความสุขในโลกหน้า ความแตกต่างพื้นฐานในจุดประสงค์และจุดมุ่งหมายของการศึกษาศาสนาอิสลามใหม่ และการศึกษาศาสนาอิสลามนำไปสู่ความแตกต่างในวิธีการที่จุดมุ่งหมายดังกล่าวจะบรรลุผลสำเร็จ” (สุเทพ สุนทรภัสร์, ๒๕๔๗ : ๑๗)

ที่เป็นเช่นนี้ไม่ใช่เพราะปอเนาะและโต๊ะครูมีความคิดแบบหัวเก่า ไม่ต้องการพัฒนา แต่โต๊ะครูมีปณิธานที่จะดำรงรักษาจิตวิญญาณของปอเนาะไว้ตามจุดประสงค์แรกเริ่มของการก่อตั้ง ส่วนรัฐมักออกกฎระเบียบหรือกฎหมายเพื่อบังคับใช้ โดยที่ปอเนาะไม่มีความพร้อมที่จะร่วมมือ เช่น การนำหลักสูตรสามัญ การอาชีพมาใช้ ในขณะที่การสนับสนุนโดยการให้เงินอุดหนุนก็มีเงื่อนไขที่ว่า ให้ปอเนาะแปรสภาพหรือปรับปรุงมาตรฐานของโรงเรียน และต้องจัดการเรียนการสอนสายสามัญควบคู่กันไปด้วยเท่านั้นจึงจะได้รับทางปอเนาะจึงมีความวิตกว่า หากแปรสภาพแล้วจะมีเงื่อนไขผูกมัด ทำให้ไม่สามารถดำเนินการสอนตามจุดมุ่งหมายของการก่อตั้งได้

ในระยะหลังรัฐมีการประชุมสัมมนาเกี่ยวกับทางปอเนาะหลายครั้ง และการสัมมนาก็จบลงด้วยดี แต่เมื่อมีนโยบายออกมา รัฐมักไม่ได้นำผลสรุปการประชุมหรือข้อเสนอแนะที่ได้ให้ไว้มาเป็นนโยบาย ทำให้ปอเนาะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบในภาวะจำยอมอยู่เสมอ ในฐานะที่ปอเนาะ คือ วิธีการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การบังคับให้ปอเนาะต้องยอมรับในหลักการที่ไม่สามารถปฏิบัติได้นั้น (เนื่องด้วยหากปฏิบัติแล้วจะทำให้ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหรือจารีตประเพณีขาดหายไป) แสดงให้เห็นว่ารัฐพยายามแก้ปัญหาโดยการนำกฎหมายเป็นตัวตั้ง แล้วพยายามปรับวัฒนธรรมให้เข้ากับกฎหมาย จึงเป็นการยากที่จะสามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงแล้วควรนำวัฒนธรรมมาเป็นตัวตั้ง แล้วออกกฎหมายให้เข้ากัน การแก้ปัญหาด้วยการพยายามปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือความเชื่อนั้น เป็นการผิวนสภาพความเป็นจริง เพราะฉะนั้นนโยบายที่ออกโดยภาครัฐบางส่วน แทนที่จะเป็นการช่วยคลี่คลาย กลับกลายเป็นแรงบีบอัดและความกดดันจากภายนอกที่มากเกินไป ในขณะที่ปอเนาะก็ต้องการรักษาอุดมการณ์ของตนเองไว้ เมื่อทั้งสองฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ในที่สุดจึงเกิดปัญหาตามมา ซึ่งสามารถเรียกได้ว่า “ปัญหาที่เกิดจากการแก้ปัญหา”

ในการแก้ปัญหาโดยยกวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งนั้น จะเกิดผลดีกับทั้งสามฝ่าย คือ ปอเนาะ สังคมและรัฐ กล่าวคือ ปอเนาะจะไม่สูญเสียความเป็นสถาบันศาสนาที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนไป และสามารถพัฒนาไปตามทิศทางที่เหมาะสมจากการสนับสนุนของรัฐ สังคมก็ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางที่ต้องการ หากการแก้ไขปัญหามีผลดี ก็จะส่งผลดีต่อสังคมตามมา คือเกิดการพัฒนา โดยวัฒนธรรม และแนวการดำเนินชีวิตของชุมชนก็ไม่เปลี่ยนแปลง ทางรัฐเองก็จะสามารถกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาด้านอื่นๆ ได้อย่างเต็มที่ และเกิดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ต่อไป